

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško-benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

Zeglja dež, pust in dolg je popoldan. Ne krajša ga govorica, ki prikriva le misli matere, hčerke.

Kar se odpro naglo vrata. Koga naznani Cecilijin zamorček? Ne utegne, da pove mali Goro. Kot vihra vstopi Ivan Foscari. Nima klobuka, ne meča, ne ovratnika. Oči mu plamene, lasje padajo v čelo, ustni sta mu stisnjeni. Kratko pozdravi mater, migne svojemu sobarju, ki je prišel z neko suknjico za njim, vrže Jeli suknjico, migne sobarju, da odide, in vzroji v Cecilijino začudenje:

„Kdo je všil nekaj v to suknjo? Ti, Jela? Na ukaz gospe! Zopet neumna čarovnija! Draga tudi. Nobena stvar ni tako draga kot neumnost... Odpri šiv, Jela!“

Gospa Foscarijeva prebledi, hoče braniti. Cecilija jo ustavlja s pogledom. Jela para s trepečo roko suknjino podlogo pod desno ramo. Iz podloge pade košček popisanega platna. Kot ris plane Foscari po njem.

„Glejte, čudežni močni napis! Kos platna, na njem par glagolskih črk! To naj me varuje krogelj

in meča, bolezní in žalosti in Bog ve še česa! O, gospa mama! Če verujete vi take neumnosti, kaj naj veruje potem ženica ribičeva? . . . Glejte, vaš čudežni zapis . . .“

Z naglo roko raztrga plamteči mladi mož platno na drobne kosce, izbruhne v strastni jezi: „Bedni, neumni svet! Kje so vaši besi, coperniki, kresniki, bajila? Vse ostanki malikovalstva! Sami si grenite življenje, ko vidite v bližnjem nevarno bitje, ki je sklenilo nemogočo zvezo s tajno močjo. Kje je vaš rogati vrag? Vaša neumnost, zavist, častihlepje, to je vaš vrag. Za mašo darujete v pogubo bližnjemu, Bogu se klanjate, hudiča molite . . .“

„Ivan, Ivan!“ kliče mati s povzdignjeno roko. „Za ljubav božjo! Ne zôvi zlih moči, ne izzivaj . . . Oh nesrečnež! — Kaj je, Goro?“ . . .

Prestrašeni zamorček izbuli debele oči na hudega mladega gospoda in javlja: „Don Foscari je privedel donno Mocenigo . . .“

„Sem je ni treba,“ udari Ivan brezobzirno z nogo, „prosim vas, gospa mama, sprejmite jo v vaših prostorih. — Kaj se to sili, kjer je treba ni.“

„Sprejemem jo v dvorani, pridite pozneje tja,“ prosi gospa Foscarijeva pol žalostna, ker noče sprejeti sin njej drage osebe, pol vesela, da mu pride v tem hipu iz oči. „Potolaži gospoda Ivana,“ pošepne hčerki, ko ji pobira z Jelo bele niti raz obleko, ji popravlja lase, rižo.

Izgine mati, hlastno stopi Cecilija k bratu: „Kaj se je zgodilo, Ivan? Nisi se razburil samo zaradi zapisa, užalil našo dobro gospo mamo...“

„Dobra. Kaj pomaga dobra nespamet? Kaj mi pomagajo najblažji nameni in želje, če so zoper zdravo pamet? Zakaj te ženijo? Da poreko: Naša dogarresa. In mene? Da poreko: Naša sinaha je iz Mocenigove hiše. Čast! Kaj je? Prazen nič. A temu ničcu žrtvuje razsoden mož svoje življenje, mlado dekle svojo srečo. Juriša umrje. Zora uvene. Nama je zastrupljeno življenje. Pa kaj to, da je le rešena senjanska in benečanska čast, da procvita slavna ljudovlada... Dobra, praviš, je naša mama. Da, dobra. Dober je naš oče. A reci jima: Nočem doža, ne maram zanj — prekolneta te do belih kosti. Iz častilakomnosti, ne radi tvoje sreče... Kaj me je razjezilo? Da umrje Juriša zaradi predsodkov, časti...“

„Juriša umrje?“ Cecilija zmaje neverno z glavo. „Če te je razburila ta novica, se lahko umiriš, dragi brat. Juriša ne umrje.“

„Ne? In če mi je naznanil Venier to ravno zdaj. Če je prišel benečanski pooblaščenec, da poroča signoriji o svojem uspehu?“

„Venier pravi to?“ Cecilija ostrmi in si seže z rokama v bujne lase. „Nemogoče, Ivan...“

„Nemogoče? Ubožica! Saj vemo to že davno vsi. Molčati bi moral tudi jaz zdaj...“

„O, govori! Govoriti hočem tudi jaz... Kaj je res obsojen, na smrt obsojen?“

„Na smrt. Rodbina izgubi premoženje in plemstvo...“

„In obsodba stopi v veljavo?“

„Čez tri dni. Proglašena še ni. So še neke formalnosti.“

„Ah!“ se oddahne deklica, vzdihne Jela. „Tri dni časa. Moramo ga rešiti. Če ne drži svak svoje obljube — jo držim jaz, ženska. Čuj, Ivan. Ko sem stala na senjskem mostišču, pri odhodu iz Senja, sem prisegla svaku pri Adriji, da stopim v samostan, če ne reši Juriše. Dal mi je besedo — samo molčim naj. On je pooblaščen...“

„Da, in on zahteva Senjaninovo smrt, progono Uskokov. Hoče se prikupiti s tem signoriji. Da se ne ustavlja Frankopan, da se ne boje v Gradcu uskoških nemirov, bi bil Juriša že mrtev. Pa nemir na eni, vojska na drugi strani — nazadnje žrtvuje nadvojvoda rajši nekaj zvestih Uskokov... In ti si menila, ubogi otrok, da uženeš Veniera z grožnjo,

da ne vzameš doža? Ubogo dete! Ali ne razumeš, da je taka snubitev ukaz signorije? Da ne smeš odreči, sicer spraviš vse svoje sorodstvo v pogubo? Zato se ni oziral svak lisjak na svojo obljubo; da te je le potolažil. On ima osebno sovraštvo do Juriša, ker so se mu izjalovili načrti, katere je imel. Mislil je, da spravi junaka po tebi na našo stran in si pridobi s tem slavo, da je tako rešil uskoško vprašanje. Zato te je spravi v Juriševo hišo. Jaz sem bil slep — videl sem Zoro... Svak se je igral z nami. Dožinja pa bi morala postati ti vseeno... Le če bi izdal Juriša svoje tovariše, bi ga slepil s tvojo roko. Venier pravi tudi, da bi morala sovražiti Senjanina, ker je odbil...“

„Sovražiti,“ dvigne Cecilija glavo. „Kako naj sovražim moža, katerega občudujem. O, vem, da je tudi njemu hudo. Pa ne more, ne sme drugače...“

„Gotovo mu je hudo... Bled je stal pred nama. Venier mu je izročil ljudovladino ponudbo. Prosto bo. Skrivno naj deluje in vpliva na nezadovoljne Uskoke... Proda naj, ko dozori skrivno delo v očiti sad — Senj, Ledenice, Brinj, Otočac, Moščenice. Potem bi se Benečani hitro polastili Primorja. Novi, Bakar, Trsat, bi prišli po sili ali zvijači v naše roke. In čez to novo last ljudovlade bi bil Juriša gospodar. Uskoki bi dobivali redno plačo, posestva. Senjanin je izdajalsko ponudbo ponosno odklonil. Tedaj mu je pokazal svak tvojo sliko... Povedal mu je, da čaka njegovo rodbino sramota in beda. Juriša je prebledel — a ostal trd. Vrnil je tvojo sliko... — Najlepša Benečanka umrje žalosti — najlepša Benečanka hoče živeti samo tebi, knežiti ob tvoji strani, mu je rekel svak. Juriša se je obrnil v okno — gledal dolgo na morje, dihal težko.

Naj umrje! je odgovoril mirnega obraza, ko se je vrnil k nama. Naj obledi žarni cvet! Adrija ni vaša, dokler diše Uskok.

Sklenjenih rok poslušala Cecilija brata. Solza — redek gost v njenih očeh — se obesi na dolge vešice. „O moj junak!“ klikne živo. „A kaj zdaj, Ivan?“

„Kaj? Reci s Petrarcom:

Rotta è l'alta Colonna e 'l verde Lauro,
che facean ombra al mio stanco pensiero:
perdut'ho quel che ritrovar non spero...

„Ne, ne, Ivan! Tri dni, si rekel. Goro! Teci k Gianinu, naj ti da gospodov klobuk, plašč in meč. Jela, obleci, obuj me naglo! Gondolierja sta doma. Odvezeva se k avstrijskemu poslaniku, k dožu... Ne bojiva se nasledkov, Ivan...“

„Sestra!“ vzklikne Ivan in se udari po čelu. „Da — včasih nas prekosi ženska v odločnosti! Osrmatila si me... Hitiva. Pravijo, da se zbirajo po Primorju Uskoki, da je Senj tleč ognjenik. Skrbi me, da ne skuha vrag druge kaše...“

ARABSKI PEVEC

XII.

Zimsko solnce obseva senjske stolpe, ogreva skale. Kos zleta iz bršljanovega zatišja, brinjevka seda k rdečim jagodam na visokem brinju. Grda kača pepeljuša moli sivo glavo iz zemlje, preži in čaka, da se ji približa senica, pastirica ali ščinkovec, ki prihajajo iz mesta, da sporoče kosu mestne novice.

Grde vrane, požeruhe, obletavajo senjski kastel. Diši jim po mrhovini. Bled junak za kastelskim zidom jih gleda. Žalosti, jeze mu črni modro oko: Zapisana je sodba, pripravljena je vrv. Knežji rod, senjsko plemstvo, meščanska pravica, vse to ne ščiti zoper benečansko jezo. „Visi naj!“ je rekel pooblaščenec Venecije — in jetnik se ozira na goro, na Trsat. Kaj ne prihaja od tam rešitev?

Da. Prihaja. Divje drvi potok izpod pobeljenega travnika po senjski dragi, mimo kastela in prinaša bledemu jetniku v stolpu sporočilo, da se bliža svoboda: Že so zapustile Juriševe čete gore. Pri Milanšiču v Brinju čakajo na znamenje. Pripravljene so Moščeničani, Kastelan Niko iz Nehaja s posadko, Ledeničani, Otočani. Kar je Uskokov v Novem, Bakru, Cerkvenci. Dva tisoč mož vstane v eni misli . . . ko se proglasi Juriševa smrtna sodba. Milanšič napade Senj, Vulatko benečanske galeje. O, preden se vam posreči, Benečani, spraviti nas od morja, preden nas ugonobite z mrazom in gladom — pokažemo vam že, kdo smo Uskoki.

Tako se rote v zaprtih hišah sestradani Senjani. Senjanke kolnejo in vijejo roke. Božič je tu. Pa ni zrna za pogačo, ni vina, ni mesa, ni sukna, ne platna. Umrli bi, da ni dušice, Zore Senjaninove.

Senjske ulice so prazne. Le nemški vojak, benečanski vohun, hodita oblastno po njih. Za njimi se dvigajo senjanske pesti: Le hodite! Dolgo ne bode . . . Razsečemo vam trupla, natakemo glave nad kastelska vrata . . .

Tiho je pred Orlovičevo hišo. Nemška straža, ki nadomestuje uskoško, ne ve poročati novemu, začasnemu stotniku nič sumljivega. Da vodi Zora čez dan bolno mater po uskoških hišah, da se shajajo ponoči uskoški vojvodi pri Orlovičevih, da se donašajo k Orlovičevim prazni, odnašajo polni koši, tega ne vidi straža. Zorin smehljaj, lesk zlata sta oslepila mlado stražo. Ne pove, da obiskuje Orlovičeve odstavljeni stotnik Frankol, ki je v preiskavi, a ni zaprt. In kaj bi pravil to — saj je videl mladi stražnik, da je stopil v Orlovičevo hišo tudi benečanski podadmiral . . .

Zimsko solnce gleda v barvane šipe Orlovičeve hiše. Vidi živahno gibanje v kuhinji, kamri in shrambi. Žrnva¹ se vrti in vrti, moka leti skozi sito, maslo

¹ Mlin na roko.

se peni, drobtini sir, kuha riž. Pod Zorinim nadzorstvom mesijo, peko deklice z rižem in sirom napolnjene pogače, škrnice, hrustače. Velike in dosti pogač napeko, ker bo praznik velik, gostov dosti. Dosti sukenj in ječerm našijeta stara krojača v kamri nasproti kuhinje. Kaj bodo stale bale sukna, Zorina dota, pod streho, koga bodo čakali stari pšenice! Uskoški otroci so lačni, nagi. —

Žoltobleda, shujšana, sedi v kreslu pri ognjišču Orlovička. Odložila je koralde, uhane in prstane. Obleka ji je zmečkana, lasje razmršeni. Vidi se, da ne mara sama zase. Vidi se, da misli le eno, da išče blede oko le enega obraza, da izgovarjajo usta le eno ime. Da poslušati mati le eno: kdaj zapoje boben pred hišo, kdaj se razglasi Juriševa obsodba . . .

Vse skrbi gospodinjstva slone na Zorini rami, kar je prestrašil mater „spomin“, kar pričakuje Juriševe smrti. Poprej tako odločna Orlovička ždi, poslušati, kima. „Slaba znamenja, slabe sanje,“ toži ženicam . . .

Zora pa je vrgla v času bratovega zapora vse otročje od sebe. Odložila je ves nakit. Nekaj posebnega ji drhti okrog bledih ustnic, ko stopa k skritemu prostoru v konobi, kjer je shranil brat vrečico zlata za njo. „Čuvaj bele novce za črne dni,“ ji je rekel brat. Zdaj so prišli črni dnovi nad Zoro, ker je ne greje več solnce bratove ljubezni, ker preti njeni rodbini sramota, revščina. Zato šteje Zora resnega lica zlatnike, deli, pošilja . . . Zlato odpira srca in vrata. Ej, nosi, dragi gospod Frankol, nosi . . . Podkupuj, maži nemško gospodo. Še je hastje, kadife, sukna. Še je srebrne posode, draguljev. Vse dam, Frankol, vse dam nemški gospodi, če oproste Juriša. Pa tudi Benečan miti, maže, grozi . . . Vse dam za smodnik, za krogelje, Frankol . . . Zberoj naj se junaki . . . Udarimo, pobijemo — izve naj svet, da je Zora Orlovičeva vredna sestra Juriša Senjanina. Vse pobijemo . . . kar je na galejah. Vse? A Foscari? — Zora, mlada, krasna? On ti ponuja zavetje, dom — obeta srce . . . Zora, Zora! Ne glej, ne poslušaj ga. Trda bodi, nepristopna kot je senjska skala. Ni je, ne more biti ljubezni med Senjanko in Venierovim svakom. Vem, da je hotel Foscari oprostiti, rešiti Juriša. Slutim, kaj so ponudili, s čim ga mamili. Ostal je trden. Volil je smrt, ukazal sestri držati se dedovih izročil, stare zvestobe . . . Zaman pošiljaš, krasna Cecilija, sporočila, pozdrave. Gora se ne snide z goro, Juriša se ne odreče časti . . .

Zapoje boben pred kastelom. V hipu obsuje nestrpna množica Uskokov, Senjanov, v žalne rute zavutih žensk, golonogih otrok klicarja in njegovo oboroženo spremstvo. Boben poje, klicar kliče z močnim glasom . . . Začudeno veselje razžari mrkle obraze Senjanov, kot vihra se vali množica za kli-

carjem skozi tesno ulico do Juriševe hiše. „Živel nadvojvoda! Juriša! Frankol! Komisija!“ hrume moški, mečejo kape v zrak, ženske mahajo z rokami Zori, ki strmi iz odprtega okna.

„Molčite!“ zamahneta s kopjem vojaka, spremljajoča klicarja . . . Votlo odmeva obsodba od mestnega obzidja, svetla se zaleskeče solza na Zorinih trepalnicah. Ni treba upora, ni treba klanja za bratovo življenje. Dva tisoč mož bi se dvignilo nocoj nad tuje vojake, na benečanske galeje. Dva tisoč mož . . . Žela bi smrt . . .

A nocoj, junaki, Uskoki, mirujte — ni treba razdevati kastelskih vrat, ne zidov. Nocoj, junaki, se poveselite z Jurišem, jutri ga žene obsodba v — prognanstvo . . .

„Mati!“ zavriska Zora in objemlje smrtnobledo starko. „Mati, Juriša pride . . . Po milosti nadvojvodovi. Venecija je odstopila od zahteve smrtne kazni . . . Menijo, da bo mir . . . Obsodili so ga v prognanstvo . . .“

„Juriša?“ vpraša bolno mati, blede oko se zamegli. „Prognanstvo,“ šepetaje, „je huje od smrti, Zora . . . Umrjem, in sin ne bo stal pri meni, pod tujo streho, po tujih deželah se bo potikal knez Orlovič, nihče mu ne posuje groba s cvetjem . . .“

„Ali, mati! Raduj se vendar, ker ostane živ. Prognan je iz nadvojvodovih in carjevih dežel. A kdo bo ukazal orlu, kod naj leta? Prognana je vsa Juriševa četa, ki je napadla benečansko ladjo, tudi Vladkovič Vulatko, Pero Sučić, Miko Ulatič, Bogdinovič. A skoro nastane vojska — pomilosté naše junake, mati . . . Kdo se bo bil, če ni Uskoka?“

„Zora, ti modrijanka moja,“ se razveseli mati, „prav praviš, prav . . . A naš gospod stotnik? So mu vrnili službo?“

„Ne, mati,“ odkima tožno Zora. „Klicar je opominjal Senjane, da bodo pokorni novemu stotniku, Vidu Gušiču. Naš dobri Frankol odide . . . Pa zdaj ni časa za žalovanje. Daj, da te preoblečem, mati. Preoblečem, okinčam te. Mati, mati . . . Juriša pride! Štiriindvajset ur ima odloga — enkrat še — za sedaj enkrat — prespi pod rodno streho.“

* * *

„Prinašam ti poslednji pozdrav Cecilijin,“ je rekel Foscari bledemu jetniku, ki je stal v črni obleki obtožencev pred njim. „Cecilijin pozdrav — to je: tvoje življenje, Juriša. Prognanstva ni mogla preprečiti. Pa upaj . . . Cecilija ti želi sreče v tujini . . . Sreča! Nikdar ne bo posetila lahkokrila dogaressine sobe — s tvojim življenjem se začne Cecilijino umiranje.“

„Razumem“ — zaplameni Juriša. „A zakaj — zakaj je zadala vero? Zakaj bi umiralo solnčno oko? Jaz jo rešim — jo iztržem iz neljube vezi — pobijem, ako hoče, vse Benečane . . .“

„Juriša, ti si prognan . . . Iz nadvojvodovih in cesarjevih dežel. Ponujal sem ti ljudovladino roko. Da si jo hotel sprejeti! Sedaj — je prekasno. Venecija razpiše nagrado na tvojo glavo. Dož ni mogel odreči Cecilijini prošnji zate — ljubosumen se boji, da bi si ne hotel poiskati prognanec doma v bližini . . .

„Prognan, razpisan,“ se nasmehne bridko Juriša. „Nič novega za Senjanina. Novo pa je to, Foscari, da mi ujeda Cecilijino sporočilo srce . . . Kaj ti nisem rekel, prijatelj: Benečan in Senjan . . . Kaj vruga! Postal sem ženska. Seveda. Dva meseca ječe . . .“

Ginjen stisne Foscari Juriša k sebi. „Videl sem solzo v oku Senjanina, silovitega vojvoda. Ta solza bode moji sestri drag spomin, tolažba . . . —“

„Kam?“ so vprašali prognanci Juriša. Orjaški vojvoda je pokazal z ponosnim migom na morje: kaj ni to naš dom? Kaj nas niso skrivali za grebeni in rti skriti pristani tolikokrat sovražniku? Kaj niso ob morju, v gorah skrite jame, kjer se vali strupena moljava, se skriva ris, divja mačka, živi medved? Nisi, Uskok prognanec, volku, medvedu brat? Ni ta krasna zelena gladina, ni Adrija naša last? Odrtgati nas hočejo, morje, od tebe — a privezali so nas še bolj nate. Zidana streha ne bo več krila Uskoka prognanca. Jadro mu bo streha, ladja hiša, morje neizmerni dom. Morje je pot do biserov in zakladov. Čakajte, deklice — ne zdvajajte, žene. Pridite, ko dobite glas. Pridite na strmo, pusto obrežje pri svetem Jurju. Prinesemo vam, česar vam želi srce — da bo vedel svet, da ni izumrla uskoška zvestoba.

V zlati opravi, v svetlem orožju, škrlatnem plašču gre Juriša v spremstvu svoje matere in sestre, obkrožen od svojih četnikov, na mostišče. Pred njim hite otroci, za njim gredo patri, kanoniki, senjski veljaki, ves Senj, kar le giblje in leze.

Za prognanci gredo tuji vojaki, se postavijo, puško v roki, ob mestnem obzidju. Avstrijska komisarja spremljata pooblaščenca ljudovlade, ki odvede s svojimi galejami prognance, da se zagotovi, da res zapuste Senj. Ni verjeti Uskokom . . . Nagrnilo se jih je danes toliko v Senj . . . Samo za slovo? Neverjetno. Zato so nabasani topovi na Malih vratih. Zato groze galeje enojadnicam, ki so priletele bogve od kod in kako, da je cel gozdič jamboričev v luki, ki se gibljejo tako hladnokrvno okrog benečanske Dogaresse, ne marajo za vojake na krovu.

Silno nervozen stoji benečanski admiral s komisarji in namestnim stotnikom Jakobom de Leo pri zaprtih vratih mesta, opazuje množico, komisarja, stotnikovega namestnika, vojake — in Foscarija, ki se je že poslovil od komisije, ki gre brez strahu skozi uskoško orožje, pozdravlja Juriša, se klanja Zori . . . On gre na ladjo, da brzda vojake . . . Kak nastop ima, kako pozdravljajo tudi Uskoki lepega

Benečana, kako čutijo, da jim ni sovražen — kako ponosno stopi Foscari na krov Dogaresse, kako ubogajo divji Arbanasi podadmiralov mig . . . Morda misli, da je že sam admiral . . . Nevoščljivost, jeza, grize Veniera. Tembolj, ker je izpodletela njegova nakana . . . Viseti mora Juriša ali služiti Veneciji, je rekel Venier. A zdaj se podaja obsojeni ponosno na morje. Kdo je pregovoril zadnji hip veliki svēt, da je odstopil od svojih najstrožjih zahtev? „Uvaževaje ozire avstrijske vlade na nemir, ki bi mogoče nastal . . . —“ se je glasil ljudovladin odgovor na noto komisarjev o obsodbi Juriševi. In sam Venier je prinesel tisto listino. Strmel je, ko jo je odprl in čital Juri Kacijanar. Venier je že menil, da listina ni pristna. Pa dožev podpis je stal z jasnimi črkami pod odlokom. Kdo mu je skuhal to kašo? Foscari se drži tako nedolžno, kot bi nič ne razumel o Venierovi prevari.

„Nov odlok?“ je zmajal Foscari z ramo. „Kaj pa je čudnega na tem? Veliki svēt odloča po svoji modrosti, ne po vaši strasti. Saj pravite, gospod admiral, da mora Benečan ubogati. Slavna signorija je pač slišala in videla, česar ni slišal, ne videl gospod admiral: Ljudovlada bi bila plačala drago Juriševo smrt. Dva tisoč Uskokov je hotelo udariti na galeje, da se pa razsrjeni ne bi ustavili pri galejah — to razumejo tudi v Benetkah . . .“

Veniera grize skrb, da mu vzemo admiralski klobuk. Hitro se izgubi milost pri benečanski vladi . . . Malo počasnejši so Avstrijci. Po vseh obtožbah proti stotniku Frankolu je hodil ta ves čas prost okrog, se dogovarjal z Uskoki. Da so mu vzeli stotniško mesto, to je vse. Ljudovlada pa ima sovražnika, katerega ne veže ozir na službo . . .

Kak lesk orožja je po mostišču! Koliko orjaških postav, peres! Vsi vojvodi so se zbrali . . . Glej, zdaj poklekajo — odkrivajo ruse glave . . . Ah — pater jih blagoslavlja . . . Mlad pater lepega lica . . . Glas, roka se mu treseta . . . Ženske vdarijo v jok . . .

Kot da bi odhajal kak kralj v prognanstvo, ne gusarji, razbojniki . . .

Baron Dietrichstein se nasmehne sarkastično: „Pristala bi Jurišu krona . . . Čujem, da mu je ponudil sultan oblast čez Primorje — seveda pod pogojem, da prizna sultanovo nadvlado.“

Venier se ugrizne v ustnico. Pa naglo vrne pušico: „Slabše, kot je zdaj, bi ne bilo pod sultanom. Zdaj pobirajo cerkve desetino od ropa, duhovniki blagoslavljujejo razbojnice na razbojstva — oblasti pa . . .“

„Gospod pooblaščenec, pazite na svoje besede!“ Dietrichstein položi roko na meč, vzrasteta Kacijanar, de Leo . . . —

Hladno se poslovita avstrijska komisarja od beneškega poslanca. Ne spremita ga do ladje. „Naj ga nosi vrag, benečanskega ogleduha!“ zakolne Kacijanar za njim. „Uskoki so res malo nemirni, toda pošteni ljudje so. Njihovi zlatniki, turškega ali benečanskega kova, so prave teže. Biserna zavrtnica, katero mi je darovala lepa Zora za mojo gospo, velja par graščin.“

„Konj in njegova oprava, moj spomin od Zore, je tudi posebne vrednosti in lepote,“ pripomni zadovoljno Dietrichstein.

Spremljan od svojega tajnika in dveh vojakov mora Venier skozi gruče Uskokov. „Benečanska krvopija!“ „Galjot!“ sičejo žene, ko gre mimo njih, zaničljivo mu obračajo hrbet možaki, pljujejo v tla. Na mostišču je porivanje, vpitje. Možje so že v ladjah, žene jim podajajo polne bisage. Juriša stoji še med svojimi. Mati se naslanja nanj, brat in sestra mu stiskata roko, senjske sirote mu poljubujejo rob suknjice, mali deček mu objemlje koleno. Milanšič in Frankol ga gledata.

„Pusti me, da se te nagledam, moj sin,“ joče Orlovička, ko se izvija sin iz njenega objema. „Nikdar več te ne vidim, moj sokol . . .“

„V božjih rokah je to, mati,“ odgovarja Juriša, se sklone k malemu dečku, ga vzame v naročje. „Ali ostaneš priden, Jurček, počakaš kuma? Prinesem ti sabljo, medenega konja, kopje . . .“

„Ne, medenega nočem, kume. Pravo sabljo na sek, pušo na pumf, živega konja prinesi, kum.“

„Vse dobiš, moj Jurček,“ pravi Senjanin, izpusti dečka, se obrne k sestri, ki stoji kot ukopana ob njem. Ubožica. Danes jo drži še pokoncu trdna volja, strah za njegovo usodo — a jutri? Ob bolni materi oboli še ona . . .

„Zora,“ pravi junak mehko, „izročam ti mater . . . Tebe bratu Ivu in ženinu. Ne mislite, da vas zabim. Čul bom nad vami. Da vam preti kaj — dogovorjena so znamenja. Brat Ivo — ti si odslej v Senju. Tolaži mi mater . . . Zora . . . Še tri dni in na zemljo se spusti sveti večer . . . Pokrij po stari navadi mlademu Božiču posebno mizo. Bršljanove vence olepšaj z zlatimi pencami, nasuj jih z dragulji. Ne zabi žita, medu, soli. Da vam prinese mladi Božič novo solnce boljše sreče, da se vam nasmehne koleda . . . Božičnega gosta, Milanšiča, sprejmi z veseljem, Zora . . .“

Povešenega pogleda posluša Zora brata, dvigne pri zadnji besedi oblačno oko, pogleda na Dogaresso, zardi. Tam stoji pri bočnici Foscari, plemenit in lep. Sožalje mu izraža pogled in kretnja. Ali čuti, sluti, kaj naroča brat sestri pri odhodu? Božičnega gosta, Milanšiča, sprejmi z veseljem . . .

Milanšič in Juriša sledita Zorini misli. Ženin se zamrači, stiska nož . . .

„Zora, Zora,“ reče brat, „ne oziraj se na morje, v negotove daljave. Živi mirno v svojem domu — živi častno, ne zabi, da si Orlovičeva sestra . . .“

Venier hodi oblastno po Dogaressi, reži na kapitana, daje povelja, zmerja mornarje. Še je admiral. Hoče se mu, da podraži silovitega Senjanina sedaj, ko je izvun njegove nevarne bližine. Krmar opazuje na katero stran se napravljajo Uskoki, kako naravnajo jadra. Zdaj pojdejo: Njihov vojvoda je skočil v ladjo in ravna jadro.

„Vaše gospodstvo, svetli knez,“ kliče Venier raz krov Juriša. „Častno spremstvo ti dam. Dovoli — na katero stran se obrne tvoja svetlost?“

„Morda vrnem tvoj obisk, svetli admiral,“ odgovarja Juriša, potegne vrv . . . Na jamborju zaplappola senjska zastava. Sveti Juri gazi zmaja, grozi . . . V hipu se napno jadra, ladja za ladjo hiti za Juriševo. Nepopisen vrišč je pozdravil svetega Jurja.

Jurišu, ki jadra mimo Dogaresse zakliče Venier: „Le pridi, obešenjak! . . . Kdor je rojen za vrv, ji ne uteče . . .“

Dobro de Venieru, da more še žaliti prognanca, mu pokazati, da se ne boji beneški admiral senjskega razbojnika — pa grozno prebledi, naježe se mu redki lasje, ko dvigne Juriša, ko dvigne stopetdeset mož v ladjah roke, ko se dvigne nebroj pesti na obrežju, ko grmi proti nebu uskoška grožnja:

„Čuvaj se senjske roke!“

Mraz gre Venieru po kosteh, zdi se mu, da je obsojen na smrt.

Urna Dogaressa, neukretne galeje, slede gibčnim uskoškim ladjicam. Kam? Proti Bagu? Kaj hoče Uskok tam? Morda vodi Juriša svoje čete v Turčijo, morda plove proti Carigradu? Španski kralj nabira vojsko, po Nemškem in Ruskem bi radi sprejeli take vojake — a kam so namenjeni razbojniki? Jih vabi Velebit, grozni goli orjak?

Ugiblje Venier, stoji nepremično pri rilcu, sledi z daljnogledom Uskokom. Razdalja med njimi in Benečani je vedno večja. Mrk hodi Foscari po krovu: kaj je treba slediti Uskokom? Težko čaka Cecilija poročila, Juriševega pozdrava . . .

Foscarija ustavi vzklik straže na prvem jamborju, vzklik admirala, moštva. Pogleda na morje, razume: Uskoške ladje so izginile pod obronki golega Velebita. Foscari se nasmehne.

XIII.

Belijo se jadra, rdeče bunde vihrajo v zraku, zastava sv. Jurja veje. Mimo Senja, mimo trdnjave sv. Marka na Čresu drče vetrnjače, kot lastavice, kot strele z neba.

Zastava na Nehaju pozdravlja, straža v Senju kliče . . . Razburjeni prihite Senjani. Z vzkliki radosti

hite na stolpe. Oj, sokoli naši, bedni naši prognanci! Zdaj gredo Benečanom v svate . . . Ne bodo veseli kramarji jabelka, katero jim prinaša Senjanin.

Senjani vzklikajo, hite na stolpe. Zorin nežen obrazek zardi od veselja, hrepenenja. Njen brat se ne boji prognanstva. Njen brat se igra po svoji navadi z življenjem . . .

Hitro izginejo jadra z vidika. Solza prepodi žar veselja . . . „Ah!“ vzdihne Zora Frankolu, ki stoji, gleda za ladjami, poslušša . . . „Ah, gospod stotnik! Juriša gre mimo doma, ne sme vanj, ne sme pogledati bolne matere! Prognanec je! Za njim so se zaprla senjska vrata. Da pride, je tvoja dolžnost ustreliti ga. Nihče mu ne sme odpreti vrat, nihče mu ne sme postreči. Prognanec je, brez prava, brez doma. Kdor ga najde, kjer ga najde v nadvojvodovih deželah — ga sme ustreliti kot divjo zver v hosti . . .“

„Ne toži, Zora, ne kali vedrine svojih oči, ki plačejo že tako preveč . . . Prognanec ne sme priti v Senj — spoštovati mora postave. A ne bo dolgo — upaj, Zora — in senjska vrata se odpro prognancem. Prognati so hoteli tudi mene benečanski vrage iz Senja. Imenovan je že drug stotnik. Pa poganškemu gospodu se ne mudi med razburjene Senjane . . . Zato je odredil svetli nadvojvoda, da ostanem začasno še pri svojih Uskokih. Zato upam, da bo skoro vse po starem. Zdaj je šele prvi mesec prognanstva. Dolgo ni miroval Juriša po velebitskih jamah . . . Ha, čuj! Vedel sem . . . Pri sv. Marku streljajo benečanski psi na naše fante. Pa vem, da so jim pokazali dolgi nos . . .“

Res je zaklela straža v trdnjavici sv. Marka, zažgala šibo, sprožila top . . . „Prokleti gusarji! To vam bodi dobro jutro, ko ste se predramili, pokazali iz svojega skrivališča, kjer vas je iskal zaman naš admiral. Kamenček imate, ki vas dela nevidne, travo samotvoro, ki odpira vsaka vrata. Da vidimo, če ste res učarani zoper kroglice in smrt . . .“ Bumbum — lete velike kroglice šestdesetfundarice za vetrnjačami. Pa vse plosknejo šumeč v vodo. Iz uskoških ladij se dvigajo pesti, zasmeh prihaja do benečanske posadke: „Vatle naj merijo, fige prodajajo, Benečani niso, da bi se merili z junaki.“ — „Prokleti Uskoki!“ se jezi posadka, se križa. „Morda so vrage res zmenejni s poglavarjem vragov. Otroke jedo — zato jim ne more nič ne kroglica, ne nož.“ —

Skozi jasno zimsko jutro hite vetrnjače mimo dragih domačih bregov. Razvesele se uskoške straže po gradovih, razvesele se ribiči, suhorobarji in tržaški brodarji — prestrašijo se benečanski mornarji: „To je Juriša — prognanci se vračajo!“ . . .

Iz Moščenic, iz Bršeca kličejo straže, kliče zapovednik: „Ustavite se, junaki. Pridite, pogrejte se. Mrzlo je jutro — dan dolg.“ Odmaja ponosni vodja

MARIJA IN EVA

(Beuronska šola)

v prvi jadrnici: „Kratek je dan, dolga pot onemu, ki gre za maščevanjem. Prognanec ne sme sprejemati gostoljublja — naprej, le naprej do Pulja, do Karina...“ Tam je blaga, tam je cekinov, uskoške sirote pa prezebujejo, stradajo. Prazen je Velebit. Siromašnemu seljaku ne jemlje Uskok ovce edinice, priskutile so se nam ribe, predaleč nam je na Turško. Dajte, Benečani, ki ste nas pregnali z doma — dajte nam vi žita, blaga — dajte nam svoje srčne krvi! Solze naših žena in mater, solze naših otrok plačajte, plačajte s krvjo, z imetjem! —

Na kamnu ob pupi gori ogenj, na gradelci peče Vulatko osliče, meša turšično kašo, pogleduje obrežje, na levi Jurišo, ki je zatopljen v motrenje bregov. Kot da ni še nikoli videl Učke, nikoli oljčnikov, vinogradov, trdnjav, ki branijo obrežje, vasi, mest, ki se stiskajo za trdnjavske zidom, koč, hiš, ki stoje pogumno, izzivaje v gorski samoti. Kaj tako strmi vojvoda na bregove, kakšne sence se menjujejo na obrazu junakovem? Na obrazu, ki je zopet svež, ogorel od ledene Velebitove burje, na obrazu, v katerega je zaorala strastna jeza, divja žalost globoke in bolestne brazde...

Štiri tedne se ni bril, ne počesal vojvoda. Oblačil je škender, se spenjal s puško v roki po Velebitu. Sam. Štiri tedne so se držali prognanci v jami pod Velebitom, se vozili po skrivnih votlinah, zasledovali tok sladke vode po jamah, pritok morja, ki je našlo mimo rtov in greben pot v Velebitovo krilo. Štiri tedne so se dolgočasili prognanci, se zabavali z lovom na medveda in risa, pekli zajce, divje golobe, gosi, si pravili svoje čudne doživljaje, stare marnje. Slana in sladka voda po jamah je polna rib. Prognanci pa niso lovili radi po jamskih vodah. Neznane pošasti stanujejo v njih. Velikanski kanjer¹ ti prestriže s škarjami život, grozna sipa te ovije z jeklenimi rokami, grozovit zmaj dahne vate...

Štiri tedne so prebili prognanci v jamah, po Velebitu, si želeli junaške zabave. Loviti, peči in kuhati, to je delo za ženske. Jeza na povzročitelje njihovega prognanstva je rastla dan za dnevom, je prekipevala. „Vodi nas nad Benečane, vojvoda, solnčece naše,“ so prosili Jurišo in draga mu je bila taka prošnja. Obril se je junak, oblekel kot na svatbo. „Škoda je hastje in baržuna, svetli naš vojvoda, dragi naš knez. Škoda je sobolovke, dragega kamenja, zlate sablje. Krvava bo suknja, skrhan meč, ko se vrnemo z veselega plesa.“

„V svatbeni obleki se gre na svatbo,“ je rekel Juriša, se nasmehnil sladkogorko; „ne veš, kje te zadene benečanska kroglja, ne veš, kje padeš od benečanskega meča.“

„O Juriša, ti solnčece naše, kot snopje so padali krog tebe — ti si stal, močan, varen. Nisi mislil na smrt. Kaj so ti zdaj zastavila črna znamenja pot, kaj si dobil poročila z onega sveta? Mati, to veš, je ozdravela od veselja; drži jo up. Ni se oglasila tenjevka¹, ni se oglasil skovir na strehi tvoje hiše. Sestro rožico varuje brat, ženin. Pusti, junak, mračne misli, sedi k zajtrku, sedi k ognju. Ogrej se z vinom iz benečanskega soda, da se ti razvedri glava, okrepi desnica.“

Juriša mahne z roko. Nekaj tako bridkega mu igra okrog ust, da zastane Vulatko... Bogdinovič mu migne: „Pusti vojvoda, Vulatko. Razvedri se nam, ko udarimo.“ V levici ribo, v desnici kos trdo kuhane kaše in glavico luka pojasnuje Bogdinovič Vulatku:

„Vojvodo peče, boli. Ne samo ranjeni ponos — ne samo prognanstvo. Ti ne veš, Vulatko, ne razumeš. Milka ti je v Senju, je tvoja. Če umrješ, žalovala bo po tebi, stlala ti cvetja na grob. A meni je Jela v Benetkah. — Bog ve, če jo vidim še kdaj... Pogospodi se tam, izneveri. Njena krasna gospodarica se poroči z dožem — dobi tudi Jeli Benečana, domosedca. Dekle pozabi na veternika Uskoka, katerega nosi vihar po morju. O Vulatko, težke so moje in vojvodove rane...“

Neveselo tlačita junaka velike kose kaše v junaško grlo, pocmakujeta, pijeta. Močno vino podi žalost, budi jezo prognancev. Tam na veliki barki zaplapola lev sv. Marka. Krvava davorija grmi iz uskoških grl za njo, preplaši ptičjo jato, letečo preko morja. Juriša se ne gane.

Težka muka tlači vojvodovo dušo. Sovraštvo do Benečanov se bojuje s čutom hvaležnosti do nje, ki se ni bala izpostaviti svoje sreče, da reši njega. Ženska, krasna kot mlado solnce, je pokazala, da gori v njej še vedno tisto čuvstvo, ki je zaplamenelo v črnem oku, ko je zagledala prvič njega. Tisto čuvstvo ni ugasnilo ob njegovi neprijaznosti, se ni obrnilo v nasprotno, ko je odbil laskavo ponudbo vročega srca, ženskega srca, kateremu je ljubezen vedno več od časti. Pustila bi bila Cecilija tudi lepoto slavne domačije, se vdomila med puste skale — da bi bil hotel on...

Razen njegove ljubezni ni bilo, ni zanjo ljubezni. Samostanska riža bi bila zakrila hrepeneče oči. — Pa njemu je pretila smrt. Da ga reši smrti, je zadala Cecilija svojo besedo, sprejela častno ponudbo — radi njega gleda v temno prihodnost... Enaka kot Zorina je njena usoda. Zora ne toži, ne pripoveduje... Pa je bleđa, zamišljena. Zaradi brata, zaradi bolne matere, govore Senjani. Zaradi zlih

¹ Morski rak.

¹ Mrtvaška ptica.

slutenj, težke usode. O, vse to ne muči tolikanj Zore. Vse pozabi dekleta ob ženinu. Zora ima ženina, in je vendar blede, tožna. Ker ji ni ženin po srcu, kot ni Ceciliji njen — ker se ne moreta, ne smeta združiti Benečan in Senjanka.

Uboga sestrice, moj rozni cvet! Lahko mi je braniti tebi — a sam se ne morem rešiti iz valov vznemirjenih, meni v mladeniški dobi nepoznanih čuvstev. A zrejša ko so leta — tem večji sila čuvstev. Le Cecilija, smehljajoča, krasna, v dolgi ljubicasti obleki, zlat obroč, črno rižo v laseh, stoji pred menoj. Le Cecilija, trepetajoča, plaha, v belem krilcu, razpuščenih las. Morje šumi: Cecilija, veter kliče njeno ime . . . Zaman podim te napasti od sebe, zaman se zavijam v maščevalno jezo. Ona je tukaj — brani, prosi, očita . . .

Maščevanje! kličejo tovariši. Maščevanja prosijo od benečanske roke posekani oljčniki, razdejani vinogradi, opustošeni gozdi. Maščevanja prosijo Kraljevica, Baker, Trsat, Opatija sv. Jakop, Moščenice, Trst. Vse, kar ni še v benečanski oblasti, vse, kar je v vedni nevarnosti, da je pogoltno požrešni lev. Ubogi Trst! Kolikokrat so ga že napadli zavistni kramarji, mu razdejali soline, se pravdali za žitna tržišča. Vse žito in sol naj bo monopol Venecije. Vsi trgi in mesta. Primorec naj kupuje le benečansko sol, po Adriji naj pluje le benečanski brod — samo mimo benečanskega obrežja. Skoro vsa njej nasprotna mesta je uničila Venecija. Poreč, Rovinj, Umog, Pazin, Koper in drugi, kako hitro so se uklonili mogočnici . . . Dolgo se je boril Pulj, junak, ki je stražil vhod v Kvarnerski zaliv. Družil se je z Genovo, napadal Benetke. Propal je. Nekdaj slavna Pietas Julia, krasno mesto pod visokim Kaptolom, je izginila. Minula je važnost in moč Pulja. Dvakrat je porušil Benečan puljsko obzidje. Kastel je slab, star. A zdaj popravljajo kastel in zid, vrgli so močno posadko v grad, ker se boje napada. Da, bojte se! Napad pride nepričakovano — prognanci se vračajo . . . Maščevanje! kliče, želi srce.

Kdo je kriv, da je tako gola, tako tožna Istra? Mar ne Benečan? Bila je nekdanj raj sveta. In še zdaj je krasna — lepa je v solncu zimskega dneva. Visoko je zrastel grški brinj, tovariš skal, poln rdečih jagod krasi obrežje, vabi ptiče. Bršljan ovija, pokriva stene, lovor in mirta dičita doline. Doli vedno zeleni, sneg na Učkinji stari glavi, z oljkinim vencem ovita, si krasna, Istra, Primorje, moj dragi dom.

Glej staro ženico, kako stopa za dolgouhim osličem, ki je obložen z vedriči za vodo. V rjav gunj je odeta ženska. Počasi se pomika z živinčtom v goro, se ozira včasih na morje. Brez nade in misli — kar tako. Blagor tvoji mirni duši, ženica! — Stoj, Juriša! To ni mir, kar gleda z obličja te

ženske, to je obup. Obupno se ozira na morje. Na morju so ji ubili Benečani sina, Turki očeta. Zdaj ima samo to živinče. In da ji vzameš še to — ne potoži . . .

Razumeš, Juriša? Nekaj neizmerno žalnega je v pogledu te ženske in v strganem Učkinem krilu. Težka usoda tlači to zemljo, ta rod. In ti neguješ še druge misli? K tebi prihaja nočne ure, rdeči cvet na licih, solnce v očeh, Benečanka? —

„Pulj — Pulj!“ kličejo tovariši, predramijo Jurišo. Pulj, cilj njihovega današnjega potovanja. Juriša se vpokonči, zagrmí: „Naglo proti luki — potem — sekaj, pali, bij!“ — — —

Puljske hiše gorijo, otroci jočejo, žene vijejo roke. Možje molče. Zro s krvavim očesom nemo v nebo. Mrtvi so . . . Mrtva benečanska posadka, mrtev vsak, ki se je ustavljal Uskokom . . .

Plen, blago in žito, nakladajo v ladje. Veselja se žare okrvavljeni obrazi. Več tisoč cekinov je uplenil Juriša, ki je pobijal danes še besneje kristjane kot pobija navadno Turke. Vsi so okajeni, počrneli, krvavi, strgani. Pa še mu ni dovolj, Jurišu. Še se ni nabesnel. Naprej! pravi, proti Benetkam — naprej! . . .

Že se vidijo benečanski otoki, že beže jadra ugledáje uskoško jato. Naprej! naprej, tovariši! . . . Ne plašite se topov v trdnjavah, ne bojte se benečanskih vojakov! . . .

Lete jadra, drče vetrnjače. Dokler se dvigne stolp ob stolpu, dokler zasije v večernem solncu, kot zlati sen, Venecija. „Ustavite!“ zapove Juriša. Dolgo zre na blesteče se mesto, dokler ne ugasne solnce, ne pade tmina na lagune. Vulatko vidi, kako neizmerno tožen je Jurišev obraz, ko zagrne tmina mesto, ko zagore rdeče luči farala v Malamocchi. Kaj si gleda vojvoda krvave roke in obleko? Umiva se . . . Kaj hoče v svate? Umil se je — a stoji neodločen, oči mu gore kot jastrebu.

„Juriša, ti solnčece naše,“ ga obkrožijo tovariši. „Hočeš da poletimo, popalimo Benetke? Hočeš, da ti otmemo ljubico?“

Grozno pogleda Juriša skoz mrak. Izza pasa iztrže oster kosprič in zakriči: „Moji bratje ste in tovariši — a da me zasmehuje še kdo od vas, da imenuje še kdo —.“

Osupli se spogledajo Uskoki. Ne upajo se odgovoriti besnemu vojvodu. „Niso te hoteli žaliti, Juriša,“ ga tolaži Vulatko. Govorili so po svoji nespametni pameti.“

„Dobro, dobro!“ grmi Juriša, bliska z očmi. „Hajd nad Karin, Rovinj, kamor hočete. Plenite, palite, sekajte, kar je benečanskega!“

„Pridite, ko dobite glas, na strmo, pusto obrežje pri sv. Jurju,“ je bil rekel Juriša, in Senjanke so prihitele na dani glas.

Mrzla burja brije, visoki se pode valovi, mečejo bele pene na premrle žene in otroke. Modrih lic, trepetajočih usten, se ozirajo na nemirno morje. Pridejo? Odkod? Da bi le prišli zdravi? Raznesel se je glas po Senju in Primorskem, da so porazgrajali prognanci po Benečanskem. Ne daj Bog, da jih pode, da jih zajamejo Benečani — da pošlje cesar vojake nad nje. O, težko je uskoško življenje! Tako vzdihujejo žene, se ozirajo v črno odeto deklico, ki stoji na vzvišenem kraju, v pišu, in obrača nežni obrazek v morje. Ubožica! Pred desetimi dnevi, ko je plul brat mimo, je nosila še biserov leskečo kapico, pisan trak. Zdaj pokriva črna ruta mehke svilnate lase, mesto upletnjakov venča čelo oblak tuge. Ubožica! Pa zakaj se ogiblje naše družbe — uskoške reve smo mi in ona...

„Pustite jo,“ pravi Vulatkova zaročenka Milka. „Pustite Zoro. Ne tuji se nam, ne prezira nas. Samo njena žalost je pretežka, prevelika.“

Oj, ti turškega bega hči! Ne misli, da ne razumemo Senjanke žalosti. Ona je naš vsakdanji gost. Ah — rekle smo takoj — rekle... Spomin je spomin! Ko se oglasi, ne mine leto, ne mine mesec — kogar pokliče, tisti gre. Oj, rekle smo... Tako rumena je bila gospa Orlovička, kot bi pil vedomec njeno kri. Vedomec, da, vedomec... Uboga Zora! Ubogi Juriša! Mati je mati, ne nadomestiš je. Ima Zora brata junaka, ima brata svetca, ima ženina bogataša, a mati je mati...

Zora stoji v pišu, ne čuti mraza. Njeno dušo pretresa le strah! Kako, kako mu pove? Oh, ali je še žalosti na svetu, katere ni občutila Zora? Brat prognan, mati mrtva, ženin — nepravi. Krasno, črno tujčevo oko, kaj me nisi motilo v postrežbi bolne matere, kaj me ne begaš v molitvi za rajno?... Oj dekle, ki imaš ženina, ki si komaj pokopala mater — greh so zate nečimurne misli...

„Jadra! Jadra!“ kličejo zvonki otroški glasovi. „Jadra! Jadra!“ ponavljajo hripavo žene. „Jadra! Jadra!“ trepečejo deklice. Gnana od silnega vetra, hite jadra kot lastavice, kot strele iz neba. Prognanci! Mokri morskih pen, na obleki, na obrazu sledi bojevanja. Samo bojevanja? Na obrazih, namrgodenih, temnih, leži neka čudna nezadovoljnost. Maščevali so se. Plen prinašajo — obilen plen. Vidijo svoje žene, otroke, in vendar so mrki... Prognanci so...

O, ni zdaj to njih največja bol, Senjanke! Maščevali so se — morili, palili. Zdaj jih ne zasleplja več slepa strast — zdaj jih muči — njim nezavestno kaj — muči jih sram... Kaj niso kričali otroci, vpile matere? —

In vojvoda, ki je besnel kot nikdar poprej — tih je, mrk. Že devet dni, kar je gledal luči pred Benetkami. Pravi, da ima hude sanje. Pravi, da se ga je dotaknila tisto noč po Karinu — mrzla roka, da je dihnila mati vanj. Mati... Da mu naznani nevarnost? Res — zakaj so šli nad Pulj namesto v Bosno...

Juriša se bliža obrežju, odetemu v belo ivje. Morske slane pene so, ki zmrzujejo, zavijajo vsako bilko, vsak grm v leden plašč. Žalost, neizmerna žalost je v pustem obrežju, na hitečih prognancih, na čakajočih ženah. A dan, ko so odšli iz velebitskih jam, je bil svetel, topel. Srce se je širilo v tajnem hrepenenju, se veselilo maščevanja, hitelo brezskrbno mimo doma. Mimo doma, kjer živi najboljša mati, ljuba sestra. Mimo doma, v katerega ne sme prognanec — h kateremu je nosilo pozdrave vsako jadro, vsaka ptica, ki je letela mimo strmih velebitskih obronkov. Mimo doma!... Kaj mu stiska danes tako srce, ko misli na vožnjo mimo doma, na prognanstvo, na mater? Ptice, črne kot noč, so poletele nad njegovo vetrnjačo, sanje, težke kot smrt, naznanjajo žalost... Glej, premrle žene in otroke na bregu — jato razkropljenih, plahih ptic... Kje je Zora? Mati ne pride, to ve, v takem pišu, brat ne pride, ne sme — a Zora? Zagrnjena v rdeče sukno, čepico po strani, kite vihrajoče v burji, kaj ne priskaklja raz obrežje k njemu?

Ne. Pristale so ladje. Žene, otroci hite v naročje mož, očetov, nevesta pozdravlja ženina — le sestre ni, da bi pozdravila brata. Glej, Cveta, Dana, Milka so tu. Nobena ne pristopi k njemu. A ona, ki stoji sama na višku skale? Kaj si ti to, moja Zora, moja svetlolasa sestra? V črni ruti, tako blede, tako žalna? O, kaj se je zgodilo, golobica? Ali je umrl ženin, brat? Ne? A ti žaluješ... Ne izreci — ne — ne — govori!...

Na bratovi rami vpije, ihti Zora. Njen vik poslušaja vojvoda besnih napadov teh dni. Teh dni, ko je umirala, ležala na odru najboljša mati — in je sin prelival kri. Brez njenega blagoslova je in ni ji obrisal zadnje solze. Brez matere je... Ko je hodil kdaj po daljnih potih, mu je ona kuhala mazila, pletla pisane čarape, predla, tkala volno zanj. Samo pri sinu so bile vse njene misli, strah zanj je izpodkopal materino trdno zdravje. Tista dva meseca, ko je bil v senjski ječi, pričakovanje hude kazni so ugonobili mater. Na videz le se je okrepila, ko je prišel sin iz ječe, odšel v prognanstvo. V mislih ga je spremljala po morju in jamah, trpela njegovo pomanjkanje, čutila njegove muke... Tudi one... — O, umno je materino srce. Ve, kako peče in boli, kar se ne pove, ne sme povedati. Če je tudi obsojala modra, čednostna žena čuvstva, katerih ne sme

gojiti kreposten človek, vendar jo je bolela žalost njenih otrok. Hiralala je, umirala je, ne od starosti, ne od bolezni — od žalosti. „Kaj naj upam, kaj čakam od prihodnosti?“ je rekla. „Da dočakam sinovo smrt? Ah, ni vnuka, da bi ga pestovala za njim — ime Orlovičev ugasne.“ Hčerka — kaj dočaka od nje? Oh, tuje šege, nove misli, katerih ne razume starka, vihrajo v mlademu srcu. „Da te ne dovedejo v pogubo, Zorica — da ti ne nakopljejo sramote! Drži se naših starih, dobrih šeg, misli misli svojih pradedov, in poštene bodo tvoje poti. Slava Orlovičeve hiše bo sijala preko Primorja do Bosne, do starega doma Orlovičev. Živi modro, Zora, spoštuj stare uredbe, klanjaj se Milanšiču, svojemu gospodu. Če da Bog zopet svobodo naši Bosni, zapade tebi, tvojim otrokom veliko imetje Orlovičev. Zato bodi modra, moja Zorica, ti moj zeleni venec. —“

Nagnjene glave posluša Juriša. Sestrine solze močijo njegovo ramo, zmrzujejo... On ne izpregovori besede utehe. Prevelika je nepričakovana bol. O, moril je, palil, ko je umirala najboljša mati... Vdajal se je strasti maščevanja! Da je ostal v jami, ne bi ga bilo doseglo bratovo sporočilo — da je ostal v jami, ne bi bila še umrla mati.

Vznemirila se je bila mati silno, ko je čula, da je plul ljubljeni sin mimo Senja. Ko je prišel glas, da je napadel Pulj, je obnemogla... „To je njegova, naša smrt!“ je tožila. Slutila je, kaj in kam vleče Juriša — videla je v duhu, kako ga seče rabelj na Markovem trgu v Benetkah — videla, da pride nova nadloga nad Senj. Če bi bili prognanci mirni — pomilostil bi jih cesar, a tako...

Umrta je v naročju mlajšega sina. Križ v roki, pri glasu svetih molitev...

Starega Andriča je poslala Zora, da išče Jurišo. Plul je do Trsta — prinesel samo glasove o razgrajanju Juriševe čete po benečanskih krajih...

Mater so zahranili v cerkvi sv. Jurja, v Orlovičevem grobu. Ves Senj je bil pri pogrebu. Ivo je pokopaval. Uskoške sirote so jokale za radodarno, dobro gospo. Tožba žalovalk je vršela preko senj-

skih zidov. Glasno — preglasno. Razpraskale so si lice in prsi, ruvale lase. V sobi je sedela Zora s svojimi dekleti in žalovalkami. Jokale in tožile so tri dni. Daničičevi so jim pošiljali jelo. Po starem običaju bi morale tožiti osem dni. Pa prišlo je uskoškim ženam sporočilo — in Zora, smrtno trudna Zora, se je dvignila, hitela po burji, da se izjoče na bratovem srcu, da mu pove ona sama, da sta osirotela...

O mati, mati! Kako je skrbela neutrudna za Zoro, jo varovala urokov, zlih ljudi, zlih misli. Zdaj je Zora v lastnem domu tujka, kot odtrgana vejica v viharju... Edina tolažba je brat Ivo in Frankolovo obetanje, da se bodo smeli kmalu vrniti prognanci. A kaj — ko je hiša tako prazna...

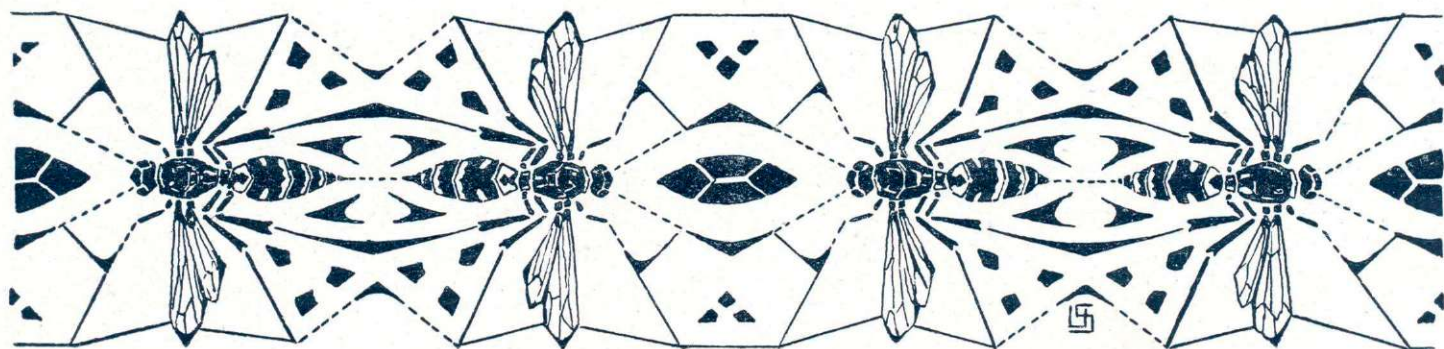
„Vojvoda! Bregantine — Benečani!“ kliče straža. „Strela!“ zavpije Vulatko, skoči od Milke. Juriša se iztrže iz Zorinega objema, ji stisne v roko mošnjo zlatnikov. Njegov del plena. „Za maše!“ izpregovori zagrljeno. Zora pogleda mošnjo. Kaplja krvi lepi na nji. Zaboli jo v srcu. Nakrat razume uskoška plemkinja, da je to pravzaprav ves uropan denar, da ni prav, kar se dela v Senju, kjer pobirajo desetino uropanega plena — da je grozno, da je pobijal, moril Juriša, ko je umirala mati. Zdaj iščejo Benečani osvete. Morda je na eni teh bregantin — „Juriša!“ skoči Zora za bratom. „Juriša — beži — ne spuščaj se v boj, prosim te — ogiblji se Benečanov... Radi matere, Juriša...“

Prodirno jo pogleda brat. O, on ve njene misli. Ne odgovori, gleda na morje, šteje ladje. Samo štiri. Lahko jih počaka. A ne, ne!... Danes, ko je izvedel — — ne — danes se noče bojevati...

„K jadrom! H krmilu!“ zagrmí glas vojvode. „A ve, žene, izgubite se s tovari!“

V hipu se napihnejo jadra, ugoden veter potisne vetrnjače, da lete kot lastavice, kot strela iz nebes. Žene na bregu se optijo s tovari, si spravijo zlatnike v nedra, se pogube med skale. Benečanske bregantine hite za uskoškimi jadri. Streli topov grme. Čuvaj Bog prognance, reveže!

(Dalje.)

Pomlad prihaja . . .

Zložil G. Koritnik.

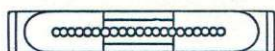
Pomlad prihaja, budi se iz sna
zemlja, kraljica lepote in dela,
kot bučni vrtinec iz morskega dna
življenja je misel iz duš priklopela —
kot praznična pesem od kočice do kočice
gre misel, ki snuje in zida in hoče . . .

Na delo sinovi, vpognite ramena,
težko je tej zemlji, ki čaka semena!

Veliko je upanje, žilava moč,
bogata je zemlja, prst sveža, zrahljana,
a tu je njen narod gol, trepetajoč,

a tu je ljubezen iz hiše izgnana —
o bratje, kaj slišite jok iz daljin,
kaj slišite kletev, ki vstaja in raste
iz časov nevidnih v sramoten spomin
potomcem . . .

Tu mater ostavil je sin . . .
Prihaja pomlad, brsti, zeleni
ljubezen in upanje v zemljo siroto,
ljubezen pregnala bo temo in zmoto,
ljubezen bo vzknila iz sveže prsti —
zeleno pomlad, o ljubezen, lepota,
posveti nam cilje, požlahtni nam pota!

Domači pozdrav.

Zložil G. Koritnik.

1.

Po samotnih cestah
duša moja blodi,
vsa nestalna, plašna,
tuja vsepovsodi.

Hiša, rodna hiša
je osirotela,
v svet so šli otroci
željni kruha, dela . . .

Tuj je svet in srca —
kaj bi tujci z nami,
kaj bi siti tujci
s praznimi rokami?

O samotne ceste,
kam ste nas speljale,
nade, svetle nade,
kak ste cvet pognale!

2.

Bogata tujina in bogat je svet,
a prag domači je drag in svet —
vsak kamen je znanec iz mladik dni,
vsak bor je prijatelj mojih oči.

Kako ljubeznivo poje zvon,
ko solnce umira niz nebosklon,
zaljubljena pesem preliva se v zraku,
a srce umira ob dragem koraku . . .

Čuj, v mraku zamolklo voda šumi,
tam mož povodnji strmi iz noči —
kuštravo brado in mrežo ima,
ki vanjo rad vjel bi srca dva . . .

3.

Rodna hiša, rodna vas,
kaj je s teboj, kako je pri vas?
Kakšna je letina, narod moj,
kaj je še vedno tema nad teboj?

Mene poglej, jaz nimam nič,
prazen sem šel in se vrnil kot ptič,
ves svet sem obletel, a jokal nikdar,
prost mi je zrak in solnca žar . . .

Kaj jočeš, dete v zibelki malo,
tako nespametno, drobno, jokavo,
očeta imaš in mamico zdravo,
kaj ti je, dete, mar za ostalo?

Očeta nimam in matere več,
a bratov več kot altar ima sveč,
ljubezen imam do rodnega doma:
saj ta le pozna jo, ki križemsvet roma.

Trpljenje in smrt.

Velikonočna misel. — Zapisal I. Stenar.

Kaj je trpljenje in smrt, čemu in odkod? Odgovorite vi, ki prižigate luč prosvete, ki kazete nova pota in delate steze, ki po njih ni hodila še človeška misel. Videli ste trpljenje, grenko in bridko, kot trepetajoča solza, ki jo pretaka plemenita ljubezen; videli ste smrt, resno in neizprosno, kot sodnik, ki terja pravico; a odgovora ne veste, morda tudi nimate poguma odgovoriti.

Kaj je trpljenje? Bridka nerazumljiva ironija usode, krivična in vredna, da bi jo človek z gnevom in obupom preklinjal, kakor je preklinjevanja vreden zlobnež, ki utrga in pohodi nežni cvet v zorni pomladi? Ali pa je grenko zdravilo, ki daje moč in življenje? —

Čemu si trpela, Nioba? Če so te bogovi obsipali z materinskim blagoslovom, si pač bila po pravici ponosna, kraljica tebanska, ko te je šestero sinov in šestero hčera spremljalo do oltarja; plemenite Tebanke so tebi in tvoji sreči na čast prižigale kadilo — v zavist Latoni. Nisi bila še okusila grenkega trpljenja in v sladkem ponosu materinske sreče in oboževanja si govorila: *Maior sum, quam cui possit fortuna nocere. Vzvišena sem nad usodo.* Prezirljivo si gledala na Latono, češ, samo dva imaš Apolona in Diano — a jaz... A mogočna boginja ne odpusti razžaljenja; sin Apolon se kruto maščuje nad tabo, njegova smrtonosna puščica ti pomori sinove, hčere se ti zgrudijo mrtve, najmlajša beži v tvoje naročje kot plaha srna pred divjim lovцем. Zastonj; tudi ta se sesede mrtva; mati, okameniš od strašne groze.

Pred kratkim sem videl njen kip v Florenci; najljubša hči v njenem naročju steza k nji mlade roke, obupane, onemogle; mati, sklonjena nad njo, jo z desnico objema, z levico seza nazaj nad glavo, držeč kos plašča; varovati hoče svojo edinko, varovati s svojim lastnim telesom, odvrniti smrt vsaj od najmlajše, edine. Zastonj; jeza maščevavne boginje hoče imeti vse, tudi njo samo. Zastonj upira nesrečna mati oči proti visokemu Olimpu, kjer se nesmrtni bogovi igrajo z usodo revnih smrtnikov; morda se polasča njene duše brezuspešno kesanje, obup, morda tudi neizmerno zaničevanje do nje, ki se prekruto maščuje. Zastonj!

Čemu si trpela, Nioba? Čemu si bila srečna? Ali samo zato, da se ti je trgalo srce, ko ti je Apolon moril tvojo srečo? Ali se bogovi tako kruto igrajo

s človekom? Tvoj kip je uganka, skrivnost; morda ga bogovi sami ne razumejo... Saj so morda sami igrača v rokah Moire, usode.

* * *

Še drug kip trpljenja in smrti sem videl — v Vatikanu. Laokoon in njegova dva sinova umirajo strašne smrti; silna kača objema vse tri v smrtnem objemu. Kaj si zakrivil, svečenik Pozejdonov, da si zaslužil tako strašno kazen? Svaril si rojake Trojance pred lesenim konjem, češ, da je to poguba zanje. Jeli ljubezen do domovine pregreha? Zakaj je obup, groza in smrt tvoje plačilo? A zakaj trpita in umirata tudi tvoja sinova, ki morda niti ne poznata še sveta in greha? Tudi ta kip mi je uganka; skrivnostna, nerazrešena in nerazrešljiva uganka, uganka življenja, trpljenja in smrti. Čemu živimo, čemu trpimo in čemu umiramo?

Morda je imel vendarle prav grški pesnik, ki je rekel: Najboljše je, ne roditi se. A rodili smo se in živimo; čemu in zakaj? Morda zato, da živimo hip prijetne mladosti, sladke sanje, a da se s studom in jezo zbudimo iz sanj in ne vemo, čemu smo sanjali in čemu se jezimo? Ali pa zato, da s kruto brezobzirno roko trgamo krasno cvetje, ga poduhamo in kot neumna žival pohodimo? Da čutimo strupeno sladkost greha in obup razočaranja? Torej je moto našega življenja:

Na mojih potih ni cest,
na mojem nebu ni zvezd,
v moji duši tema,
v mojem srcu bolest —

in njegov finale: O svet, preklinja te obup! Nioba in Laokoon — dva kipa obupa in smrti.

Razrešite to uganko, vi, ki prodirate v skrivnostne globočine naravine in v nerazumljive tajnosti človeške misli.

* * *

Ne veste odgovora; peljem vas pred tretji kip, ki sem ga takrat videl.

Najidealnejši je ta kip, ker izraža največ vsebine in najgloblje misli. Tudi ta kip je kip trpljenja in smrti, a ni uganka, ker je tudi kip življenja.

Mati Žalostna, več nego sedem ostrih mečev ji je prebodlo srce; pekoča solza ji teče po deviškem

licu; v naročju ima mrtvega Sina. Ta kip poznate, videli ste ga že; imenujete ga Pietà, cenite ga tudi kot umetniško delo — a postojte tudi pred njim in mislite. — — —

Razumeti hočete življenje, trpljenje in smrt. Ali ne vidite v tem kipu življenja, trpljenja in smrti? Ne vidite li tu moči in poguma? Ni-li ta Mati potrebovala gigantskih moči, da ji srce ni otrpnilo, okamenelo, kakor Niobi, ko so ji umorili edinega Sina? Navzoča je bila pri Njegovi smrti, a ona še živi; vsak udarec, ki ga je moral pretrpeti njen Sin, je bil meč, ki se ji je zaril globoko v srce, in vsaka nedostojna beseda, ki jo je moral slišati On, je kot ostra puščica ranila njeno dušo; a njeno srce še bije

in njena duša ljubi tiste, ki so njega sovražili. Glejte, odgovor na zagonetni kip Niobin. —

Tudi On je trpel, umrl strašne smrti, smrti krivice in sovraštva, ker so Mu jo zadali po krivici in iz sovraštva; smrti ljubezni in milosti, ker je umrl iz ljubezni, da bi nam zaslužil milost. A umrl je vdano, zmagovito, ne obupan in premagan; umrl je prostovoljno in veličastno, ne kot igra slepe usode ali vsled zagrešenja. Njegova smrt je ljubezen, odpuščanje in odrešenje. Glejte, tako umira najvišji Svečenik, da reši uganko smrti, ki je Laokoon ne more rešiti.

Glejte, to je kip življenja in vstajenja... Trpljenje in smrt pa — zdravilo, ki daje moč in življenje.

V mladost nazaj!

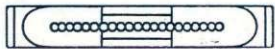
Zložil Anton Medved.

Ne maram biti samotar,
in vendar sem hladan in top.
Za čile družčine prestar,
premlad se zdim za tihi grob.

Kam naj bi torej šel? Na kraj,
kjer ni ne dneva, ne noči,
kjer vlada mir in hrupen raj,
kjer so ljudje in ni ljudi?

V mladost nazaj! Enkrat samo
na krilih Ikarovih vsaj
spomin me nesi pod nebo:
V mladost nazaj, v mladost nazaj!

Nebeškega plemena čut
raztopi v prsih mi srce
kot vosek, in duha perut
omahni v večnosti morjé!

Na materinem grobu.

Zložil Gr. Koritnik.

Sanjaj, mati, sanjaj mir in srečo,
blaženstvo, ki onkraj groba cvete,
svetlo večnost, v dalje zvezd blestečo —
sanjaj, mati, misli jasne, svete!

Jaz sem klical za teboj spomine,
nem sem plakal svoje težke čase,
duh nemiren, tih, zamaknjen vase,
je za tabo plah strmél v praznine . . .

Kje si, mati? kje je skrbna roka,
ki nam bele je kazala ceste —
polne upe, vzore jasne, zveste
in morjé ljubezni za otroka?

V siromaštvu smo se v svet ločili,
delali smo, v solzah krvaveli,
svetli cilji so nam pobledeli,
polni upi v solzah iztočili . . .

Znoj in solza — delo in lepota —
srečna mati, prosta si te sreče!
Jaz pa romam svoja težka pota,
misli mislim bisere roseče . . .

Časopis.

Spisal Tonej Jelenič.

trdim glasom mi je škripalo pero, ko sem pisal tendenciozen članek o človeku, ki je umrl za domovino. Napele so se mi mišice po vsem telesu in želel sem, da bi na mojih prsih, nad mojim srcem zazijala rdeča in široka rana, a iz nje bi vrela kri za domovino. Če bi zagledal puško, bi jo zgrabil. Če bi videl meč, bi ga zavihljal. Če bi stopil prédme rojak, bi ga zadušil s poljubi. Če bi srečal sovražnika, bi ga pobil z golo pestjo. V takih čuvstvih sem pisal dotični članek.

Pod pultom so stale v dolgi vrsti male, prazne stekleničice iz lekarne. „Tri žlice na dan“, „Vsake četrte ure en požirek“, „Zjutraj in zvečer po eno žličko“ itd. Prestal sem namreč tiste dni dolgočasno in naporno bolezen. Ker nisem imel sredstev, da bi si preskrbel verno postrežbo, je ostalo vse po sobi v velikem neredu. To me je strašno razburjalo včasih; včasih pa me je naravnost veselilo, da je bil kaos hišnega nereda tako neizrečeno podoben kaosu mojih misli in željâ.

Dokončal sem članek. Vrtelo se mi je v glavi, kakor tistikrat pred boleznijo. V mečih sem čutil veliko utrujenost in težko sem stal pokonci. Po sobi se je dvigal droben prah v kolobarjih; kadar sem dahnil s težkimi prsi, so se zavrteli beli obročki in so odhiteli, a drugi so prihajali na njihovo mesto. Nekaj časa sem brezmiselno opazoval valovanje nečistega zraka, nato sem legel na oguljeni divan. Bilo mi je dobro, neizrečeno dobro, ko se je umikala utrujenost iz udov in so se povračale misli o domovini brez reda in logike.

Kaj je domovina?

Ali je domovina kos grude, ki jo imenujemo svojo last? Ne. Za ped prsti, pomešane s kamenjem, bi ne prelivali krvi in ne teptali vojske in zemlje, ker bi se ne izplačalo.

Ali je domovina identična z ljudmi, ki so postavili svoje kolibe in kočje na ograjeni zemlji in vpijejo v divjem egoizmu: „To je naše! to je naše!“ Ne. Ljudje, dobri in zli, svetniki in grešniki, imajo domovino in niso sami domovina. Kako bi bili „ljudje“ isto, kakor „domovina“?

Kaj je tedaj domovina?

Ko sem ležal v mili utrujenosti na starem, trdem divanu, sem se spomnil težaka, ki sem ga videl lansko poletje. Velik, jeklen kramp je vihrl v žilavi roki in sekal zaraščeno celino. Ko je udaril, se je potresla zemlja trideset metrov naokrog. Bil je mo-

čan. Vkljub temu ga je zalival pot, ki je tekla po čelu, čez lica, po nosu in je kapal na tla. Rdeč je bil hlapec v obraz kakor rak in ožgane spodnje lakti so mu bile podplute s krvjo. Celó potne kaplje so se rdečile na obrazu in na rokah in so rdeče padale v trdo, suho prst, ki jih je pila z velikim poželenjem.

Zdaj sem natančno spoznal, kaj je domovina.

Potok krvi in potú, ki ga je popila in požrla izsušena, žejna prst in zevajoče kamenje in rahli pesek! Za svoje kaplje krvi in potú se borimo, li-jemo kri in mrjemo — v njih cenimo in ljubimo do smrti svojo domovino. Za svoje kaplje krvi!

To sem razmislil — prav ali napak, kdové? — in potrkala je rahlo roka na vrata. Poznal sem to trkanje.

„Ave!“

Bil je prijatelj Rusjan. Ali vam pokažem njegovo fotografijo? Ni potrebno. Ljudi ni spoznavati po fotografijah, kajti stokrat in tisočkrat se prigodi, da sta dva, po obrazu podobna kakor dvojčka, bolj različna, kot noč in dan, kot luč in mrak.

„Bog s teboj, Kastor!“

„In s teboj, Poluks!“

To je bil najin običajni pozdrav. Jaz sem igral vlogo Kastorja, a on je nastopal kot Poluks v vseh najinih ljubeznivih dvogovorih. Sedel je k meni na raztrgani divan in si je prižgal cigareto. Nato me je prijel za roko in je rekel zamišljeno:

„Kastor, bled si.“

„Utrujen sem. Delal sem danes veliko, z napornimi čuvstvi.“

„Kaj si pisal?“

„Za naš novi časopis.“

„E, Kastor — bolan si — na živcih si bolan. Pojdi k morju, na jug.“

„Prosim te, prijatelj.“

„Nič, prijatelj! Poluks!“

„Prosim te, Poluks, ne vznemirjaj me, ne jezi me!“

„Ali ni duševno bolan človek, ki se trudi za časopis, ki ga ni in ki nikoli ne bo zagledal luči sveta? Njegova, Staruhova, ideja je naravnost brezumna. Razen tega sem zvedel, da je nenadoma smrtno obolel.“

„Staruh?“

„Duši ga v goltancu. Poslali so po duhovnika. Zdravnika ni nihče naročil. To je usoda vseh be-račev na svetu.“

Poročilo je delovalo name kakor električen tok.

Izza dni moje bolezni mi je bila Staruhova oseba najdražje na svetu. Bil je originalen človek, petdesetih let in napol slep. Prihajal je k meni zaradi časopisa, ki ga je mislil izdajati v tedenskih obrokah. Naslov: „Sreča za vsakogar“. To je bila njegova ideja, ki jo je uresničeval že trideset let. Lazil je revež okrog vseh vplivnih oseb, bogatih uradnikov, lakomnih trgovcev in lačnih literatov. Slednjič je nalletel name bolnika in na mojega prijatelja Rusjana — slikarja. Prihajal je v beraški obleki, v črnem perilu, z nerazčesanimi, dolgimi lasmi. Mrtve oči so se mu razgorele, ko nama je razlagal svoje socialne ideje in svoje ekonomske nazore, ki jih misli razširjati v bodočem časopisu. Govoril je ne samo z ustni, ampak z vsem koščenim telesom, z vsemi živci in mišicami. „Tega ljudstvo noče razumeti, da se dá živeti tudi brez denarja. Denar je vrag, ki ga je treba ubiti! — Moja ideja je naturalno zamenjavanje.“ To so bile besede, ki so pridobile mene — bolnika. Od tedaj sem cenil starca kot proroka, ki ga je poslalo nebo.

„Pojdiva k njemu, Rusjan,“ rečem prijatelju, ki je utrnil pepel s cigarete. Bil sem strašno nesrečen.

Sam sem mu želel zaklopiti oči — ne, želel sem življenja, novega, lepšega življenja njegovim očem. Želel sem ga zopet videti — proroka, ki vzbuja čednost in pobija greh. Strah me je bilo, videti ga na smrtni postelji.

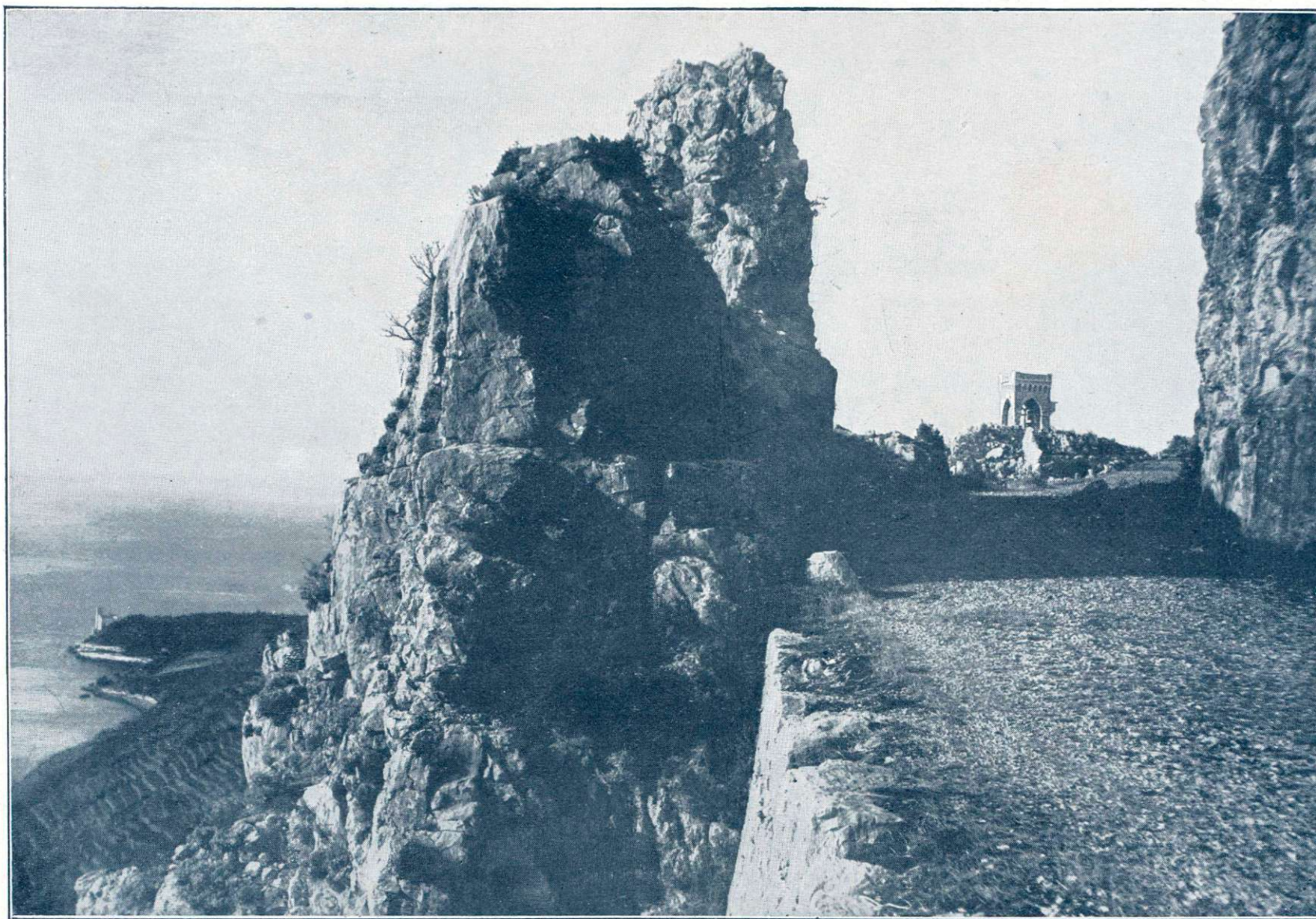
„Poklicati je treba zdravnika. Pojdiva!“ reče prijatelj in prime palico in klobuk. Šla sva. Vrata v svoje stanovanje sem pustil odprta. Čemu imajo ljudje brezumno navado, da zaklepajo svoja vrata? sem pomislil takrat.

„Portret ‚berača‘ se mi je nepričakovano posrečil,“ dé prijatelj-slikar, ko stopiva na slabo obljudeno ulico.

„Portret Staruha misliš, ne?“

„Da. Naslovil ga bom z imenom ‚berač‘. Imeniten berač! Tudi njegove napol slepe oči sem zadel natančno, naravnost ganljivo. In brada — oh, kakšna brada! Brada proroka. Mehka, nežna, tanka brada. Brazde po obrazu črne, vse ozadje črno. Samo oči gore; mišice trepetajo, meso na licih umira. Oh, kakšen portret! Kastor, ti bi jokal, če bi ga videl. Kakor dete bi jokal.“

„Zakaj si ga naslovil ‚berač‘? Zapisal bi bil rajši ‚prorok‘. Berač — to je žaljivo.“

RAZGLEDNI STOLP PRI TRSTU

„Vseeno je pač: berač ali prorok. Vsak berač je prorok,“ tako pravi Staruh. V tem mu pritrdim. Tudi vsak umetnik je prorok in marsikateri izmed njih je berač. Najboljši so vedno berači.“

Z veliko malomarnostjo je govoril prijatelj te besede — kakor bi se razumele sameposebi.

Tenek, prozoren, oguljen površnik njegov je pričal o resnicoljubnosti lastnika.

Tako sva šla po razkopenem trotoarju — v srcih iste misli in isto žalost. Ozrl se ni nihče v naju in midva nisva gledala nikogar. Tupatam se je odprlo visoko okno nad nama in čez ulico so se zasmejale mile oči.

Staruh je stanoval daleč, daleč na nasprotnem koncu mesta, tam, kjer so otroci napol nagi in vse matere sušične in so očetje grdi pijanci. Do tjakaj je še pot dolga kakor pol večnosti. Zato se s prijateljem pomeniva lahko, če se hočeva, o tem in onem. Kako bi prijatelji molčali na poti k bolniku in prijatelju? Vprašal sem torej Rusjana, ko je obmolknil:

„Prijatelj —“

„Poluks!“ zakriči Rusjan, da se ljudje ozró na naju.

„Poluks, kdaj si slikal Staruha? Ničesar mi nisi prej pravil o tem.“

„Umetnik govori o svojem delu šele, ko je dokončano. Ako bi iskal pri prijateljih kritike o ideji prej, preden je postala meso in kri pod ustvarjajočo roko, bi ne napravil ničesar. Ker prijatelji bi mu z diletantskimi opazkami uničili idejo. To sem skušil, skušnja velja več kakor vsa bleda modrost.“

„Kdaj si torej slikal Staruha?“

„Med tvojo boleznijo. Čudovit model. Na stari skrinji, napolnjeni z rokopisi za njegov časopis, je čepel in od okna mu je lila luč čez lica in na brado. Ganljivo je bilo. Nikdar v življenju nisem videl tolikih bolečin na obrazu. In kako je govoril! Ko bi na odru zmogel kaj enakega tragičen igravec, bi ga kovali v peklo in v nebo in bi ljudje jokali na cesti, če bi ga spoznali pred seboj.“

„Kaj ti je govoril?“

„O svoji ženi —“

„Kaj? On je bil kdaj oženjen? Tega nisem slutil.“

Prijateljeva vest me je pravzares presenetila, zlasti, ker mi Staruh ni črnil nikdar o tem. Tudi besedice ne. Najbrže mi ni zaupal.

„Da, oženjen,“ me pouči prijatelj. „Tri mesece. Cele tri mesece. Potem je žena zbežala z nekim častnikom čez mejo. Ona ga ni nikdar ljubila. A on jo je imel rad. V resnici rad. Bila je hči predmestnega mesarja ter kakor vrtnica.“

„Kje biva zdaj žena?“ sem vprašal začudeno in z nervozno radovednostjo. Dogodek me je zani-

mal, ker sem globoko občutil njegovo tragiko. A prijatelj je zmignil s pleči:

„Morebiti v Rusiji — morebiti na Turškem — morebiti v Italiji — morebiti v Avstraliji — kdo ve?“

Vleklo so se ulice, z večernim solncem posejane, kakor dolgi romani Dostojevskega, s solzami in bridkostjo napojeni. Posebno tedaj, ko sva stopila iz čednega mesta v smrad, v bedo, v siromaštvo, ko je bilo videti otroke vedno bolj nage in ko je ljudstvo pričelo tavati z mrliškimi očmi mimo pragov in oken.

Tam je stanoval on. Po neskončnih stopnicah, zavitih v umetno špiralo sva romala navzgor, vedno navzgor. Meni so trepetala kolena in čudno je, da nisem omagal od utrujenosti in bridkosti.

Iz njegove sobe s poševnimi, sivimi stenami, stopi duhovnik v črnem talarju in snežno-belem koretlju. Pozdrav in odzdrav. Nato se približava njegovemu ležišču.

Primem za roko, za blede roko, za trepetajočo roko, za proroško roko prijateljevo.

„Bog — kaj vam je — prijatelj?“

Težke oči je obrnil vame, in zadrhtel sem pod grenkim poljubom njegovega pogleda.

„Ostani pri njem,“ mi reče Rusjan, „naročit grem zdravnika.“

„Pojdi!“

On me je še vedno gledal s svinčenimi očmi. Obraza ni razločil, a spoznal me je po besedi. Iskal sem stola ali kaj podobnega, da bi sedel k njemu, pa nisem našel ničesar. Majhen kotiček, v katerem je bival in mislil in pisal, a še ta je bil prazen. Zato sedem na ležišče k njegovim nogam, nogam proroka. Skozi okroglo okno, globoko v steni, lije večerna zarja na njegovo temno odejo. Obraz se mu sveti v senci.

„Ali ste kaj napisali za časopis?“

To so bile njegove prve besede. Govoril je pogrkovaje, ker ga je dušilo v grlu. A bil je lep njegov obraz — obraz, kakor ga še ni videlo moje mlado oko. Na sivi koži, razpeti čez trde kosti, je trepetalo upanje v zadnjo zmago, in brada, valovita, svilena, se je smejala v večerni zarji, ki se je pomaknila proti njej. Čez čelo sta se razpenjali proroku dve ostri, črni brazdi. Rad bi jih bil poljubil, vsako posebej.

„Če sem kaj napisal?“ rečem in se mu sklonim nehote nad obrazom. „Sem. Članek o človeku, ki je umrl za domovino — to sem napisal.“ Zdi se mi, da sem zardel pri teh besedah.

„Še kaj?“

„Ne.“

„Torej o človeku, ki je — ki je umrl za domovino. In na koga — na koga ste mislili pri tem?“

Teško je govoril in je ponavljal besede. Ustnice njegove so bledele, trepetale — in rade bi govorile še marsikaj in vprašale bi me rade toinono. Na koga sem mislil? Sam ne vem. Nihče izmed mrličev, ki sem jih poznal do tedaj, ni umrl za domovino.

„Na nikogar nisem mislil,“ odgovorim vprašujočim ustnicam prijatelja. A vendar — znabiti sem nezavestno mislil — nanj.

Rusjan se vrne.

„Vse sem uredil. Čez pičlo uro pride zdravnik.“

Slekel je svoj svetlo oguljeni površnik in se približal bolniku. Pogledal je v oči, v vrteče se oči, nato se je ozrl name pomenljivo in mi je zmignil z glavo, in bilo je, kakor bi mi težko rano zasekal v srce.

Tako sva stala in sedela oba pri njem, pri beraču, pri učitelju, pri proroku — zvesta učenca. In sicer sem bil jaz mnogo zvestejši učenec nego moj tovariš Rusjan, ker sem veroval; a on najbrže nikoli ni veroval v njegove besede, v ognju in ljubezni očiščene. On je iskal njegovega obraza in ne njegovih misli; občudoval je njegove napol slepe, v zarji solnca blesteče oči in svilen valovanje njegove brade in poteze trpljenja čez čelo in po licih — a kaj mu je bilo mar vse drugo? Kaj ga je brigalo, če je prorok govoril o asilu za bedne družine, ki se ima ustanoviti, kjerkoli teče solza po licih, — ali če je govoril z veliko razgretostjo o tem, da bi judje morali prodajati svoje blago brez dobička in če je treba, tudi zastonj, — ali če je govoril o naturalnem menjavanju in si je izmislil pri tem tako trgovanje, da bi kupec ne dobil samo svojega blaga nazaj, ampak tudi tisto, za kar sta se pogodila s prodajalcem — torej, da bi vsakdo kupil vse zastonj. Sreča za vsakogar! — Tovariš je gledal proroka s tako strastjo, kakor bi mu hotel izsrkati vso nežno lepoto z lic in prepočiti svoje slikarsko platno z njo. Naukov njegovih, mislim, da ni čul in ni razumel. Njegove geste je spremljal z radovednim očesom in je zraven mislil na portret.

Jaz pa sem veroval v Staruha.

Ko ga gledam pred seboj z bolečinami na obrazu — na smrtni postelji — poslavljajočega se od vseh neizpolnjenih nad — zročega z vrtečimi očmi v učenca svoja: mi je do solz težko pri srcu.

On obrne glavo in se odkašlja z velikim trudom. Nato izpregovori s pretrganimi zlogi:

„Moj časopis — — moji načrti — — o prijatelja, zbogom! — — Torej (pogledal me je z zadnjo bridko solzo na očeh) v kotu je skrinja — napolnjena do vrha z rokopisi za časopis. — — Delo vsega mojega življenja. — — Berač sem bil, zato nisem poklical svojih načrtov — čudovitih načrtov — v življenje. — — Velikaši so me vrgli preko

praga, in vidva sta mi edina — ostala zvesta — učenca. — — V rokopisih so vsi moji nauki. — — Skrbita zanje! — — Vrzita jih med množice — apostola moja. — — Toliko sem pisal, da sem skoraj izgubil luč oči. — — Ni mi dano videti sadov svoje setve — — vidva jih bosta videla znabiti, ko se vama zasveti — večerna zarja. — Časopis, da — časopis. — — Sreča za vsakogar. — Tonej, tebi izročam vse rokopise — tvoji so! — Varuj jih — ljubi jih. — — Časopis. — — Sreča za vsakogar! — — Ali ga bosta vidva izdala, če se vama zasmije sreča v življenju? — — Tonej, obljubi mi! Moje misli, velike misli, vse moje življenje bosta rešila. — — Izdajta časopis; vse je že napisano zanj, za leta in leta je vse napisano z mojo lastno krvjo. — — Tonej, obljubi!“

Krčevito sem zgrabil proroka za umirajočo roko in sem mu obljubil vse, čisto vse. In če bi on tedaj rekel, naj se zabodem v srce ob njegovi smrti, bi mu obljubil tudi to. Vse bi zanj pretrpel in svojo rdečo kri bi pretil za njegove misli in načrte. Drgetal sem, kakor trepetlika, v mrzlici. Čelo mi je gorelo. Udi so mi omahovali. Toda takrat nisem tega čutil. Prijatelj Rusjan me je prijel čez rame in me je prosil, naj se vrnem domov.

Domov? Ko umira moj prorok? Ko se vije od bednega telesa največji um (kakor sem bil prepričan tedaj)? Ob tem svetem trenutku naj bi ga zapustil in se vdal črni nezvestobi?

„Kastor, ti boš umrl tukaj na mestu — daj, da te spremim domov! Bodi pameten! Prosim —.“

Tedaj sem sunil nadležnega prijatelja od sebe in sem se še bolj trdno oklenil umirajočih rok. Gotovo ni on čutil mojega pritiska, sicer bi bil zastokal; kajti z vsemi prsti in nohtovi sem pritiskal v njegove roke, da so postale višnjeve, kakor kožica dozorelih črešenj.

Staruh odpre še enkrat osinjele, ostro začrtane ustnice. Na oknu umrje večerna zarja. Boljinbolj blede obraz prorokov — — blede in umira. Ne. Slaboten glas se mu vnovič izvije in iztisne iz prsi in ustnice govore:

„Malega, beraškega naroda sin sem — in kakšna je moja ideja — moja socialna blagovest! — Iz malega našega narodiča — zasveti zarja — in osreči — vse človeštvo! — — Ponesita mojo blagovest po svetu — — sejta seme v vseh krajih zemlje — — moj časopis naj izhaja v vseh jezikih sveta — — moja kri škropite čez vse ubožne zemlje — — in moja mala domovina naj po meni postane — slavna in srečna — —.“

Izgovoril je in ga je prijelo in zadušilo v grlu. Oči so se mu vnovič zavrtete, po licih ga je oblila močna rdečica, ki pa je hipoma izginila, in tedaj je

bil ves njegov obraz podoben marmornemu kipu. Poteze so se začrtale ostro, se napele čez kosti in vsa siva koža je težila navzdol. Ustnice so se mu odprle kakor v silni žeji, oči so se razpele in izbulile — — ampak brada mu je ostala živa, močna, lepa, s srebrom prepletana, in ne bom je pozabil vso večnost ne.

Zdravnik je potrkal, slekel rokavice in je molče stopil k ležišču.

„Umira!“ je konstatiral hladno.

Meni se je tedaj zavrtilo v glavi. Dalje se ne spominjam ničesar, kar se je zgodilo z menoj.

Ko sem se zavedel, sem ležal na svoji postelji. Na mizici zraven so stale prazne steklenice zdravil — še od prejšnje bolezni — in prijatelj Rusjan mi je slonel na trdem stolu ob vzglavju.

„Kastor — prvotna bolezen se ti je ponovila,“ je rekel, videč, da ga gledam z vprašajočimi očmi.

„Ali je Staruh že umrl?“ vprašam v polzavesti.

„Bodi miren, čisto miren, Kastor, dragi moj Kastor! Njegova smrt je bila sladka. Naslikal jo bom.“

* * *

Danes sem zdrav. K prejšnjim praznim steklenicam pod pultom se jih je pridružilo še enkrat toliko novih. Isti so naslovi na ovojnih lističih: „Tri žlice na dan.“ „Vsake četrte ure en požirek.“ „Zjutraj in zvečer po eno žličko“ i. t. d. In da je nered v moji sobi še popolnejši, stoji za vratmi velika stara skrinja, napolnjena z zamazanimi rokopisi. Dovolj jih je za deset letnikov kakega časopisa. Kaj bi storil s tem papirjem? Vsebina spisov je neizrečeno bedasta in slog je starinski. Požgal bi najrajši vso šaro, ker mi dela napotje. Toda — ali nisem „pro-roku“ obljubil, da pričnem izdajati časopis, ki bo prinašal njegova dela? Ako se oglasi za to reč požrtvovalen založnik, mu bom hvaležen.

Pred mano je pot . . .

Zložil G. Koritnik.

Pred mano je pot, vsa praznična, bela,
posuta z rožami majskega vrta,
pod solničnimi žarki v vesoljnost uprta
se vije pod mano mladosti vesela.

Kot glas iz življenja še nedospelega
iz blaženih krajev bodočnosti jasne,
tako žari vame pogled, ki ne ugasne,
tako doni vame klic večno veselega . . .

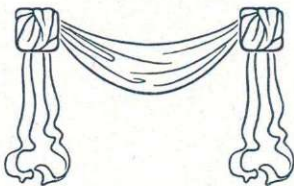
Tako pada čvrsto in krepko po tlaku
korak zadovoljstva in samozavesti,
v samoti sam zase kot kamen na cesti,
ponosen, svoboden kot strela v oblaku!

Sred tihih platan . . .

Zložil G. Koritnik.

Sred tihih platan in vitkih brez
in mesec nad njimi kot kralj nebes —
takó bi zasanjal te krasne kraje,
šumeče gozdove, zaljubljene gaje . . .

Nad njimi bi val trepetal prostosti,
v njih plula bi pesem moči in mladosti
od morske strani do dneva iztočnega,
od solničnega jutra do svoda polnočnega!

Aleksej Vasiljevič Koljcov.

Kritiško-biografska črtica. — Spisal Anton Erjavec.

Kakor bi po bakhantični noči stopil v mladi zrak, ožarjen z ognjem rožne zarje — tako čuti senzitivni moderni človek, ko vzame v roke ljudskega poeta, kakršen je Koljcov. Detelja zacvete na bohotnem vrtu, okno se otvori in med rožmarinom se smeji obraz device — to je poezija. Človek pozabi za trenotek, da živi v dekadentni dobi, ki po beznicah išče „rože poezije“, in je nezrečno vesel mladega jutra in črne, blagoslovljene zemlje in trdih kmečkih rok. Zave se, da le pod milim božjim svodom diha poezija in ne v smradu izgubljenega življenja.

A. KOLJCOV

Zdi se, da moderna poezija že prihaja do istega zaključka. Iz umazanega kaosa se boljbolj lušči zrno čiste in resnične poezije — tako pri Francozih, Nemcih in tudi med nami. Aleksandrov, ki se je prezgodaj odslovil od nas, je prvi med modernimi — po zgledu Koljcova — hodil čez domača polja, poslušal škrjanca in razmišljal cvet na polju.

Škrjančki, polja cvet,
to bil je vaš poet . . .

Za njim Zupančič. Ko je izpel „čašo opojnosti“, se je vrnil na dom in zakročil belokranjsko pesem. In tudi Silvin Sardenko je poromal na svoje Posavje in je zapel „kot kolednik sveto noč“.

Tako se vedoma vračajo naši moderni drug za drugim k rodni grudi, da slišijo njeno pesem in jo

oznanijo svetu. Vzornik je bil marsikomu izmed njih sin ruske stepe, ki je morda poleg Roberta Burusa in Tarasa Sevčenka, najbolj naroden pesnik. Krčevito je objemal grudi domovine. Njegova poezija se mi zdi kakor zelena stepna ruša, pripeta s tisoč vlakenci na sosednjo prst. Rus ljubi svojo stepe in blagoslovlja zeleno rušo na njej, zato je v svetem spominu ohranil tudi poezijo Koljcova. Koljcov se je pojavil, ko sta bila v največji slavi Puškin in Lermontov in cela vrsta drugih kipečih talentov. Pa vendar poleg njih ni zatemnela slava poeta samouka. Preveč presrčna in poznana je bila pesem, ki jo je pel stepin sin, zato je Rus zabiti ni mogel. — O tej pesmi, nepozabljeni in nepozabni, hočem pripovedovati. A da razumemo in cenimo pesem, spremimo najprej poeta od rojstva do groba. Življenjepis bolje očrta vsakega resničnega pesnika kakor najgloblja študija.

I.

Zagledal je Aleksej Vasiljevič Koljcov zarjo svojega jutra 2./14. oktobra 1809 v Voronežu, v precej imoviti pa preprosti družini. Dobra matjuška Praskovja Ivanovna ga je negovala z ljubeznijo, oče Vasilij Petrovič ga je vzgajal z resnobo in praktično modrostjo. Vasilij Petrovič je bil kmet in trgovec. Kupoval, redil in prodajal je živino, zlasti drobnico, trgoval s kožami, z volno in z lesom. Obdeloval je tudi nekoliko kmetije. Tako izobražen je bil, da so mu bile odprte celo skrivnosti pisanja in branja. Zaraditega so ga Voronežani čislali, on pa je bil nasproti njim mešetarsko sirov in ošaben, zlasti v poznejših letih, ko je bil njegov sin dosegel vrhunec slave.

Aleksej je bil najstarejši sin v družini. Že zgodaj je kazal, da po duhu ni očetov sin. Zamišljen, bosonog je capljal po ulici in po polju, motril pisani svet z začudenimi očmi in sanjal kdovekaj. Ni ga vzgajal in učil resni oče, ampak naivna mati priroda. Ni mu zapisala domača vzgoja v dušo trdnih нравnih pravil in spoštljivih navad — malček je samo poslušal šum gozdov in polj in trepetanje zeleneče stepe in pesem jasnega neba. Konvencija meščanskih krogov, s katerimi je prihajal v stik, mu ni prijala. Bila je groba in trda. Tudi v rodni hiši niso kramljali z njim mehkih besed ljubezni.

Tako je bilo pesnikovo rano jutro. Toda dan se je dvigal.

Devetletnemu dečku je preskrbel oče pouk v pisanju in branju. Učitelj mu je bil neki voroneški seminarist. Kmalu pa je vstopil v okrajno šolo, ki jo je obiskoval leto in štiri mesece. Modri oče je mislil, da je nadarjeni sin že dosegel višek učenosti, in ga je pozval iz šole. A Aleksej si ni pridobil še nikake elementarne izobrazbe. Vse življenje se je pozneje boril z gramatiko in ortografijo.

Vkljub siromašni izobrazbi pa se je že v tej nežni dobi vzbujalo v malčku intelektualno življenje. Razvnela se mu je strast do povesti in pravljic. Z denarjem, ki ga je tutam dobival v dar od očeta, je kupoval pravljice „Bova Karolevič“, „Eruslan Lazarevič“ i. dr. Tako je pričel poet-samouk svojo literarno izobrazbo. Pa praktični oče ni bil zadovoljen s sanjavim sinom; pričel ga je uvajati v svoje posle. Pozimi ga je pošiljal z barantači na bazare, poleti pa ga je vzel v step, kjer je vse leto pohajal za drobnico. Le malokdaj pozimi je dobil Aleksej priliko, da se je z ognjem naivne duše zatopil v povesti in pravljice.

Ta doba je v zgodovini pesnikovega razvoja najpomembnejša. Aleksej je spoznal lepo rusko step, vzljubil njeno nevidno daljino in neizčrpno poezijo; svojo vzprejemljivo dušo je polagoma upodobil po njej in jo pozneje razkrival v verzih. Kolorit vsake Koljcove pesmi izdaje nje rojstvo — v stepi. Tukaj — v stepi — se je tudi razvil Alekseju tisti do navnosti pristrčni in odkriti značaj, ki precej vzljubi ali odbije, ki išče intimnega prijateljstva in se ogiblje vsaki bučeči družbi.

Še ko je pohajal šolo, je sklenil Koljcov tesno prijateljstvo s sinom kupca soseda. Družila ju je strast do knjige. Prijatelj oče je imel namreč precejšnjo knjižnico. Čitala sta povesti, romane, pravljice — vse, kar jima je prišlo pod roke. Zlasti je Koljcov v tem času vzljubil fantastične bajke iz „Tisoč in ene noči“. Prijale so fantaziji mladeničevi orientalske, žive podobe. Pričel jih je primerjati z ruskimi narodnimi „skazkami“, in to je bila prva faza v razvoju njegovega poetičnega duha.

Toda že po treh letih je umrl mladi pesnikov prijatelj. Aleksej se ni mogel utešiti po bridki izgubi. S čitanjem je skušal utolažiti žalost. Ostalo mu je po prijatelju nekaj knjig. Te so bile precej časa njegova edina duševna hrana. Tedaj pa so mu prišle — bil je star okoli 16 let — v roke pesmi Dmitrijeve. Mladenič je bil ves srečen. Bežal je z njimi v domači vrt in pričel — peti pesmi naglas. Mnogo se jih je učil naizust. Budila se mu je ob njih želja, da bi tudi sam ustvarjal tako rimano muziko — ali kako?

V tem času je nekdo izmed tovarišev zapored tri noči sanjal čudovite sanje. Pripovedoval jih je Koljcovu. Začrtale so v njegovo dušo tolik vtis, da

jih je sklenil ovekovečiti — v stihih. Nobenega pojma še ni imel o prozodiji. Pa je vendar sedel za delo in po vzorcu ene izmed Dmitrijevih pesmi črtal in pisal, pisal in črtal do večera. Dovršena je bila prva pesem „Tri vidjenja (vizije)“.

Odsihmal se ga je boljbolj pollaščala strast k pesništvu. Kupoval je samo pesmi in nerad čital prozo. Z denarjem, ki mu ga je tutam podaril oče, si je nabavil polagoma dela Lomonosova, Deržavina, Bogdanoviča.

Prvo dete svoje muze „Tri vidjenja“ je pokazal originalnemu in simpatičnemu knjigarju v Voronežu — Kaškinu. Ta ga je opozoril na pogrešeni metrum in rime ter mu podaril „Rusko prozodijo, izdano za gojence plemenitih univerzitetnih penzionatov“. Ob enem mu je dovolil, da si sme zastoj izposojati poljubne knjige iz bukvarne. Tako se je mladeniču odkril nov svet spoznanja. — Knjige, ki jih je posebno vzljubil, je kupil in jih uvrstil v svojo malo knjižnico, ki se je skoraj napolnila z deli Žukovskega, Puškina, Delviga.

V tem času je živela v očetovi hiši sužnja Dunja — živ tip južnoruske lepote. Sedemnajstletni mladenič se je z ognjem pesniške duše vnel za njo. Pa ljubezen ni mogla ostati dolgo tajna pred očetom. Vasilij Petrovič je bil praktičen oče, ki ni poznal želje srca, ampak le zapoved modrosti — zato ju je sklenil ločiti. Ko nekoč ni bilo Alekseja doma, je prodal devojko skrivaj nekemu posestniku ob Donu. Pripovedujejo, da se je ondi vdala kozaku in kmalu od žalosti umrla. — Koljcov na povratku ni več našel ljubljene sužnje v hiši. Tako ga je potrla nesreča, da se ga je lotila nevarna mrzlična bolezen. Ko je za silo okreval, je poslal poizvedovalce na vse strani. Tudi sam je brezumno jezdil iz derevnje v derevnjo, pa brez uspeha. Z ranjenim srcem se je vrnil h knjigi in pesmi.

Ta katastrofa v življenju je dala pravo vsebino Koljcovi pesmi. In kdor je vaju čutiti za varijacijami pesniških podob prvotno misel, bo iz pretežne množice Koljcovih motivov čutil blazno hrepenenje in jok po prodani lepi sužnji Dunji . . .

V l. 1826. se je Koljcov seznanil s seminaristom Serebrjanskim, ki je po živem umu in globoko poetičkem čuvstvu odločilno vplival nanj. Kazal mu je nedostatke njegove muze, neusmiljeno uničeval slabe pesmi in popravljaj dobre. Med njim in med poetom se je razvilo tesno razmerje. Serebrnjanski je bil Koljcovu blag učitelj, Koljcov Serebrnjanskemu veren učenec, oba pa sta bila drug drugemu srčna prijatelj. Tako je Koljcov pesem polagoma tudi po obliki zorela za tisk. In res je nekega dne (v l. 1830.) zvedel Koljcov od knjigarja Kaškina, da se je iz Odese pripeljal literat Suhačev, ki se želi seznaniti

z njim. Šel je Koljcov k literatu na obisk in s seboj vzela zvezčič svojih mladih pesmi. Kmalu nato so izšli v Moskvi „Listi iz dnevnika Vasilija Suhačeva“ in v njih — natisnjene tri pesmi Koljcova s polnim njegovim imenom. Koliko presenečenje za poeta-samouka, ki še ni smel in mogel verovati v svoj talent! Od l. 1831. dalje je priobčeval Aleksej svoje pesmi v dveh neznatnih moskovskih listih. Vzbudile so pozornost med literati. Pesnik je tudi zdaj še pohajal po trgih in po stepi, računal in sanjal, barantal z grobimi trgovci in pisal nežne popevke — poet-prasol. Prišel je na teh pohodih tudi v Moskvo, kjer se je v l. 1831. seznanil z ognjevitim žurnalistom in estetikom Bjelinskim — z ruskim Lessingom.

Prvo zbirko svojih kmečkih pesmi je izdal Koljcov l. 1835. Bila je mala, 40 strani obsegajoča knjižica z 18 pesmimi — epohalna knjižica. Zavrelo je med literarnimi krogi — „poet-samouk, poet-prasol“. Ne samo Voronež — vsa mesta Rusije so govorila o njem, ki je narodno pesem dvignil na višek umetnosti. Znanec Žukovski ga je predstavil celo carju Nikolaju, in l. 1837. ga je v Voronežu, bornega prasola, obiskal prestolonaslednik Aleksander (II.).

V l. 1836. je moral Aleksij dolgo časa po očetovih opravkih bivati v Moskvi in Peterburgu. V Moskvi je sklenil ozko vez prijateljstva z Bjelinskim, ki ga je seznanil z mnogimi drugimi vplivnimi osebami — z Aksakovom, Pletnevom, Delvigom, grofico Rostopčinovo, Turgenjevom i. dr. V Peterburgu je občeval največ z Žukovskim in Krajevskim, ki sta ga seznanila z Glinko, Krilovom in Puškinom. Pred Puškinom je čutil Koljcov svet strah in čudovito spoštovanje. — Neki večer je bila pri Pletnevu zbrana družba literatov, med drugimi tudi Puškin. Pletnev prične prositi Koljcova, naj bi prečital svojo zadnjo „dumo“, a pesnik postane nemiren, oči zme-

dene, iz ust mu ne pride beseda. Na povratku od Pletneva vpraša Turgenjev Koljcova, zakaj ni maral čitati „dume“. Koljcov mu odvrne: „Kako naj bi čital! Aleksander Sergejevič (Puškin) je ravnokar stopil v sobo — in jaz naj bi čital! Bog se usmili — jaz naj bi čital!“

V l. 1838. je zopet po opravkih obiskal Peterburg in Moskvo. Zlasti dolgo je preživel v Moskvi pri Bjelinskem in se tesneje in tesneje zblížal z njim. To leto je bilo najplodnejše v pesniškem delovanju Koljcova.

Težkega srca se je vrnil pesnik iz šumnih glavnih mest v grobi in pusti Voronež. Pa Voronežani so ga sprejeli z radostjo in ponosom. Ko so ga srečavali, so postajali in zrli vanj. To kadilo slave je omotilo pesnika. Naivnost, lastna sinu stepe, se je izpremenila v drzno ošabnost; sprl se je z rojaki in z očetom — celo mlajša sestra, ki jo je doslej ljubil izmed domačih najbolj, ga je zasovražila.

Jeseni l. 1840. je pesnik poslednjič obiskal Peterburg in Moskvo. Tri mesece je preživel pri svojem najboljšem prijatelju Bjelinskem.

Novo leto 1841. je pričel živeti v Peterburgu šumno in veseljaško, tako da piše Bjelinski o njem karajoče: „Z blaznim poželjenjem je pil Koljcov strup uživanja.“ Oče pa mu ni hotel dati pripomočkov, da bi še ostal v Peterburgu, zato se je vrnil v Voronež — bolan. Brez postrežbe, sprt z družino in s prijatelji, brez miru in ljubezni je umiral in umrl v strašnih bolečinah jeseni l. 1842.

Stepni trubadur, zakaj si poiskal močvirje, da utone v njem tvoje življenje in pesem tvoja? ... Tragedija! In epilog tragedije —: zapeljiva ‚dama s kamelijami‘, ki je izpila pesniku moč in življenje, je zaživela z nekim častnikom.

(Dalje.)

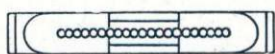
V tvojih sem blodil sledih . . .

Zložil G. Koritnik.

V tvojih sem blodil sledih,
žalost tiha, zapuščena,
bila si kot smrt ledena,
bila si temná kot greh . . .

Dan brez solnca, noč prečuta
v tvojih se temni očeh,
večnost cela je minuta,
kdor te gleda v urah teh.

Jaz te gledam, jaz te čutim,
bol velika, boljinbolj,
kakor slana si pokrila
cvetje mojih rožnih polj . . .

O razstrelivih.

Spisal dr. Ivan Robida.

Ako segrevamo v primerni stekleni posodi vodo, vidimo, da se po kratkem času prično nabirati v tekočini drobni mehurčki, ki se pri nadaljnjem segrevanju dvigajo na površino in se tjakaj prišedši strnejo z zrakom nad njo. Preden smo pričeli segrevati vodo, nismo videli v njej sploh nobenih mehurčkov; stoprv pri gotovi višini gorkote so se pojavili prvi, drobni in komaj dobro vidni. Gorkota je izgnala namreč v vodi absorbirani zrak iz nje. Čim raste temperatura, raste pa tudi prostornina zračnih mehurčkov: prvotno komaj zaznatnim sledé pri nadaljnjem segrevanju vedno večji in večji mehurji, ki dosežejo svojo največjo obliko tedaj, ko voda zavre.

Ker se ni mogla voda med poskusom nasesati novega zraka, je jasno, da je vsa množica od najdrobnejših pa do največjih mehurčkov ob začetku eksperimenta že bila vmešana vodi. Na prostornino zračnih mehurjev je vplivala torej izključno samo gorkota, to se pravi: mehurček, ki je pri kakih 50°C velik kakor pšeno, naraste na približno veličino oreha, ako ga segrejemo na 100°C .

Iz tega sledi, da se zrak, ako ga segrevamo, močno razširja in da pri višjih temperaturah njegova prostornina narašča daleko nad njegovo prvotno prostornino ob nizki temperaturi.

Ker je nemogoče, da bi eno in isto telo zavzemalo isti prostor, je jasno, da se tak zračni mehur, ako ga segrevamo, širi na vse strani, odriva vodo krog sebe in pritiska tako neposredno nanjo, kakor tudi na steno posode. Njegov pritisk raste, čim večja postaja njegova prostornina, ali z drugo besedo: z višino temperature raste tudi napetost zraka.

Zrak je zmes kisavca in dušivca, dveh znanih plinov, je sam plin, in ima v fizikalnem zmislu iste lastnosti, oziroma sledi istim zakonom, kakor ostali nam znani plini. Kar torej velja za zrak, velja tudi za ostale pline: pri njihovem segrevanju raste njihova prostornina in njihova napetost.

Mislimo si pa sedaj napravo, s katero bi bilo n. pr. mogoče segreti 1 cm^3 zraka v vodi v trenutku na 100°C . Ako bi to napravili v steklenici in bi jo opremili n. pr. še z zamaškom, bi se tisti kubični centimeter zraka v trenutku tako razširil in napel, da bi mahoma odrinil vso vodo krog sebe in pritisnil z veliko silo na steno steklenice: le-ta bi se razletela vdavši se napetosti segretega plina in tako bi imeli eksplozijo pred seboj.

Razmet ali eksplozija v najširšem pomenu ni torej nič drugega kakor učinek nakrat zvišane prostornine plinov, zmagujočih s svojo napetostjo nad uporom (lenostjo) svoje okolice.

V svrhu eksplozije pa seveda ni treba da uporabljamo ravno samorodne pline ali njihove zmesi kot razteznotekoča telesa, katera naj v kakem trenutku povečajo svojo prostornino. Mnogo plinov tvori, kakor znano, v zvezi z drugimi prvinami kapljivotekoča in trdna telesa. Med temi spojinami pa jih je precejšnje število, ki ob svojem razkrajanju in razpadanju v njih kemično vezane množine plinov zopet oddajajo. Ako se tako razkrajanje kemično vezanih plinov zgodi naglo, pride tudi v kratkem času lahko do mogočnega zvišanja prostornine, zlasti ako se završi razpad pod visokimi temperaturami. Da, razpad takih teles, ki razpolagajo pred razpadom z jako majhno prostornino, je zvezan še z večjim efektom kakor bi se ga dalo doseči z zvišanjem iste količine plina ob enaki premeni temperature. Kar je n. pr. kisavca v 1 g solitra, zavzema gotovo manj prostora v svoji trdni spojini kot pa plin. Ako ga torej segrejem kot plin od 15°C na 100°C , nisem njegove prostornine zvišal tolikrat, kakor jo zvišam, če ga segrejem v spojini solitra od 15 na 100 stopinj.

Izmed nebroja spojin in zmesi plinov, bodisi da imajo obliko plinastih, kapljivotekočih ali trdnih teles, pa jih ima samo nekaj lastnost, pod gotovimi pogoji nagloma ali v trenutku razkrajati se in razpadati v svoje sestavine in s tem pretvarjati, oziroma povečavati nagloma svojo prostornino. Spojine in zmesi pa, ki imajo opisano lastnost, ki so torej posebno karakterizovane po labiliteti svojih molekulov, imenujemo razstreliva ali eksplozivna telesa.

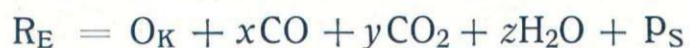
V kemičnem oziru dobivamo pri eksplozijah iz više kompliciranih spojin navadno res preprostejše spojine in razpad v komponente tja doli do prasnovi. Seveda pa so časih tudi spajanja in tvorjenja više sestavljenih snovi združena z eksplozijami, z gorenjem in pokom, zvišanjem in znižanjem prostornine, kakor n. pr. pri raznih klorovih, jodovih in fluorjevih spojinah, ki so, kakor znano, mnogokrat svetlobočutna in ki se združujejo pod sijajnimi svetlobnimi in akustičnimi fenomeni. Znani pokalni plin, sestojéč iz dveh delov vodenca in enega dela kisavca, je tudi eksplozivna zmes, ki se sestavlja potem razpoka v više komplicirano spojino: v vodo.

BELGRAD

V splošnem pa velja za pregled navadnih eksplozij kemična preosnova:

kjer naj pomenijo R_E = razkroj pri eksploziji, O_K = trdi ostanek, P_S = specifično plinasti razkroj kakega razstreliva, dočim so ogljenčev oksid, njegov dvooksid in vodena para v raznih množinah konstantni spremljevalci eksplozivnega razpada.

Razstreliva pripravimo v splošnem na ta način do eksplozivnega razpada, da spravimo njihove molekule do gotovega gibanja, bodisi s pomočjo toplote, pretresa ali kakoržekoli. Reče se lahko, da ima vsako razstrelivo svojo gotovo temperaturo, preko katere ga ne smeš segreti, če nočeš, da se razpokne.

Eksplozije spremlja navadno pok kot akustičen izraz mehaničnih izmen med napetimi plini, razredčenim in zgoščenim zrakom. Svetlobni in toplotni pojavi pa so izraz vršičih se oksidacij. Hitra oksidacija se vedno združuje s svitom in žarom. Trdna telesa navadno zgorevajo z žarom, plinasta s plameni. Kar se tiče naglosti procesa, ločimo počasen, živahen in hiter način zgorevanja. Slednjega vidimo uveljavljenega pri vseh razstrelivih. Hitri način zgorevanja eksplozivnih sredstev pa zopet ni vedno enako nagel, tudi tukaj so stopnjevanja. Tako ločimo brijantna, rapidna in fulminantna razstreliva, kakor naglo se že izvrši eksplozija.

Od dobrih razstreliv moramo zahtevati, da ob najmanjši teži in prostornini razvijajo čim največ plinov s čim največjo napetostjo; nadalje se morajo dati na čim enostavnejši način pripraviti do eksplozije; njihova oblika bodi priročna; eksplozija toliko hitra, kolikor odgovarja našim namenom; in končno morajo biti snovi toliko stalne, da ne razpadajo brez naše volje, in da ob varnem, previdnem in veččem ravnanju ž njimi ne pride do eksplozij in nesreč.

Kemija pozna jako eksplozivne snovi, ki bi sicer bile jako uporabljive, a so tako občutljive, da so radi svoje velike razpadljivosti, radi svoje neverjetne labilitete povsem izključene od praktične upo-

rabe. Naj omenim radi primere dvoje teh skrajno eksplozivnih snovi, klorovega dušivca in jodovega dušivca,¹ na katerih se je lahko prepričati, da jih skoro vsak tresljaj, najrahlejši sunek ali udarec, da celo stik in solnčna luč spravi do silnega razpoka. Take snovi so seveda v praksi povsem neuporabljive in se izključujejo, kot je to obsebi umevno.

Časih seveda ni bilo veliko ali celo nobene izbire med razstrelivi, in moralo se je za vse, tako za tehnične kakor za vojne namene, kajpada izključno uporabljati navadni črni smodnik.

Iznajdbo navadnega črnega smodnika pripisujejo frajburškemu frančiškanku Bertholdu Schwarzu. Ta je baje nekdanj, hoteč delati zlato, slučajno sestavil tako zmes, ki se je na iskro vnela in kamen z možnarja, v katerem jo je imel spravljeno, z velikim pokom vrgla v strop. Zgodovinsko dokazana pa ta trditev ni. Mogoče je, da je menih Berthold identičen tudi z nekim Konstantinom Anklitznom, ki je tudi približno v istem času živel v Freiburgu. Dosti verjetnejše pa je, kakor uče novejša raziskave, da je Berthold izumitelj strelnega orožja, ne pa smodnika samega.

Angleži so pripisovali glasovitemu učenjaku dominikancu Roger Baconu, ki je živel v XIII. stoletju, izumljenje smodnika in so se pri teh trditvah opirali na dejstvo, da ta pisatelj v nekem svojih spisov res približno opisuje smodnik. A niti on, niti drugi, kakor Marcus Graecus in Albertus Magnus, ne morejo veljati kot izumitelji smodnika, ampak samo kot

¹ Klorov dušivec pripravljamo s pomočjo električnega toka iz razstopine navadnega salmiaka v vodi. Klorov dušivec je umazana oljasta tekočina, katera se takoj razpokne, ako se je dotakneš s peresom, namočenim v terpeninovem olju, ali ako ga vržeš kapljico v vročo vodo. — Jodov dušivec nastane, ako večkrat poliješ jodovo tinkturo z najmočnejšim amoniakom; črnkast prah, ki se sesede na dno, je jodov dušivec. Ako tekočino odcediš skozi cedilni papir in prah, ki je na njem ostal, dodobrega posušiš, eksplozira že, če ga pihneš na tla ali če samo mizo potreseš, na kateri papir leži.

opisovalci in poročevalci njegove eksistence. Popolnoma sigurno pa je, da so Kinezi že mnogo stoletij pred Kr. r. poznali smodniku podobne zmesi in da so jih izvečine uporabljali za prirejanje umetelnega ognja. O Arabcih se trdi, da so rabili smodnik že v XII. stoletju kot strelivo in da so streljali z njim iz cevij, nekako topom podobnih, katere so „medfaa“ imenovali. V resnici imamo še danes arabski predpis iz začetka XIV. stoletja, ki obravnava napravo in uporabo njihovega smodnika. Gotovo je, da pozna človeštvo oglje že iz prastarih časov, in stanovniki vulkaničnih krajev ravnatako drugo sestavino smodnika: žveplo. S solitarjem in njegovimi lastnostmi pa se je seznanil zapad potem arabskih učenjakov in zdravnikov šele v VIII. stoletju po Kr. r.

PRINC ALEKSANDER
novi srbski prestolonaslednik

Ni dvoma, da so solitar poznali Kinezi prej nego Arabci, in jako verjetno je, da so ga dobivali le-ti začetkom iz Kine, kar se da sklepati iz dejstva, da se solitar v arabskem jeziku imenuje kineška sol ali kineški sneg.

Kot strelivo v našem zmislu pa ti narodi niso poznali smodnika. Podobne zmesi so pač pritrjevali v teh časih na pšice ali so polnili z njimi železne lonce, katere so potem s posebnimi metalnimi stroji metali na sovražnike, v oblegana mesta in na sovražnikove ladje, katere so poizkušali na ta način užgati, kar se jim je pogosto tudi posrečilo.

Zlasti v srednjem veku so uporabljali gotove netilne snovi, tako v bizantinskih kakor v križarskih vojskah, in so jih tedaj vobče nazivali „grški ogenj“.

Legenda pripoveduje, da je to skrivnost neki angel izročil cesarju Konstantinu (v IV. stoletju). Vsekakor se je hranilo prirejanje smodnika kot važno tajnost; na izdajo te tajnosti so bile nastavljene najstrašnejše kazni, tako da se je res posrečilo ohraniti jo neizdano — do današnjega dne. Kajti povsem zanesljivih dokazov za to, da je bil grški ogenj eno in isto, ali vsaj približno isto, kakor naš smodnik, nimamo. Mogoče je tudi, da so tedanji vojaki poznali še druge zmesi in da je grški ogenj skupno ime za razna netiva in užigala. Poroča se tudi, da je grški ogenj bil zmes, ki se je v dotiki z vodo takoj vnela — kar gotovo ni mogla biti smodniku podobna sestavina. Koliko je na tem bajnega, koliko resničnega, tega do danes ni bilo mogoče določiti, in ne vé se, če bo to kdaj sploh mogoče. Toliko je pa gotovo, da so že v prihodnjih stoletjih rabili razne zmesi za razstreljevanje okopov in zidov, kar svedoči, da so se tedanji pirotehniki zavedali, da smodnik ne užiga samo, ampak da tudi raznaša.

Sigurno je, da je začetkom XIV. stoletja postala uporaba smodnika kot streliva po Evropi precej splošna. Neka listina, datirana z 11. februarjem l. 1326., potrjuje, da so tedaj imeli v laškem mestu Florenci že kovinaste topove in železne krogle. Dokazano je, da so stali že l. 1340. v Augsburgu, l. 1344. v Spandauu, l. 1348. v Liegnitzu mlini za smodnik; l. 1360. pa se je primerila v Lübecku eksplozija; ob tej priliki je pogorela mestna hiša. A tudi pri nas na Slovenskem nismo ostali brez podobnih nesreč. Tako je v prešlih stoletjih na ljubljanskem Gradu zletelo skladišče za smodnik v zrak, in sicer 28. aprila l. 1680. Ljubljana je imela tedaj troje skladišč za smodnik na ljubljanskem Gradu. Eno, mestno, je stalo malo nad vrtom sedanje ljudske kuhinje; drugo, državno, ki je bilo največje in v katerem je bilo časih spravljanih do 1000 centov smodnika, je stalo približno „Na Osojah“, kjer stoji dandanes gostilna; ne daleč od državnega pa je bilo tretje — deželno skladišče. Dne 28. aprila leta 1680. je udarila strela v državno skladišče, v katerem je bilo nad 500 centov smodnika, ter ga zanetila. Stolp je izginil s površja, eksplozija je pa bila tako močna, da so bile vse hiše po mestu več ali manj poškodovane. Zlasti krog Sv. Florijana so bile vse šipe in vsa vrata udrta in sneta; tudi mnogo ljudi je puh vrgel na cestah ob tla. Prvotno so meščani mislili, da je samo tresk bil tako mogočen; ko je pa začelo smrdeti po mestu in se kaditi s hriba, so si bili hitro na jasnem, kaj se je zgodilo. Dasi je lilo kakor iz škafa, je gorel gozd, zlasti ker so po drevju zanesle ogenj užigače (lunte), ki so ob razpoku zletele na vse strani okrog. Mnogo dreves je ležalo izrvanih na tleh in daleč proč zanešenih z mest, na katerih so prej rastla.

Tudi v bližini stoječe deželno skladišče se je že vnelo, vendar je nekaj pogumnih mož navzlic vsej nevarnosti splezalo na njegovo streho in pogasilo nastajajoči ogenj.

Ljubljana, dasi je mnogokrat skoro na polovico do tal pogorela, je navzlic temu imela vendar srečo, da se ni sicer nikoli nobeno skladišče vnelo; pred par leti pa je neko majhno skladišče smodnika na ljubljanskem polju za Sv. Krištofom po dobrih 200 letih po prvi nesreči zopet zletelo v zrak.

Večje nevarnosti kakor skladišča sama, v katerih pride časih do spontanih, dostikrat povsem

Smodnik sestoji, kakor znano, iz kalijevega solitarja, katerega vsebuje v sto delih 74—76⁰/₀, žvepla 10—12⁰/₀ in oglja 14—16⁰/₀.

Kalijev solitar ali kalijev nitrat (KNO₃) je bela, soli podobna spojina enega dela kalija z enim delom dušivca in tremi deli kisavca. Ako segrevamo kalijev solitar v epruveti in vtaknemo žareče oglje vanj, vidimo, da le-to lepo zasveti, pravtako kakor če ga vtaknemo v steklenko, napolnjeno s kisavcem — ali z drugo besedo: pri segrevanju solitarja se v cevi razvija kisavec. Ta lastnost, da solitar oddaja veliko množino kisavca pri gorenju, tudi omogočuje

PRED OBČINSKO HIŠO V CETINJU

nepojasnjenih eksplozij, pa nudijo tvornice za smodnik ali, kakor jih tudi imenujejo, mlini.

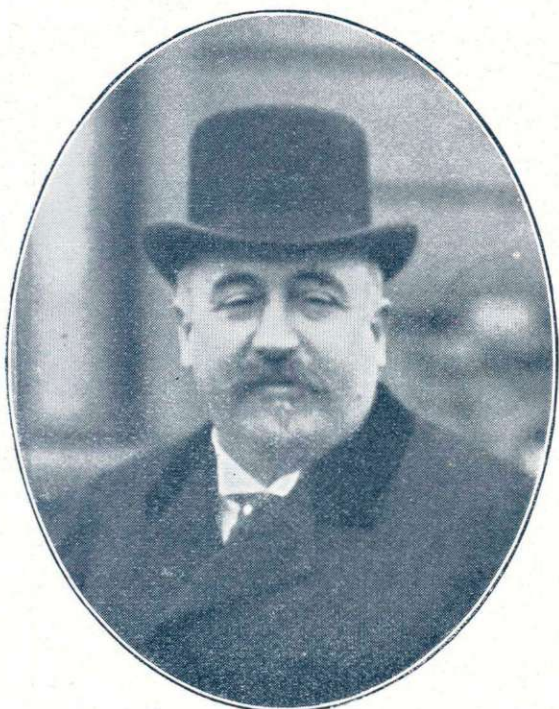
Pri napravljanju smodnika se je zgodilo nebroj nesreč, deloma vsled nepazljivosti in lahkomišljenosti ljudi, ki so imeli opraviti z njim, deloma pa iz vzrokov, ki se pri izdelovanju ne dajo popolnoma izključiti in ki bodo vedno delež takega zaposlenja. Kar je pa napredovala tehnika izdelovanja, odkar se je znanost pričela pečati tudi z razstrelivi in odkar se izpopolnjuje strelno orožje, se je omejilo mnogo nekdanje nevarnosti. Od današnjega smodnika ne zahtevamo, da je enostavno zmlet prah, ki se kadi, kakor prah na cesti, ampak zahtevamo, da je enakomeren v zrnih, enako dobro zgoščen, enako trd in suh, ogljen in vedno enako sestavljen.

razpuh zanetnega smodnika. Čim več solitarja ima kak smodnik, tem eksplozivnejši je; čim več pa smodniku pridevamo oglja, tem počasneje gori. Zmes, podobno sestavljeno kakor smodnik ali z zmanjšano množino solitarja in s povečano množino oglja, imenujemo — počasni ali leni sestavek. O njegovi uporabi izpregovorimo pozneje.

Smodnik napravljamo tako, da najprvo — seveda vse s pomočjo posebnih strojev — zmeljemo njegove sestavine na droben prah, jih potem zmešamo, zgostimo, jim damo obliko zrn in jih končno še ogladimo ali poliramo. Zrno navadnega smodnika je gladko kakor biljardna krogla, s čimer postane smodnik trpežnejši, se ne razkraja naglo in se tudi ne namoči tako hitro. Seveda imamo pa tudi vrste

smodnikov, ki so robati — in so laže unetljivi nego okroglozrnat smodnik.

Take vrste smodnik uporabljamo za streljanje s puškami. Smodnik za razstrelbe in topove pa je velikozrnat. Dočim ima smodnik za puške zrna velika kakor makovo seme, ima smodnik za navadne tope velikost prosa do koruze ali je celo še večji. Za velike trdnjavske in mornarske tope pa rabimo še večja, kakor oreh velika, zrna ali celo kar več decimetrov dolge in več centimetrov široke cevi, napravljene iz smodnika. Saj pa porabi en sam strel iz takega topa ogromne množine smodnika. Tako je n. pr. tvrdka Krupp razstavila v Chicagi top, ki je

SRBSKI MINISTER ZA ZUNANJE ZADEVE
MILOVANOVIĆ

uporabil 115 kg takega prizmatičnega ali mamutovega smodnika in ki je vrgel kroglo (Geschoß), 215 kg težko, skoro 21 kilometrov daleč. Umevno je, da taki smodniki ne smejo biti tako eksplozivni kakor je smodnik za puške; zato jim tudi pristavljajo nekaj več oglja ali lesa, da počasneje razvijajo svoje pline in svojo moč. Preveč brizanten smodnik bi sicer razgnal topovo cev.

Gledé sestavnih množin naj pouče sledeče številke:

Grški ogenj:	Srednjeveški nemški smodnik:
Solitarja 67 . . .	74 delov
Žvepla . 11 . . .	10 „
Oglja . 22 . . .	10 „

V državah	Vsebuje delov smodnik za								
	puške			navadne tope			razstrelbe		
	solitarja	žvepla	oglja	solitarja	žvepla	oglja	solitarja	žvepla	oglja
Avstrija . .	75·5	10	14·5	.	.	.	.	.	.
Francoska .	74	10·5	15·5	75	12·5	12·5	65	20	15
Angleška .	75	10	15	74	10·5	15·5	62	18	20
Italija . .	76	12	12	.	.	.	70	18	12
Rusija . .	75·5	12	10	.	.	.	66·8	16·6	16·6
Nemčija . .	74	10	16	.	.	.	66	12·5	21·5

Procentualne izpremembe smodnika potem fabrikacije:

	Delov		
	solitarja	žvepla	oglja
Nemešan sestavek	74	10	16
Zmes	74·03	10·13	15·84
Zgoščen smodnik .	73·60	10·25	16·15
Zrnat „	73·66	10·38	15·96
Posušen „	73·94	10·20	15·86
Zglajen „	74·43	9·73	15·84
Gotov „	74·49	9·72	15·79

Radi popolnosti navajam še nekaj drugače sestavljenih smodnikov:

Schäffer-Rüdenberg:

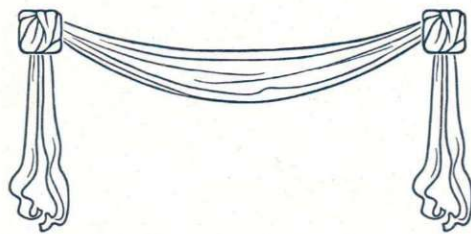
Pyronone:

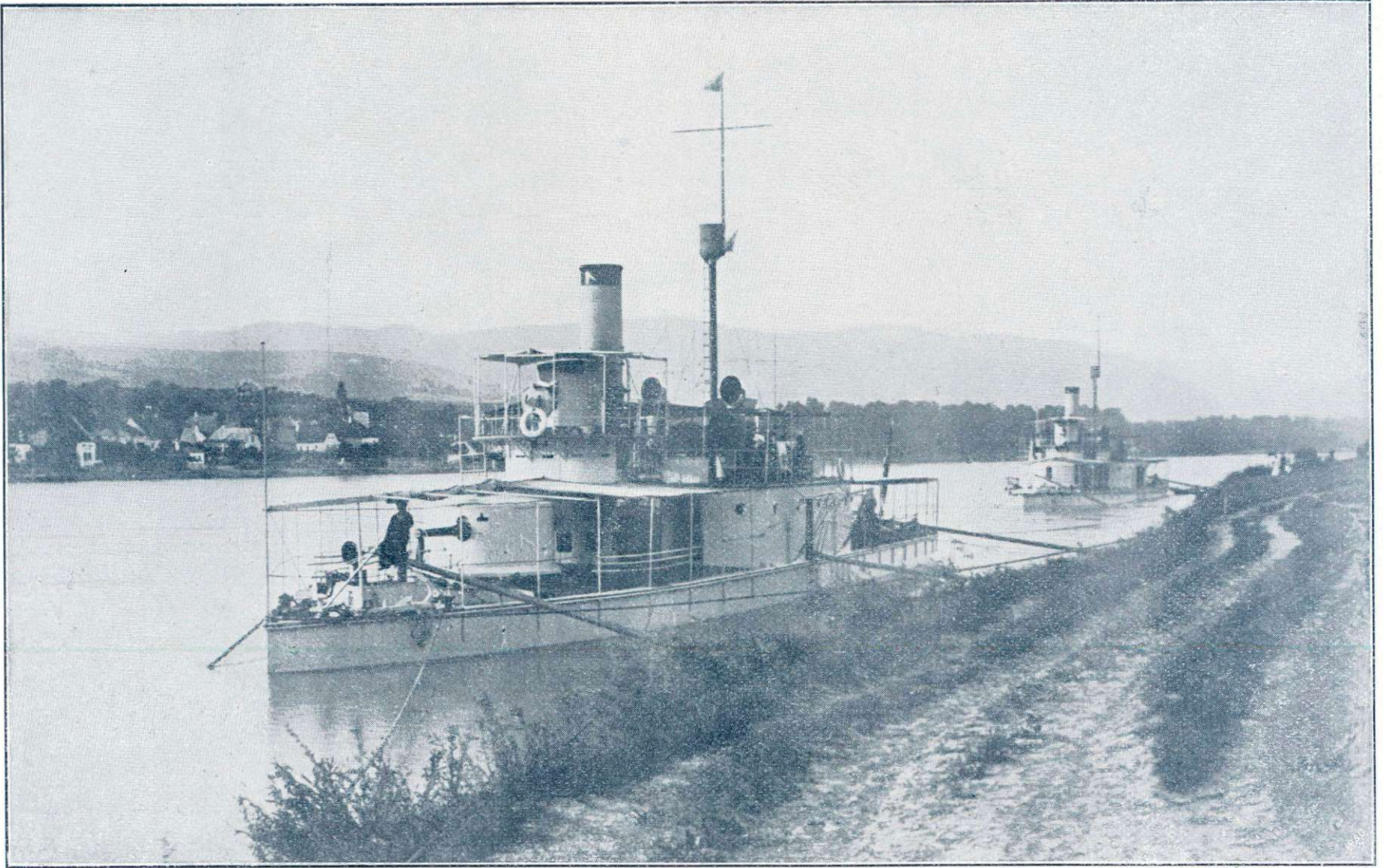
Kalijev. solitarja	78 delov	Natrijev. solitarja	52·5
Žvepla	8 „	Žvepla	20
Oglja	10 „	Čresla	27·5
Seiznekove soli	4 „		

Wynandov Saxifragin:

Barytovega solitarja . .	76 delov
Kalijevega solitarja . .	2 „
Oglja	21 „

Naj omenim končno še takozvani pokalni smodnik, ki ima lastnost, da prižgan razpokne brez večjega pojava; ako pa ga n. pr. segrevamo na železni plošči, se stopi in stoprv potem razpokne s silnim pokom. Pokalni smodnik sestoji iz treh delov solitarja, dveh delov kalijevega karbonata in enega dela žvepla. (Konec.)

AVSTRIJSKI MONITORJI NA DONAVI

Siena in to in ono.

Spisal profesor Andrej Plečnik.

Dozno zvečer me pripelje vlak v Sieno. Mrzlo je bilo, četudi je bilo na meji med marcem in aprilom. Nisem mislil, da je tudi v Italiji tako strupeno mrz in da zna mrzel veter pošteno pihati. To je bilo leta 1906., ko sem celo v Bologni dobil sneg konec marca. Ker sem moral par ur čakati na vlak, sem porabil to priliko in se peljal s tramvajem na pokopališče. V zatišju v senci med dvema zidovoma je ležal precej velik kup snega. Zavil sem se v Sieni dobro v odejo in zaspal, da morem drugi dan pošteno porabiti, da si ogledam vsaj povrhu znamenitosti. Da bi z užitkom vse točno preštudiral, bi bilo treba treh faktorjev: prvič denarja, drugič časa, tretjič vsaj enega ali dveh tovarišev. Sam potovati je samo za kratek čas prijetno; dalje časa biti v tujem kraju čisto sam nase navezan, sam hoditi po cerkvah, si ogledovati palače, obiskovati galerije in umetnine, to tako utruja dušo in telo, da bi tega ne hotel večkrat ponavljati.

Bilo je veliki četrtek; pa to se ni poznalo ne na cesti, ne v cerkvah; cerkve so bile prazne, razen

stolnice. Cerkvenci in dečki pomočniki so le ropotali, ker so skupaj znašali pri kakem oltarju cvetlice in sveče. Vse to postavljajo po tleh — kot nekak surogat naših božjih grobov. — Najprej grem gledat to, kar me je že davno vleklo v Sieno, stolnico. Človek obstrmi, ko jo zagleda zunaj, strmi, če gre okoli nje; obstrmi in se ne more nagledati, če stopi vanjo. Zidana je v gotiškem slogu in v gotovih ozirih nadkriljuje svojo sestro, stolnico v Orvietu. Gledé fasade seveda ne, orvieška je mnogo dragocenejša nego sienska.

Sienčani so hoteli pokazati, da so verni katoličani, da so svobodni, bogati republikanci, zato so jeli zidati cerkev. To je bilo v začetku XIII. stoletja. Mestni očetje so se zavzeli za stavbo. Zidali so in zidali več nego 100 let. Vsak mojster je kaj svojega pridejal; slednjič po 100 letih se mestni očetje ojunčijo, nezadovoljni s takim zidanjem, pokličejo novega arhitekta, ki pravi: Glavna ladja cerkve bodi v novi stolnici prečna ladja in cerkev naj bo zidana v gotiškem slogu. Pozneje so se Sienčani zopet

vrnili k staremu načrtu; in tako so delali, dokler niso dozidali svoje stolnice v XVI. stoletju.

Fasada orvieške stolnice ima vse polno čudovito fino izdelanih reliefov, cele zgodbe sv. pisma, in nad njimi v najlepših barvah narejene mozaike. Fasada sienske stolnice je krasna po svoje: obložena je od vrha do tal z dekoracijo, izdelano z največjo skrbnostjo v italijanski gotiki. Kamor pogleda oko, najraznovrstnejše vrste marmorja, povsod stebrički, kipi, mozaiki, stolpiči. Troje duri, ki vodijo v cerkev, so enako velike in imajo šilasto nadstrešje nad seboj; nad durmi so šilaste arkade, nad arkadami v velikem četverokotu okroglo okno, v njem je slikana na steklu zadnja večerja. Fasado krasi marmornati kipi treh sienskih svetnikov, par reliefov iz pozlačenega bronca in mozaiki, ki predstavljajo rojstvo Kristusovo, Marijino vnebovzetje. To se nekako skriva pred skrbno izdelanimi gotiškimi ornamentami, tako da se cerkev vidi na prvi pogled kot narejena iz belega sladkorja, vse drugače jasnega in veselega, nego je fasada znane milanske stolnice. Vtis te bele fasade je čisto vesel, rekel bi, skoraj premalo resen. Fasada nas kliče in vabi: *Hilarem datorem diligit Deus* — Bog ljubi take, ki ga radi z jasnim, vedrim obličjem pridejo molit. — Veseli, polni lepih nad stopimo v stolnico.

Malo nas moti živahno početje cerkvencev in dečkov, ki tekajo sem in tja, se glasno pogovarjajo in urejajo okoli glavnega oltarja, česar je treba za slovesno mašo. Par duhovnov izpoveduje nekaj gospe in gospodičen, prilično vsake pol ure obhajajo par vernikov. Sienčanom se nikamor ne mudi, ob devetih in še pozneje je par gosposkih izpovedenk čakalo pri izpovednici; Italijan menda pozno vstaja in hodi pozno spat.

Pogled po stolnici, ko vanjo stopiš, je zelo lep; dober vtis, ki ga dobiš zunaj, se poveča v cerkvi, se ne razblini. Celoten vtis je gotovo bolj zadovoljiv nego v Orvietu. V oči bode in moti pasasto zidovje tu, kot v Orvietu. En pas okoli vseh sten je črn marmor, drugi bel, in tako gre do vrha; celo stebri, deleči ladjo v tri dele, so pasasti. Mislil sem si, toliko marmorja ste imeli, da ste se z njim igrali. Polovica cerkve do stebrov je skoraj romanska, ker so stebri zvezani med seboj s polkrogom. Od stebrov naprej je cerkev gotiška; obok je sinje barve z zvezdami. Pred presbiterijem je kupola; kor je skozinsko gotiški.

Pri vhodu v cerkev sta dva kropilnika, tako lepo, umetno, živahno narejena in ornamentirana, da je veselje pogledati ju. Rad bi videl, da bi si naši domači mojstri ogledali par italijanskih kropilnikov. Kropilniki so pri nas trdi, mrtvi, okorni; Italijan vse zaokroži, poživi, ornamentira, simbolizira. Če vza-

mem kapljo vode iz okornega kropilnika, če stojim ob takem nerodnem kropilniku, kaj si morem misliti zraven? Nič. Če stojim ob kropilniku s simboli, dekoracijami, se zamislim, se vprašam, kaj to pomeni. Kropilnik, primerno simbolično ornamentiran in z lahkotno eleganco izdelan, pripravlja dušo na to, kar se godi v cerkvi. Že pri vhodu, pri kropilniku se spomnim: *Introibo ad altare Dei* — grem v cerkev, počastit Najvišjega.

Znan ali pravzaprav slaven je tlak sienske stolnice. Ne vem, če ima zlepa kaka druga cerkev kaj tako dragocenega. Ves tlak je iz temnosivega marmorja, razdelili so ga v 58 oddelkov; v en oddelek so narisali eno samo človeško podobo, v drug celo skupino, v tretji grb itd.; obrise teh podob in skupin so vklesali v marmor in položili noter raznobarvne tenke ploščice marmorja; ene črte so z belim, druge s sivim in še druge s črnim marmorjem vložene. V les vložene podobe sem pač že videl; da se dá v marmorju kaj takega narediti, nisem vedel. Škoda je to, da je to čudovito lepo delo, ki ga je bilo treba delati skoro 200 let z največjo natančnostjo in potrpežljivostjo, vse leto pokrito z lesenim podom. Le posamezne kose gravitetični cerkvenec privzdigne, da lahko občuduješ v marmor vtisnjene umetnine. Seveda je treba šteti lire, ki se na Laškem hitro tajajo. Ne vem, kako to, da je bil pod kupolo in na desno in levo od nje leseni tlak privzdignjen; lahko sem si natančno ogledal podobe, izdelane v najfinejših marmornatih konturah. Tako n. pr. sem videl Vero, Upanje, Ljubezen, Religijo, daritev Jeftejevo, cesarja Žigo; v stranski ladji petere Sibile; celo tla pred trojnimi vratmi zunaj cerkve imajo lepe podobe; pred glavnim vhodom sta vdolana v tla cestnar in farizej, pred stranskimi vratmi dve vazi, ena z žolčem, druga z medom. Cestnar in farizej pred vhodom — to je pametno.

Naj mi bo dovoljena opazka. Na Italijanskem je po cerkvah povsod kamen, in sicer naravni kamen, uporabljen za tlak. Velike kamenite plošče, enobarvne ali v različnih barvah; ali mozaik; ali so narejene velike geometrične oblike, masivno delo. Kaj takega je monumentalno, je dostojno hiše božje, harmonira z vzvišenim namenom cerkve. Pri nas pa imamo skoro v vseh cerkvah in kapelicaх bledorumeni šamot; kranjska dežela in sosednja primorska imata dovolj kamna, ki se da dobro, prav dobro obdelati; kraški, istrski kamen so vozili v Berlin, tam tvori podstavek in sokel nemški državni zbornici. Čemu si pa pomagamo doma s tujim fabrikatom? V presbiteriju imajo šamotna tla velikrat precej neokusno borduro; to ni ne monumentalno, ne lepo. Šamotna tla z borduro niso za cerkev, najmanj za njen presbiterij, marveč za kuhinjo in za kopalno sobo.

Velika imenitnost sienske stolnice je prižnica iz XIII. stoletja. Prižnica stoji na petih, šestih krasnih stebrih, podlaga stebrom so levi, ki jih nosijo. Prižnica ni tako majhna nego so naše, nego je prostorna, da se lahko izprehajaš v njej. Ne en košček prižnice in ne delec stopnišča ni prazen, vse je ornamentirano, in kako čudovito lepo. Nad kapiteli stebrov so skulpture, ki posebljajo čednosti, evangeliste, preroke. Prižnica je osmerokotna, in sedem njenih strani ima umetniške reliefe: rojstvo Kristovo, Kralji molijo Jezusa, Marijino darovanje, umor otrok v Betlehemu, Jezusa križajo, Jezus sodi svet na sodnji dan. Motivi, ki so na fasadi stolnice v Orvietu, so tukaj visoko na prižnici. Mojster Nikolaj, ki jih je delal, je moral biti zelo veren človek, ker še danes po tolikih stoletjih tako močno vplivajo na gledalca; v njih je vse naravno, žalost in veselje, in nadnaravno, upanje in ljubezen; nič afektiranega prisiljenega, maniriranega. V naših cerkvah močno pogrešam — od navadnega trdega lesenega svetnika do celih skupin in reliefov — naravnega izraza notranjih čutil. *Justus ex fide vivit* — pravični živi iz vere. Kipar umetnik tudi: *ex fide*.

Razen sienske prižnice sem videl še druge, precej znane: zelo lepa je v Pizi v baptisteriju, v Pistoji v cerkvi sv. Jerneja, iz belega marmorja; tudi v cerkvi sv. Andreja v Pistoji je imenitna prižnica in prižnica v cerkvi sv. Lovrenca v Florenci; a zdi se mi, da jih imajo bolj za parado; mogoče, da jo rabijo v Pistoji; v Sieni je ne rabijo. Vsaj ta veliki četrtek, ko sem bil v stolnici, je slavnostni govornik vpričo zelo številnega duhovenstva govoril iz nizke, lesene prižnice. In to je razumljivo pri velikih dimenzijah italijanskih cerkvâ in pri pičem številu poslušalcev.

Duhovni, imenitnejši in navadni, prihajajo po po cerkvi gor s karakterističnim klobukom v roki in stopajo v zakristijo; presbiterij, kor je odprt, dečki in odrasli letajo semintja in pripravljajo za sveto mašo. Pri nas gre to vse precej bolj mirno. Grem v presbiterij v nadi, da me ne odslové. Oglelal sem si veliki oltar in sedeže za kanonike. Oltar ima na poseben način narejen tabernakelj, ki je iz brona in 750 kg težak. Naši tabernakeljni so koj nad menzo, duhoven lahko vratica odpre, če stoji ob menzi. Ta tabernakelj pa je visoko gori nad celim oltarjem in njegovim nastavkom, dejal bi, v podobi velike urne; ne sloni na oltarju krepko s celo plo-skvo, nego plava v zraku in je s spodnjim vratom v oltar vdelan. Name je napravil navzlic solidnosti vtis, kot da se lahko zvrne in da se kdo ponesreči. Motiv je originalen; angeli ob strani, držeči svečnike, so lepi, imenitni, vendar se mi zdi, da originalni motiv ni praktičen.

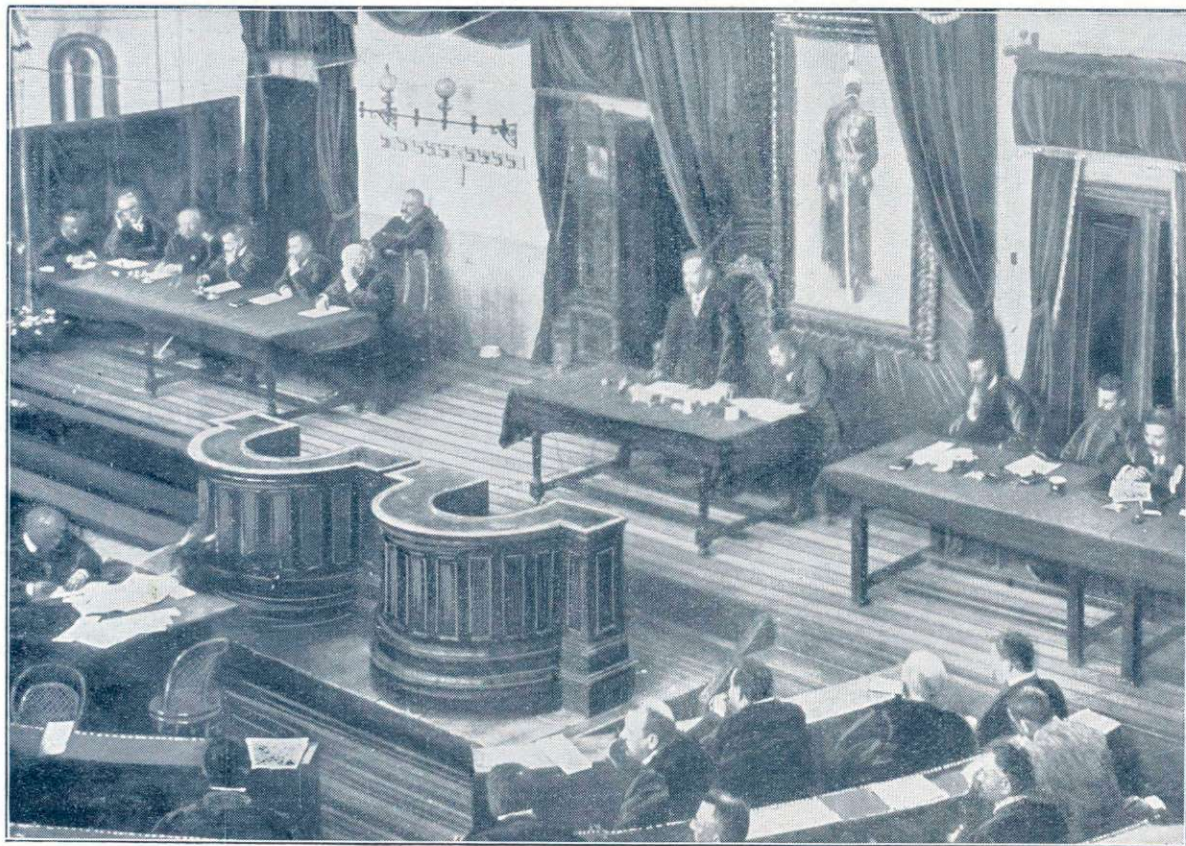
Vse drugače se gledalec obveseli lepih stolov za kanonike in za škofa. Stoli sami na sebi so imenitna kompozicija; intarzije zadaj na naslanjaču so prave umetnine. Pregledal sem sicer vse, a pre-naglo, tako da ni mogoče popisati tega finega dela, ki je umetnik moral imeti železno vztrajnost in ne-primerno veliko potrpežljivost ž njim. Ampak pri-jetno se sedi v takem kanoniškem stolu.

V levi stranski ladji je lep oltar družine Picco-lomini, posvečen sv. Janezu. Meni se zato dopade, ker ima bogato ornamentiko, pet kipov Michelangela, a je vendar miren; nikjer nič ne vpije, nič ni pre-tiranega na njem; nastavek na menzi je primerno velik, a na zid naslonjen, skoraj nič ga ne gleda vun. Takih in podobnih oltarjev sem videl precej veliko v znani florentinski cerkvi s. Croce; en oltar bolj preprost kot drugi, a eden ima lepšo obliko kot drugi; okviri okoli podob so včasih klasično lepi, četudi so navidez enostavni, skoraj neznatni. Ko sem hodil po cerkvah, sem velikrat rekel pred kakim oltarjem: Kar odnesel bi te domov, takega kot si, in te postavil v to, v ono cerkev. Ali pa sem se jezil: Kakšne spake so velikrat naši oltarji; včasih diše po čudnih oblikah budistovskih svetišč; izmiš-ljajo si načrte, umetniki, arhitekti, inženirji, kamno-seki jih za drag denar rišejo, a niti pojma nimajo, kaj je katoliški oltar. Kako naj kdo napravi lep oltar, če prav nič ne ve o katoliškem bogočastju! Sem pridi, ti, ki oltar delaš, preriši oltar, takega napravi doma in ga postavi v cerkev; kopija klasičnega ori-ginala bo izobrazila tvoj okus, bo dala ljudem nekaj estetičnega čuta in veselja, da polagoma spravimo iz cerkva neznansko velike oltarje z nastavki, ki se jih človek boji, da ne padejo nanj.

Koj zraven tega prelepega oltarčka so vrata v nekako knjižnico. Cerkvenc ali drug custode, ne vem, je bil koj pripravljen za liro odpreti dvorano. Vhod je lep, krasni pilastri, bronasta vrata, vsa dekora-cija prijetno vpliva. Notranost imponira skozinskoz. Spodaj so lepe koralne knjige, polne miniaturne, nabrane po samostanih vse Italije. Človek gleda te velike, z nepopisno trudoljubivostjo napisane foliante s tako srčno zadovoljnostjo, s takim veseljem kot one v knjižnici sv. Marka v Florenci. Deloma še bolj. Nabral je namreč te knjige kardinal Piccolo-mini, poznejši papež Pij III., da počasti spomin svo-jega ujca, papeža Pija II., ki je vladal 1458.—1464. — Bolj znano je njegovo ime Enej Silvij. Rojen je bil v Sieni in je študiral na domači univerzi. Od tam prišel na baselski koncil kot nasprotnik papeža Ev-gena IV., postal tajnik protipapeža Feliksa V. Kmalu nato je stopil v cesarsko službo Friderika III. in je mnogo deloval za poboljšanje cerkvenih razmer v nemškem cesarstvu. L. 1447. je postal škof v

Trstu, čez tri leta škof v rojstnem mestu. — Ni ga bilo sram javno preklicati svoje prejšnje zmote na baselskem koncilu. Izdal je pismo Retractationum, v katerem slovi lepi, odkritosrčni stavek: „Aeneam reiicite, Pium recipite.“¹ Iz vse duše se je zavzel za boj proti Mohamedancem. Evropski vladarji in narodi se mu niso odzvali. Hotel je zato sam poizkusiti izpreobrniti turškega sultana. Preden more izvršiti ta sklep, uporabi vse svoje dohodke, da zbere ladjevje, s katerim hoče nad sovražnike. Zadene ga tragična usoda. Na smrt bolan se privleče do Ankone. Z ekspedicijo ne more. Vidi svoje ladjevje, za katero je vse žrtvoval, a umre 14. avgusta.

To je dvorana, posvečena spominu tega velikega, plemenitega moža.

SRBSKA SKUPŠTINA V BELGRADU

Nad omarami, polnimi knjig in pergamentov, je 10 slik na presno, katere je napravil Pinturichio in ki pripovedujejo življenje Eneja Silvija ter Pija II. Nekatere teh slik so mi vedno pred očmi, tako lepe so. Slikar, rojen v Perugiji, je bil mojster v barvah; vse je svetlo, veselo; arhitektonika in narava, ki dela ozadje, se sklada s skupinami v harmonično celoto. Živo se spominjam prve slike: Mladi Enej jaha na koncil. Kdo bi ga ne bil vesel, na belem konjičku! — Ali pa oni sliki: kako je posvečen od Evgena IV., kateremu je svoj čas nasprotoval, v nadškofa; kako pripelje cesarja in njegovo zaročenko Eleonoro prvokrat skupaj. Še en prizor je lep: papež prišteje svojo rojakinjo, Katarino, med svetnice.

¹ Eneja zavržite, Pija sprejmite!

Žal bi mi bilo, če bi ne bil videl te krasne dvorane, z njenimi freskami, s koralnimi knjigami in umetno izdelanimi lesenimi shrambami.

Še parkrat sem šel ta dan v stolnico in mimo nje; lepa je, tako da bi že radi nje noben italijanski romar ne smel izpustiti Siene iz svojega programa; fasada je taka, da se je ne moreš nagledati, vse kipi v jasno, sinje nebo; nič zaprašena, nič zakajena; le eno napako ima: fasada je umetnina zase, je prislonjena na cerkev, ni ž njo v organski zvezi, ne tvori celote, kot to vidimo pri severnih gotiškimi cerkvah.

Ko sem precej pozneje proti poldnevu stopil v cerkev, je govornik govoril govor, ne posebno vzneseno. Poslušalcev ni bilo veliko. Opisaval je zadnje

dni Zveličarjevega življenja. Želel bi bil več ognja in še kaj drugega. Stal je v leseni nizki prižnici. — Precej originalen govor sem slišal letos v Florenci v cerkvi karmelitov. Bil je praznik karmelitarice sv. Magdalene de Pazzis, rojene Florentinke. Obhajali so neko obletnico s tridnevnicco. Na vseh cerkvah je bilo to plakirano, govorniki naznanjeni. Zadnji dan, 27. maja, ima po večernicah panegirik eden izmed kanonikov. Prišel bo tudi pomožni škof, ki bo dal k sklepu blagoslov. — Radovednost me je gnala v cerkev Carmine. Na stranskem oltarju je bil brezizrazen doprsen kip sv. Magdalene; ljudstva se je mnogo zbralo, a je komaj napolnilo prečno ladjo velike cerkve. Slednjič stopi na nizko

prižnico kanonik in profesor, da govori panegirik. Dolgo sem ga poslušal, upal sem naučiti se krasnega govora. Mož je pa bil govor doma spisal in ga pred zahvalno pesmijo in sklepom slovesnosti — čital. To se mi je zdelo preveč podomače.

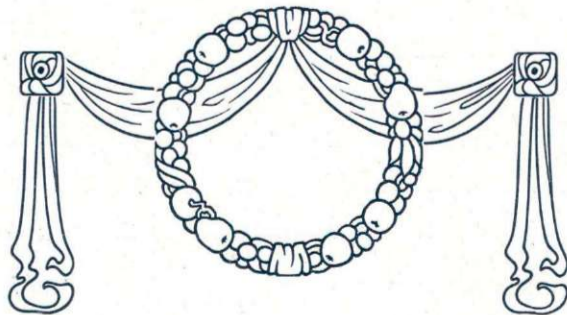
Na siensko stolnico je prizidana na zadnji strani krstna kapela sv. Janeza. Okoli nje vlada svet mir, do nje se mora po precej stopnicah, ker svet tukaj pada. Stavba jako dobro vpliva od zunaj in znotraj. Posebnost je v njej lepi krstni kamen z reliefi iz bron. Kaj takega bi si želel doma na Slovenskem, in če bi bila samo kopija tega sienskega krstnega kamena, da bi se polagoma izgubili nastavki naših krstnih kamenov, ki so včasih kar monstrozni in zelo kazé vso cerkev. Reliefi predočujejo rojstvo

Janezovo, njegovo delovanje ob Jordanu, krst Jezusov, Janez ujet, Herodovim gostom prinesejo glavo Janezovo; ta zadnji relief je umetnika Donatella, ki je okrasil z nesmrtnimi umotvori oltar sv. Antona v Padovi. Škoda, da pri nas niti posnetkov teh umetnin ni! Če zna kdo pri nas svetnike in angele rezljati ter jih polihromirati bolj ali manj okusno, bolj ali manj kričeče, koj se etablira, začne komponirati oltarje, zaupa svoji invenciji... En nov umetnik je več na svetu... Klasične umetnosti ni videl ne v posnetkih, ne v originalih; potoval ni nikamor, nego zanašajoč se na časniško pohvalo, proizvaja vedno večje umetnine; celo nov slog bi kmalu iznašel; ker je ekletik, pobere skupaj motive iz enega in drugega starega sloga, da kar naenkrat stojiš pred čisto posebno stvarjo. Vsak umetnik ali mož, ki hoče krasiti hiše božje, bi moral položiti temelj svojemu delovanju; ta nepremični nujni temelj je, da kolikor mogoče natanko prouči klasične umetnine, vsaj krščanske. Princip mu mora biti: grem pogledat v Italijo do Rima dol, grem v deželo, kjer je umetnin za krščanskega umetnika v izobilju; ali: grem na Balkan proučevat staro krščansko umetnost. Znabiti bi zadoščal en mesec, ali nekaj več: potem ko se umetnik vrne, se lahko iz knjig, iz podob naprej izobrazuje; potem ko ve, kaj je prava umetnost, ko je gledal od blizu originale velikih, nesmrtnih mojstrov, potem na podlagi tega temelja lahko zaupa svoji invenciji, svojemu duhu. Mislim, da v umetnosti ne bo dosti drugače nego v filozofiji. Predelaj pravi filozofični sistem, kot ga podaja skolastika na temelju Aristotelovem; ko trdno stojiš, oglej se po drugih sistemih; svobodno ti je, da sam zidaš naprej; če imaš prave principe, ne zabredeš lahko s pravega pota. Jasnih pojmov je povsod potreba, v vedi in v umetnosti.

Kot v Florenci, je v Sieni zraven stolnice muzej, „Opera del duomo“. Vredno je pogledati si deloma ostanke nekdanje cerkve, deloma načrte raznih mojstrov za sedanjo stolnico. Videl sem tam razne originalne skulpture, kose mozaika iz nekdanje stolnice; kartone za sedanji tlak, načrte za krstno kapelo, za zvonik; v prvem nastropju imajo zbirko starih slik,

škofove palice, stare paramente, križe itd. Dvojega sem si želel, ogledujoč te častitljive starine. Eno: Zakaj nima ljubljanski škofijski muzej še nobenih pravih zbirk? in kar ima, zakaj je to v deželnem muzeju? Škofija naj si napravi muzej, ki naj bo dostopen vsakomu. Dobi naj nekako „Opera del duomo“. Semkaj naj hodijo bogoslovci ob prostem času izobrazevati svoj estetičen okus. V deželnem muzeju so najlepši paramenti, klasične blazine iz usnja; kdo jih hodi gledat in proučevati? Nihče! V oddelku, kjer so, ljudje rajši gledajo druge predmete, ne paramentov, ki niti v pravi svetlobi niso izpoloženi. „Opera del duomo“, kot je v Sieni, Florenci itd., to bodi skrb diecezanskega umetniškega društva; „Opera del duomo“ za umetnine in starine vse kranjske dežele. Kdor misli, da ni nič s tem, naj se potrudi prilično v Kolin ob Renu; blizu stolnice, samo onstran stolnega trga, je škofijski muzej, ki je tako lep, tako instruktiven, tako navdušujoč za cerkveno umetnost, da ne morem nikoli pozabiti vtisa, ki ga je name napravil, ko sem hodil med njega umetninami in starinami. — Druga stvar: Želel bi si v sienski škofijski muzej svojih dijakov. Vsak kip, vsaka stara risba, vsak načrt govori, glasno kliče, kako pridni, delavni, neutrudni so bili možje, ki so pomagali stolnico zidati. V florentinskem muzeju sem gledal sto in sto let stare, trhle, od črva razjedene lesene modele florentinske stolnice: da so mogli očetje presoditi, kakšna bo cerkev, če bi jo delati dali po tem, po onem vzorcu. Solze so mi prišle v oči: v tem začrnelem lesu, v teh modelih koliko znoja, koliko precutih noči, koliko skrbi, koliko kalkuliranja, koliko upov, koliko žive vere in pobožnosti. Dandanes se vedno poudarja: dijakov ne preobkladati, dijaki naj se vse nauče v šoli, za dom jim ne sme ostati mnogo; priučite naj se predmetom kolikor mogoče igrate. Zdi se mi, da se s takimi principi ne jači volja in da se vzame življenju njegova resnoba. Vsemu se priučiti lahko, igrate, brez napora, da, če bi le življenje tako silno resno ne bilo in če bi se dale tudi strasti in slaba nagnjenja igrate krotiti. Signatura našega časa je ta, da zastonj iščemo v njem jeklene, energične volje. (Konec.)

Dedova pravljica.

Gorska idila. — Spisal J. Česnik.

Za Št. Lenartom stojita na samem dve hiši: Lazarjeva in Rupnikova.

Lazarjev ded je sedel v pomladnih večerih pred hišo. Zanj so bili to prijetni trenutki. Kadil je iz dolge, stare pipe in se oziral po božji naravi, v kateri je vse cvetelo in dehtelo. Zadaj in na levi ponosne gore in gozdovi, tam doli pa blažena Vipavska dolina. Sramežljivo je ležala pred njim, vsa lepa in zelena. Ded je gledal v daljavo tja čez Kras, kjer so se vrstile vasice pred zelenimi hribčki in brdi.

SRBSKI PROSTOVOLJCI

Povsod so se vžigale luči: na nebu jih je gorelo na milijone, po dolini in po Krasu so se svetlikale kot kresnice v poletni noči. Pogledal je proti Rupnikovi hiši, ki je stala za streljaj više: luč je gorela v njej, in njen odsev je lesketal na zelenem listju orehov in hruški.

„Prijetno je, prijetno!“

Tedaj so prihiteli izza hiše Janez, Francka in Rupnikov Pavle. Fanta sta bila starejša od dekleta, a vendar še otročja in igračasta.

„Ded, povejte nam pravljico!“ Francka ga je vlekla za sivo brado, Janez in Pavle sta mu sedla vsak na eno stran in gledala njegovo pipo, irhaste hlače s svetlimi gumbi, škornje z vihali in stare, žilave roke, drobne, žive oči, dolgo brazgotino na čelu in rdeča, zdrava lica. Brazgotino je nosil na obrazu že izmlada. Štiri leta je bil star, ko se je

prekucnil iz skednja in hudo pobil. Od tedaj je imel znamenje.

„Kaj naj vam povem, nagajivci! Pavle, ali te ne bo strah? Sam boš moral domov.“

„Nič, nič, saj je svetlo. Mene ni nikoli strah.“

„Povejte tisto od Jerice in Blaža,“ je prosila Francka.

„Da, da, tisto,“ je ponovil Pavle in povlekel Francko za rokav.

„Ta pravljica je žalostna.“

„Ded, jaz poslušam take rada.“

„Jaz pa ne,“ je trdil Janez.

„Jaz pa. Le povejte! Naš ded so tudi pravili take,“ je odvrnil Pavle.

Zmagala sta Francka in Pavle.

Ded je natlačil pipo, vzela iz žepa kresilo, kresilno gobo in kamen, ukresal in zažgal tobak.

Mesec je vzhajal izza Nanosa; okrogel je bil in poln. Hribi in dolinice so zatrepetali v svetlem odsevu. Od Št. Lenarta je nekdo peljal težak voz in pokal z bičem, da je odmevalo glasno v mesečno noč.

Ded je pripovedoval:

„— To se je godilo davno.

Niti mojega deda praded ni tega pomnil, bogve, kdaj je bilo. Ljudje so se oblačili še v živalske kože, jedli so pa, kar jim je prišlo pod zob. Izbirčni niso bili kakor danes, ko vsaka ženska nosi čipke okrog vratu in pije kavo. Tedaj so se naselili naši pradedje sem za Št. Lenart. Tudi Rupniki so takrat prišli. Iz lesa so si bili stesali uborne hiše in delali so kot živina. Bili so pridni in imetje se je množilo, čeprav so zahtevali grofje desetino in tlako. Pa drugega davka ni bilo takrat. Otroci, davka se je treba bati kot zlomka. Rupnika in Lazarja je Bog blagoslovil in jima dal kopico otrok. Vsi so bili zdravi in pridni. Najstarejši Rupnikov sin je bil Blaž, Lazar je pa imel hčerko Jerico. Oba sta bila močna in lepa. Veste, takrat so bili ljudje pravi hrusti, podkve so drobili v roki in s klofuto pobijali konje na tla. Danes so pa slabotni. A pridejo še slabejši, štirje bodo mlatili pod mernikom.

Jerica in Blaž sta sklenila, da se vzameta. Mož in žena sta hotela postati, ker sta se imela hudo rada. Tisti čas je živelo v Št. Lenartu bogato, mlado in lepo dekle, Špelica. To je imelo Blaža tudi zelo rado in mu je zmešalo glavo. Pozabil je na Jerico in mislil le na Špelico. Ogledi so bili, obljava in poroka. Jerica je jokala cele dneve in nihče je ni mogel utolažiti. Ponoči so prišli svatje, ženin in nevesta na Rupnikov dom. Jerica je zdihovala ves večer za hišo. In ko so prišli na novi dom in je nevesta sprejela po stari navadi ključke iz rok svoje tašče, je Jerica priletela mednje in stopila pred ženina z razkuštranimi lasmi, krvavimi očmi in ga razpraskala z nohti po obrazu.

„Kaj si storil, človek brez vesti! Življenje si mi uničil, okradel si me, oropal in vrgel za plot kot mačko. Na, tu sem, ubij me, za kite me zgrabi in vrzi čez skale!“

Padla je predenj in tolkla s čelom ob tla.

„Znorela je,“ so trdili dobrovoljni svatje. Čula jih je, vstala in krilila z rokami. Zagledala je nevesto Špelico z vencem na glavi. Z enim korakom je bila pri njej, z enim sunkom jo je vrgla ob tla, izpulila ji poročni venec in jo vlekla za lase.

„Prokleta tatica, prokleta ti in tvoj rod!“

Svatje so jo prijeli in sunili čez prag. Zbežala je z vencem, vpila in jokala. Nihče več je ni videl. Skočila je v brezdno, ki pravijo o njem, da nima dna. Danes je založeno. Njena duša pa ni imela miru. Deset sežnjev od brezdna izvira studenec. Kolikrat se čuje iz njega ječanje, kot bi zdihovala uboga duša.

Odslej niso bili srečni ne Rupniki, ne Lazarji. Na božja pota so hodili, še v Rim so menda romali, molili so in se postili, pa ni pomagalo. Rod ni bil srečen. Prepiri so bili v hišah, slabe letine so prišle, toča je pobila žito, živinske bolezni so razsajale.

Primahal jo je pred davnim časom iz sv. dežele pobožen mož. Vprašali so ga za svet. In povedal jim je: „Čez dolgo let se porodi Lazarju dekle in Rupniku fant, ki bosta z zvestobo zbrisala stari greh. In potem bosta rodova zopet srečna in Jeričina duša bo rešena. Kdaj bo to, pa ne vem.“ Pravili so, da je bil to deseti brat. Povedal je in izginil kot bi se udrl v zemljo. A do danes se njegovo prerokovanje še ni izpolnilo. Nobeden Rupnik še ni vzel Lazarjeve hčere za ženo.“ —

Ded je umolknil in gledal na nebo.

„Uboga Jerica! Ko bi jo mogli rešiti!“ je vzdihnila Francka.

„Francka, to je le pravljica.“

„Janez, ti nič ne veš.“

„Ti pa vse.“

„Otroci, pojdemo v hišo! Pavle, ali te ne bo strah domov?“

„Ne, ded! Ne bojim se niti volka.“

„Kaj pa, če bi bila jaz tisto dekle in Pavle tisti fant,“ je naivno rekla Francka.

„Tako si neumna kot moja peta.“

„Janez, kaj mi nagajaš! Ded, primite ga za ušesa! Kajne, Pavle, ti me boš imel vedno rad. Veš, jaz ti dam vse hlebčke, kar jih spečejo mati, Janezu pa nič.“

„Tudi Janezu, tudi.“

„Otroci, ne veste, kaj govorite, in ne tehtate svojih besedi. Blagor vam, ker verujete v pravljice,“ je rekel ded in odšel v hišo.

* * *

Od tedaj je minilo mnogo let.

Pozimi je bilo. Sinica je začivkala na hruški pred Lazarjevo hišo. Mraz je bil, zato je skakljala

RUSKI VOJNI MINISTER SUHOMLINOV

z veje na vejo. Po gorah je pogledala — vse v snegu. Koničaste čeri so štrlele navpik kot orjaki iz davnih dni. Burja je zapihala in gozdovi so zašesteli, kot bi se vzbudili iz globokih sanj. Po nebu je pogledala — zastrto je bilo z oblaki, otožno in dolgočasno. Le tam daleč nad Nanosom se je kazal majhen, svetel pas. Bil je kot jasa sredi poraslega gozda. V dolino je pogledala — zapuščeno je ležalo polje pod sneženo odejo. Tropa vranov je letala nad njim, sedala na osamljeno drevje in vpila.

Čiv-čiv! je začivkala sinica in zletela na vrh, sedla na nizko jablano in poslušala.

Iz hiše so doneli veseli glasovi godbe. V toplo zakurjeni sobi so sedeli svatje ob dveh dolgih mizah in sredi med njimi ženin in nevesta, Pavle in Francka. Lepa sta bila oba in zdravje jima je sijalo z obrazov, tiha sreča in vdana ljubezen. Nevesta je imela

v črnih laseh bel poročni venec, temno-rjavkasto krilo in jopica sta se tesno oprijemala polnih udov.

Dvignila sta se ženin in nevesta, ko so zaigrali godci, dvignil se je mladi svet. Ples se je začel v sosednji sobi. Žarela so lica dekletom in fantom, odskakovala so pisana krila in krepke moške pete so tolkle ob pod, kot bi udarjal kovač po nakovalu.

Stari so zadovoljno sedeli pri mizi in se pogovarjali. Starega Rupnika ni bilo na svatbi, preselil se je bil na drugi svet. Bila sta pa njegov sin in vnuk. Janez je bil drug in je imel že tudi izbrano nevesto. Tudi deda Lazarja ni bilo. Umril je in pokopali so ga na vaškem pokopališču. Zelena trava je rasla spomladi na njegovem grobu in Francka je nasadila polno rož in jih skrbno gojila do jeseni. S Pavlom sta se ga spominjala kot v polsnu.

Kot na lepe in prijetno dehteče rože v maju sta mislila včasih na njegove pravljice. Najbolj živo sta se pa spominjala pravljice o Blažu in Jerici. V njih dušah je živela vedno. In čim bolj sta rasla, tem krepkeje je postajalo čuvstvo ljubezni.

Danes se je pravljica dopolnila. Pričali so to godci in ples, veseli svatovski obrazi, bogata jedila in vipavska pijača, pričal je resen obraz očeta starešine, ki se je pripravljaj na ogovor. In ko se je ustavila godba in so mladi pari sedli, je vstal oče starešina, potrkal ob kozarec in začel:

„Kakor veste, praznujemo danes pomemben dan. Slavec si išče družice, tudi naš ženin si jo je poiskal. Prav lepo rožo je dobil, pravim in mislim, da mu bo prijetno dehtela vse življenje. Laglje bo ob njenem vonju prenašal križe in težave. A pravim tudi, da se roži ni treba kesati. Ob močan in trden stebriček se bo opirala, ne bo ji težko rasti ob njem. Dovolj bo imela solnca in moče. In kdo je ta roža, kdo ta steber? To sta naša poročenca: Francka in Pavle. Izpijmo to čašo na njuno zdravje do dna. Živio!“

„Živio!“ je odmevalo po sobi in trkali so s kozarci.

Dvignil se je ženin, se zahvalil starešini in napil gostom.

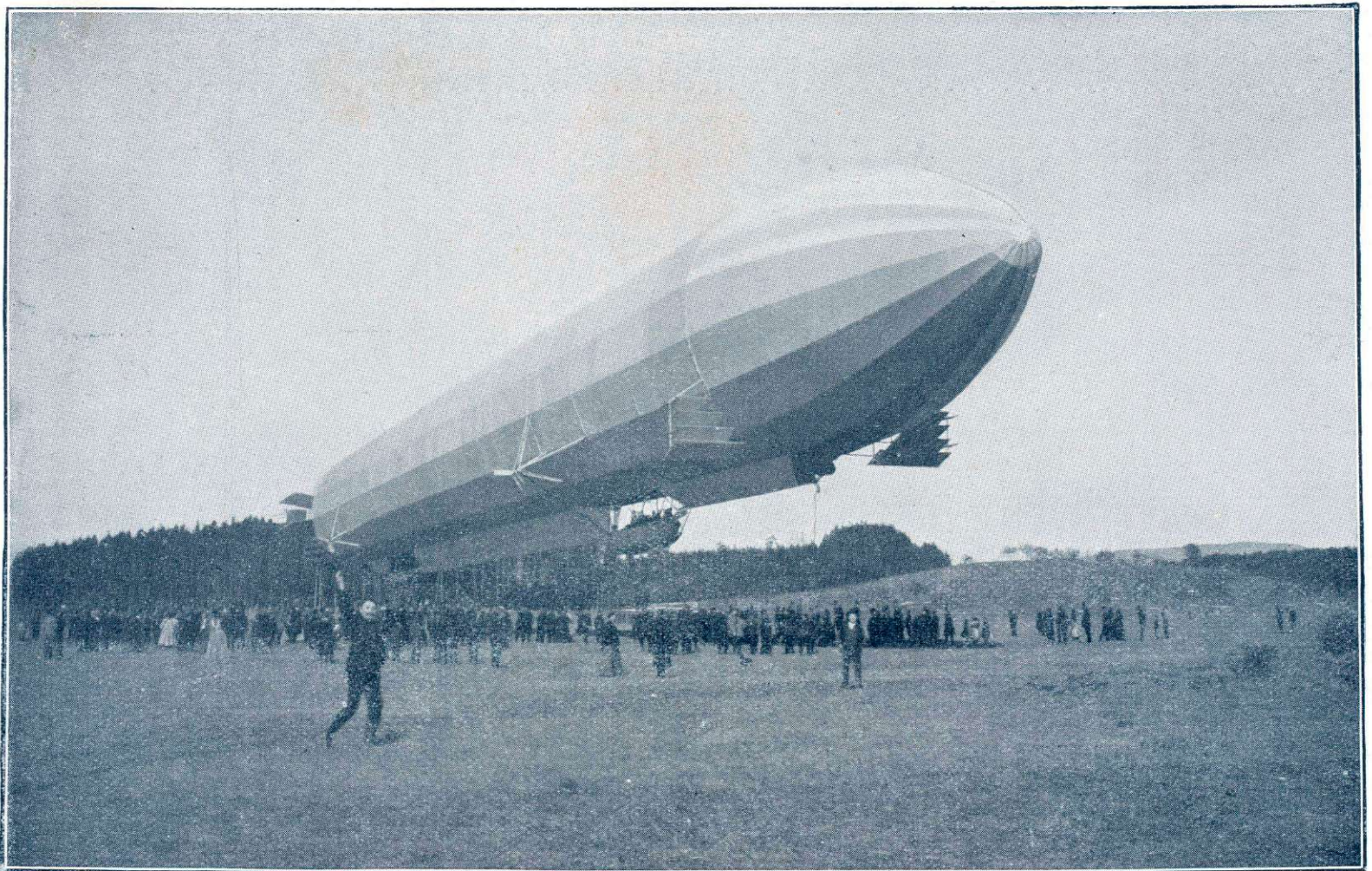
Godci so se iznova oglasili in pretrgali napitnice. Fantje so zavriskali, dekleta so se smehljala. Ples se je pričel. Tedaj so prišli polagoma tudi možje in žene, da zaplešejo.

Na jablani je sedela sinica in čivkala. Mimo je zletel vrabec in jo porogljivo pozdravil:

„Najedel sem se pred hišo drobtin, ki so jih vrgli kokošim. Ti pa čepiš tu in prezebaš. Pojdi in si poišči!“

A sinica je rajši poslušala prijetne glasove kot vrabčevo zabavljanje.

Tako se je dopolnila dedova pravljica.

ZRAKOPLOV GROFA ZEPPELINA SE VRNE PO USPEŠNI VOŽNJI

LJUDSTVO POZDRAVLJA W. H. TAFTA, NOVEGA PREDSEDNIKA ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIŠKIH, PRED KAPITOLOM V WASHINGTONU

Književnost.

Slovenska.

Dr. Fr. Prešeren: **Poezije**. Blasnikova tiskarna nam je v krasni in pripravi obliki izdala rokopis Prešernovih poezij, kakor je bil prvič natisnjen leta 1848. S tem je dala prijateljem slovenskega slovstva in zlasti največjega slovenskega pesnika prijeten spominek, literarnim kritikom je zelo olajšala njihove študije o dr. Fr. Prešernu, slovenskemu narodu pa približala nado, da bo dobil popolnoma in vsestransko zadovoljujočo izdajo pesnika, ki med nami

„živi in večno živel bude
od muz opevan in modric.“

S. Gregorčič.

Čuden občutek prešine čitatelja, ko vzame v roke Prešernov rokopis in zagleda na prvi strani opazko: „Nr. ¹⁷⁰⁸⁷/₃₄₀₅ Omissis deletis imprimatur. Laibach, am 13. Juli 846“ in podpis dotičnega uradnika. Kako daleč se nam zde že oni časi in kako bi se razvijala naša literatura, ako bi bilo vsako obelodanjenje odvisno od dobre ali slabe volje in od kaprice slučajno uradujočega birokrata, ki bi bil seveda večinoma nam neprijazne narodnosti.

Z izdajo Prešernovega rokopisa si je Blasnikova tiskarna pridobila lepo zaslugo za slovensko slovstvo, zasluga, ki se mora tolikanj bolj priznati, ker je bila združena s precejšnjimi žrtvami in ker so pri nas tako redke znanstvene publikacije, ki bi bile za naše slovstvo trajne vrednosti. Postavila je pa tudi sebi trajen spominek.

Dr. L. Lénard.

Fran Milčinski: **Igračke**. Črtice in podlistki. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. — Pred sabo imamo literarnega outsiderja — pisatelja, ki ne pripada nobeni vladajočih struj in nobeni šoli.

Taki ljudje so ali majhni talenti, ki se ne morejo vriniti v nobeno strujo, ali pa samostalni značaji, ki se ne dajo vpreči nikomur. Milčinskega moramo prišteti v drugo kategorijo. Skromni naslov in oblika, v katero so zavite njegove „igračke“, olajšuje jako stališče ocenjevalcu, ki ni primoran vsesti se na visok stol. Rajši bi rekli, da sta naslov in oblika še preveč skromna. To niso nobene „igračke“ za nedolžne otroke, tudi ne „igračke“, s katerimi se zabava uradnik po suhoparnih in duhamornih uradnih urah. Naše „igračke“ so včasih jako žgoče satire na naše, večinoma specifično naše, socialne in politične razmere in v naslovu samem se tudi skriva nabrušena ost satire. To so igračke velikih ljudi, otrok naše družbe, ki z njimi zapravljajo dragoceni čas svojega življenja. „Igračke“ odkrivajo mnogo bolestin strani naše družbe in našega javnega življenja, a odkrivajo na tako naiven in šaljiv način, da se ne more nihče čutiti užaljenega, tudi kdor se čuti prizadetega.

Naše „igračke“ se dele na tri glavne skupine: „krokarske“, „koncert in gledališče“ in „birokratkočasnice“. Prvo z naslovom „Zoper samobeležnik“ in „Moja zadeva z Ano Poč“ bi lahko prišteli k drugemu oddelku, ker bičata napake naše kritike in našega javnega življenja, „Anton Rebula in godovi“ spada pa bolj med krokarske. Izvirne, polne humorja in bodeče satire so zlasti „krokarske igračke“. Menda ni še nihče tako ostro persifliral to našo narodno napako. Duhovite in žgoče so tudi „umetniške igračke“. „Birokatične“ so pa vzete iz življenja, katero pozna g. pisatelj najbolj globoko in natančno, in so zato najbolj izrazite in življenja polne. Črtice kot „Išče se Uršo Plut“, „Vlačugarji in berači“ itd. so pač nekaj več kot navadne literarne igračke. Smo v prijetnem položaju, da lahko knjižico brezpogojno priporočamo.

Dr. L. L.

Valentin Žun: **Osnovni nauki o narodnem gospodarstvu.** Ljubljana, Narodna Knjigarna, 1908. Žunova knjiga je prvo slovensko sistematično socialno-ekonomsko delo. Povzame precej vse, kar je v ekonomski vedi dozdej zanesljivega. K sklepu doda zgodovinski razvoj družabno-gospodarske vede (stran 232.—292.) in stvarno kazalo. Knjiga nudi tudi iz slovenskega gospodarskega stanja marsikaj informativnega. Med uvodnimi pojmi se dotakne izseljeniškega vprašanja. Začasno izseljevanje, meni pisatelj, ni škodljivo (str. 12.). Za podlago produkcije smatra edino delo (str. 17.). K neproduktivni produkciji prišteva samo luksus (str. 223.). Mesto: „Vobče se pa vidi, da je v najmanj kulturnih deželah največ praznikov in sopraznikov. Na Francoskem imajo n. pr. 60 prazničnih dni v letu, v protestantskih deželah 75, na Ruskem in slovanskem jugu pa 100 do 150“ (str. 27.) — bo bržkone bralec tolmačil, da je dežela tem bolj kulturna, čim manj je krščanska. Francoska ni postala najbolj kulturna ob času, ko je dobila to število praznikov. Zato bi morda razmerje med delavnostjo in kulturo kako drugače poudaril. Sporno vprašanje o vrednosti (str. 108., 109.) naj bi še malo razvil ter pristavil, katerim slojem koristi „mono-“ in katerim „bimetalizem“. Kredit je v

PUŠKA BREZ POKA

današnjem ekonomskem svetu velikanskega pomena. Pisatelj ga ne obravnava sicer preobširno, pa dovolj jasno. Ko razlaga pri pojmu banke besedni postanek (str. 116.), naj bi prvotni pomen povedal slovensko (banco — miza, banco rotto — razbita miza). Jezik razodeva nemški vpliv. „Krizam skušamo priti nasproti“ (str. 183.). Odštevši podrobnosti bo knjiga razveselila interesente kot učna knjiga ali kot vodilo in opora za sistematična predavanja, ostale pa kot prvo slovensko delo te vrste.

I. Bočnik.

Vekoslav Kukovec: **Uvod v narodno gospodarstvo.** Uredil po Maurice Blockovi knjigi „Petit manuel d'économie pratique“. — V samozaložbi. — Tisk Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. — Težavno je pojasniti težje pojme onim, ki jih ne moremo siliti k učenju, ampak jih moremo zvabiti vanj le z mikavnostjo predmeta in metode. Še težavneje podati na tak način res sistem kake vede. Maurice Blocku se ta naloga popolnoma posreči. Z dogodki, kot je navada v povestih, pojasni sistematično vse osnovne pojme iz socialne ekonomije. V svojem razvoju sprejema človek vtise, opazuje, misli, ustvarja nazore. V nekaterih stvareh ga praktično življenje vede do jasnosti, v mnogih ga ne nikoli. Najbolj željno sprejme pojasnilo, kadar mu gre za jasnost. Tega se zaveda Maurice Block. Osebam v knjigi pomaga iz zadrege uči-

telj. Srečni slučaj ga vedno prinese o pravem času. Tako dobe neopazno dovoljno znanje o vrednosti, lasti, delu, — — zameni, — — kreditu, — — monopolu, konsumpciji, — — prometu, — —. Istotako neopazno si osvoji to znanje bralec. Prebravši knjigo predela nevede prvokrat socialno ekonomijo. Če človek pomisli na učene in neučene pa s tako težavo pisane socialno-ekonomske knjige in, da je v mladi vedi še polno spornih vprašanj, mora biti že zaradi preprostih in komodnih ljudi opravičeno vesel Kukovčeve pre-stave. V dobi, ki presnavlja vse gospodarsko življenje, je nujno potrebno, da imajo širše plasti o njem prave pojme. Da jim jih poda, je taka knjiga najsposobnejša. Jezik je lahek, brez perijod kakor v povestih Krištofa Schmidta. Knjiga mora med ljudi v veliki množini. Z znanjem, ki ga dobe iz nje, bo vsak kmet kos socialnemu demokratu v gospodarskih vprašanjih. Voditelj in stalni predavatelj v začetnem izobraževalnem društvu naj bi vzel knjigo za vzor glede metode.

I. Bočnik.

Spisi Mišjakovega Julčka. I. zvezek. Z 11 slikami. V Ljubljani, 1909. Last in založba „Društva za zgradbo učiteljskega konvikta“. Natisnila Učiteljska Tiskarna.

Rapè Andrej: **Mladini.** I. zvezek, z 8 slikami. Ljubljana 1909. Natisnila Učiteljska Tiskarna.

S tem se je spet obogatila naša mladinska literatura za dva zvezka. Nekatero povestice se čitajo čisto prijetno. Stališče je versko indiferentno. V povestih, ki imajo precej didaktičnega duha in ki so namenjene vzgoji mladine, bi se pač ne smel opuščati versko-nravni moment, ki je najpoglavitejše sredstvo dobre vzgoje. Vsebina je pri nekaterih povesticah močno banalna in vsakdanja, da bo tudi otroka težko zanimala. V slogu se često opaža „bombast“ in gostobesedje naše moderne. Mislimo, da potrebuje mladina krepke, naravne hrane, ki se mora podajati v zdravi, sveži obliki. Jako kazé tudi slabo narejene slike.

Vzor mladinskih spisov se nam torej gori navedeni zbirki ne zdita, vendar nista brez vrednosti in se moreta čitati v roke otroku. Naj si ju naroče šolske knjižnice.

Dr. L. L.

Dalje smo prejeli sledeče slovenske knjige, katerih radi pomanjkanja prostora v tej številki ne moremo natančneje oceniti:

Slovenski kmečki koledar za leto 1909, izdala in založila „Narodna založba v Celju“, uredil Vekoslav Spindler, cena izvodu 1 K 50 v, s poštnino 1 K 70 v. Celje 1909, tisk Zvezne Tiskarne v Celju.

Naš Dom, zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga, II. zvezek, drugi ponatis. „Zadnji grof Celjski“ in „Iskalci biserov na otoku sv. Duha“. V Celju 1908, izdala in založila Zvezna Trgovina v Celju. Strani 116.

Madeži in njih čiščenje. Praktično navodilo, kako je snažiti madeže na raznem blagu, na kovinah itd. Iz češkega prevel in po drugih virih izpopolnil B. S. Cena: Karton 1 krona, po pošti 10 vinarjev več. Založila Zvezna Trgovina v Celju, 1908, tiskala Zvezna Tiskarna.

Pod cesarjem Franc Jožefom. (Obrisi.) Spisal F. L. Tuma. Ponatis iz „Domovine“. Celje 1909. Založila Zvezna Trgovina v Celju. Tisk Zvezne Tiskarne v Celju.

Koledar Družbe sv. Cirila in Metoda za navadno leto 1909. Cena 1 K 20 v. Izdalo in založilo vodstvo, tisk Narodne Tiskarne 1908.

Josip Gasteiner: **Knjigovodstvo za dvorazredne trgovske šole**. Slovensko izdajo priredil Ivan Volc, računski revident. Cena 4 K 50 v, Ljubljana 1908. Izdalo in založilo trgovsko društvo „Merkur“ v Ljubljani. Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

B. Bevk: **Pesmi iz raznih tujih izvirnikov**. Štirje zvezki (psihopatično!), tisk Pallich in Obizzi, 1908. — Štirje zvezčki.

Andrej Veble. **Boj za slovensko vseučilišče**. Ljubljana 1909. Založila in izdala „Slovenska dijaška zveza“. Tiskala Katoliška Tiskarna.

Za križ in svobodo. Igrokaz v petih dejanjih. Spisal * * * založila Katoliška Bukvarna. Ljubljana 1909. Cena za posamezne zvezke 50 vinarjev, pet izvodov in več po 35 vinarjev.

0960

Knjige Družbe svetega Mohorja:

1. **Koledar Družbe sv. Mohorja** za leto 1909. Imenik udov in poročilo, strani 148; leposlovni del, strani 144, velike oblike.

2. **Zgodbe svetega pisma**, 15. snopič, spisal dr. Janez Ev. Krek. Strani 640—768. Dejanja apostolov.

3. **Umni čebelar**, spisal Fr. Lakmayer, župnik. Drugi snopič, strani 128—250.

4. **Simon Gregorčičeve poezije**, uredil Anton Medved. S sliko pesnika in predgovorom urednika. Strani 142.

5. **Slovenske večernice**, za pouk in kratek čas. Strani 144.

6. **Presveto Srce Jezusovo**. Poučna in molitvena knjižica za častilce presvetega Srca. Sestavil Janez Pristov, duhovnik družbe Jezusove. Strani 316.

Dalje je izšel v zalogi tiskarne Družbe sv. Mohorja v Celovcu molitvenik: „Vir življenja in svetosti“. Obširnejša izdaja molitvenika: „Presveto Srce Jezusovo“. Spisal o. J. Pristov. Cena mehko vezanemu iztisu 2 kroni, v usnje in z zlato obrezo 3 krone 20 v, v platno z rdečo obrezo 2 K 60 v.

0960

Knjige „Slov. Šolske Matice“ za leto 1908.

1. **Pedagoški letopis**, VIII. zvezek, uredila H. Schreiner in dr. Jos. Tominšek. Natisnila Učiteljska Tiskarna. Strani 194.

2. **Nazorni nauk**. Zbirka učne snovi za naravni nauk. Drugi del. (II. snopič.) Nazorni nauk za drugo in tretje šolsko leto. Uredila H. Schreiner in dr. Fran Ilešič. Natisnil Drag. Hribar. Strani 112—186.

3. **Šola in dom** s posebnim ozirom na roditeljske večere. Napisal Dragotin Pribil, c. kr. vadniški učitelj in šolski nadzornik v Krku (Istra). Uredil dr. Fran Ilešič. Natisnila Učiteljska Tiskarna v Ljubljani. Strani 90.

4. **Prosto spisje v ljudski šoli**. M. Lichtenwallner. 1. snopič. Uredil dr. J. Bezjak. Strani 80.

5. **Poljudno znanstvena knjižnica**. 1. zvezek. Skrivnost radioaktivnosti. Spisal dr. Fran Čadež. Uredila H. Schreiner in dr. J. Bezjak. Strani 48.

6060

Hrvaška.

Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium. Scriptores. Vol. V. Antonii Vramecz: Kronika. Proemio de vita operibusque scriptoris praemisso digessit Vjekoslav Klaić. 8°. str. LII+64. — Jugoslavenska akademija je izdala pred kratkim znamenito delo Antona Vramca: „Kronika vezda znovich zpravljena kratka Szlouenzkim iezikom po D. Antolu Pope Vramcze Kanouniku Zagrebeckom. Stampane v Lublane po Juane Manline, leto MDLXXVIII.“ Prav zanimiv predgovor o Vramcu in njegovih delih je pa napisal znani zgodovinar Vjekoslav Klaić. Od znamenite „Kronike“ sta se nam ohranila, kolikor je znano, samo dva iztisa, prvi, bolje ohranjen, z naslovnim listom, je v licealni knjižnici v Ljubljani, drugi, brez naslova, pa v vseučilišni knjižnici v Zagrebu. Ker je to prvo hrvaško zgodovinsko delo, pisano v narodnem jeziku, menim, da je opravičeno, če izpregovorim nekoliko o Vramcu in njegovi kroniki.

GENERAL MARMONT

(k stoletnici francoske okupacije)

O življenju Vramca je bilo do sedaj prav malo znanega in razni podatki o njem so bili nezanesljivi. Šele Vjekoslav Klaić je po dolgem trudu kritično napisal življenjepisa tega zanimivega in zaslužnega moža, ki se je porodil leta 1538. najbrž v vasi Vrbovca, v samoborski župniji ob slovenski meji. Prvo gotovo vest o Antonu Vramcu nahajamo v spisih bratovščine sv. Hijeronima v Rimu, katera ga je l. 1565. izbrala za svojega kaplana. V Rimu je l. 1567. postal tudi doktor filozofije in teologije, kar nam pove sam v svoji „Kroniki“. Še tega leta je zapustil Rim in se povrnil v domovino, kjer zopet ne vemo nič o njem do l. 1573., ko je bil kanonik zagrebški in arhidiakon varaždinski. Prihodnjega leta je postal tudi župnik sv. Marka v Zagrebu, kar je bil do leta 1576. Škof Juri Drašković, ki je umnega in učenega moža jako cenil, mu je poveril več važnih obravnav in opravil. V tem času je bil že arhidiakon beksinski, a l. 1578. je postal župnik v Brežicah. Leta 1582. se ne podpisuje več kot kanonik zagrebški, morda je to čast

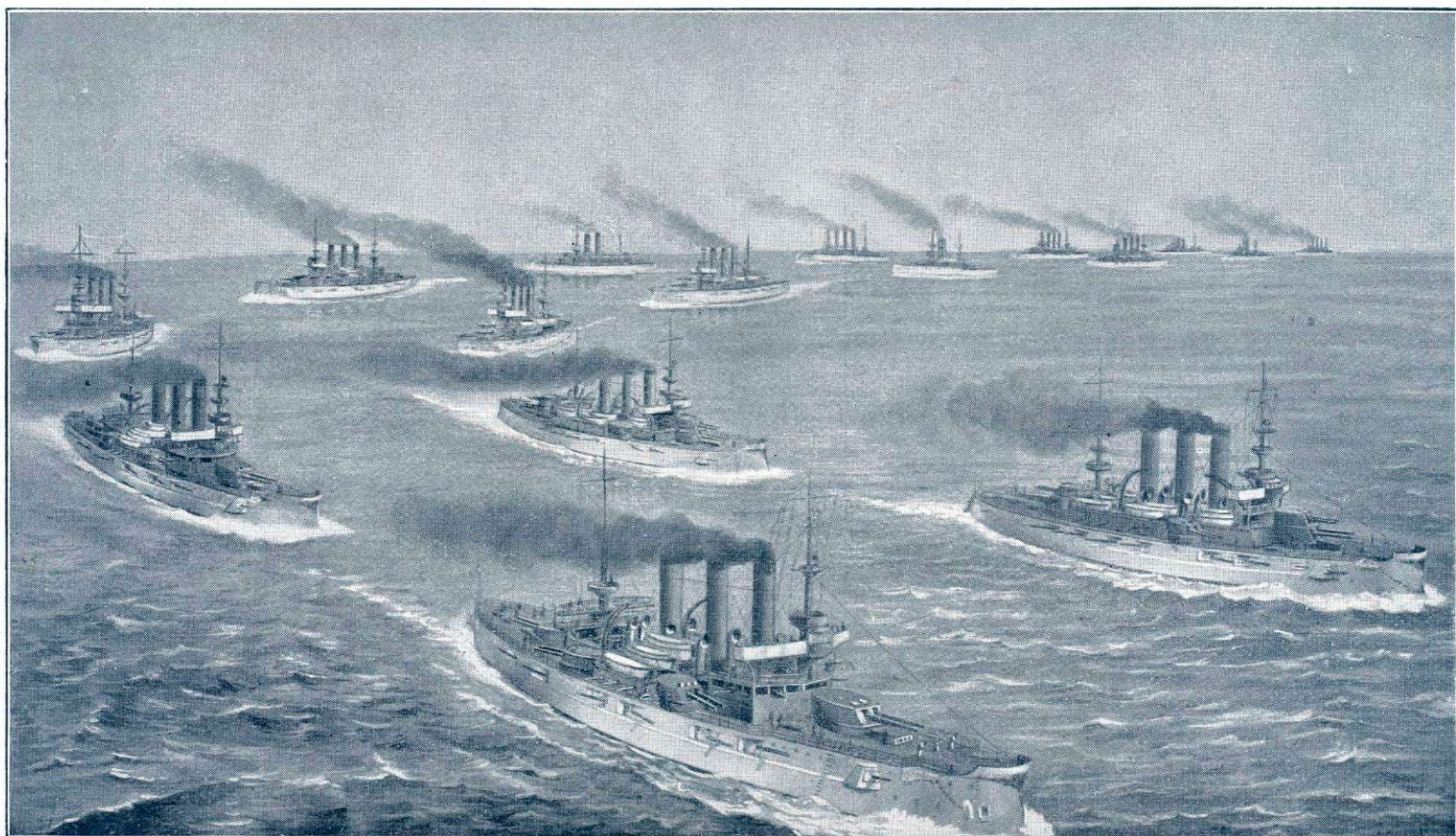
tudi izgubil, ampak ga nahajamo prisednika (assessor) banske sodnije. Leta 1585. je postal župnik v Varaždinu, kjer je pisal in dovršil svojo „Postilo“ in kjer je bržčas tekom l. 1587. umrl.

Klaić trdi, da je Vramec za svojo kroniko morda porabil katero od že izdanih kronik, vendar je bil pri sestavljanju kronike precej samostalen. To nam potrjujejo podatki iz hrvaške in ogrske zgodovine, katerih ni mogel toliko najti v kateri od svetovnih kronik, posebno je pa v tem natančen, ko se približuje svoji dobi. Važni so posebno dogodki zadnjih petdesetih let kronike (1528—1578), katere je on vestno in po kronologiji natančno zabeležil. V njegovi kroniki so se nam ohranila tudi nekatera krajevna imena na Hrvaškem, v Slavoniji in na Ogrskem, katere je zapisal tako, kakor jih je on v narodu slišal. Mislilo se je tudi, da je kronika doživela dve izdaji, ker se ljubljanski in zagrebški iztis na 39. listu razlikujeta. Vendar Klaić

hotel s tem svojim delom podati župnikom neko pomočno knjigo, a napisal jo je v narodnem jeziku, da utrdi vernike v pravi veri proti krivoverstvu (contra haereses). Vendar so se ljudje spotikavali nad to knjigo, oni kateri so bili naklonjeni protestantom zaradi njene katoliške smeri, a katoliki zaradi tega, ker jo je tiskal tiskar, pri katerem so bile natisnjene tudi protestantske knjige. Od te knjige ohranjenih je kakih pet iztisov, vendar tudi ti niso popolni.

Vramčeva kronika, katero je porabil malone vso Pavel Vitezovič v svoji svetovni kroniki (Kronika, aliti szpomen vszega szvieta vikov — Zagreb 1696), izdana je v tem izdanju akademije drugič, a odtisnjen je tudi naslovni list in list 39. (a in b) ljubljanskega iztisa. Vjekoslav Klaić, kateri je pa z velikim trudom zbral podatke iz življenja tega zanimivega pisatelja, pridobil si je s tem zopet novih zaslug za domačo zgodovino.

Janko Barle.

AMERIŠKO VOJNO BRODOVJE, KI JE POTOVALO OKOLI SVETA

je vse to dobro pretolmačil, kakor tudi besedo „znovich“, ki ne pomenjuje, da je knjiga zopet nanovo tiskana, ampak „nunc recens edita“.

Vramec je svojo knjigo tiskal pri Mandelcu v Ljubljani, ker na Hrvaškem tedaj ni bilo tiskarne, a Zrinjskijeva tiskarna v Nedelišču je bila na slabem glasu, ker so v njej tiskane neke kalvinske knjige. Ljubljanski meščan Janez Mandelc (Mannel, Männel, Manlius) je odprl l. 1575. v Ljubljani tiskarno, vendar tudi ta je moral l. 1582., ker so pri njem tiskane protestantske knjige, zapustiti Ljubljano. Mandelc je dve ali tri leta blodil po Ogrskem, dokler se ni naposled l. 1585. naselil v Varaždinu, kjer je leta 1586. tiskal drugi Vramčev spis v dveh delih: I. „Postilla za vzse leto po nedelne dni vezda znovich szpraulena slovenskim ieszikom in II. „Postilla vezda znovich spravlena szlovenskim ieszikom po godoune dni.“ Vramec je

Društvo sv. Jeronima

je izdalo za leto 1908. sledeče knjige:

1. **Danica**, koledar društva svetojeronimskoga za prostu godinu 1909. Cijena 40 filira. Strani 322.
2. **Biblijska povjest**. Knjiga I. Od stvorenja svijeta do Davida. Napisao dr. Dinko Gudek. Pučke knjižnice knjiga CLX. Strani 222.
3. **Hrana i kako se priredjuje**. Priredio Miroslav Galović. Pučke knjižnice knjiga CLIII. Strani 124.
4. **Dolazak Hrvata**. Povjesna pripovjest iz VII. vijeka. Napisao Milutin Mayer. Pučke knjižnice knjiga CLII. Strani 264.
5. **Poučni razgovori III**. Pučke knjižnice knjiga CLVI. Strani 105.

Knjige „Matice Hrvatske“.

„Matica Hrvatska“ je izdala za leto 1908. sledeče knjige:

1. **Poslednji Zrinjski in Frankopani.** Uspomeni hrvatskih mučenika. Strani 340. Cena 3 K.
2. **Hrvatsko kolo.** Naučno - književni zbornik. Knjiga IV. Strani 462.
3. Stjepan Radić: **Današnja financijska znanost.**
4. I. S. Turgenjev: **Novi rod („Nov“).** Slovanska knjižnica, 16. zvezek. Prevel Martin Lovrenčević.

5. Ivan Lepušič. **Pustolovka.** Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“, zvezek CCCIII. — CCCIV. — Strani 200.

6. Adam Mickiewicz: **Soneti, Balade in Romance.** Gražyna, Konrad Wallenrod. Prevel Isa Velikanovič. Prijevodi novijih pjesnika, zvezek drugi.

Proti posebnemu plačilu je izdala:

1. Kučak: **Uljadba prastaroga svieta.**
2. Ferdo Šišić: **Hrvatska povjest.**
3. **Kolo Hrvatskoga umjetnika.**
4. **Glas „Matice Hrvatske“.**

To in ono.

Koncerti „Glasbene Matice“.

Ni si stekla majhnih zaslug „Glasbena Matica“ s tem, da je dne 2. aprila preskrbela slovenskemu umetne glasbe žejnemu občinstvu izreden koncert, pri katerem je nastopil do 70 članov broječi orkester dunajskih glasbenih umetnikov (Wiener Tonkünstlerorchester) pod vodstvom slavnega dirigenta in skladatelja gosp. Oskarja Nedbala.

Brezdvomno nam je že naša „Slovenska Filharmonija“ pod odločno izbornim Talichovim vodstvom v pretekli sezoni nudila v svojih velikih simfoničnih koncertih prav izvrstnih produkcij in nam vsekako nadomeščala katerikoli, tudi velikomestni orkester. Pa vendar, če je prilika slišati poleg domačih umetnikov še katere druge, zlasti če nastopajo v tako impozantnem številu, kakor topot dunajski glasbeni umetniki, kdo bi se jih branil, kdo bi jih ne sprejel z odprtimi rokami, kdo bi jih iskreno ne pozdravil?

Orkester dunajskih glasbenih umetnikov je najmlajši dunajski orkester, ki prireja velike simfonične koncerte. Dunaj ima tri take velike orkestre: filharmonike, koncertno društvo

in orkester glasbenih umetnikov. Zadnji je nastopil pred dunajskim občinstvom prvič jeseni l. 1907., in sicer v Zofijini dvorani. Ima tri kapelnike: Oskarja Nedbala, ki je obenem ravnatelj, Stavenhagna in Pfitznerja.

Zanimivo je brati dunajske ocene o prvem nastopu tega orkestra. Ocenjevatelj v Reichsposti (1907) pravi, da prozivavanje samoposebiumevno še ni bilo in ni moglo biti na višini. Potem piše doslovno: „Vse štiri skladbe: Goldmarkova ‚Sakuntala‘ — torej prav ista, ki so jo tudi pri nas v Ljubljani izvajali kot prvo —, potem ena izmed novjših Griegovih suit z jako ljubkimi in značilnimi momenti, krasna Lisztova simfonična slika ‚Tasso‘ in Beethovnova pastoralna simfonija so se proizvajale vseskozi korektno, dobro in z umetniškim umevanjem, toda nekoliko suhoparno in brez poleta . . .“ O tretjem letošnjem koncertu dunajskih glasbenih umetnikov, ki koncertirajo v gledališču „an der Wien“, pa piše kritik v Vaterlandu v 557. štv. z dne 3. decembra 1908: „S Haydnovimi variacijami po cesarski pesmi je pričel Nedbal tretji koncert. Razentega je podal Berliozovo overturo ‚Cellini‘ z briljanco in bleščečim sijajem.

ZEPPELINOV ZRAKOPLOV NAD MONAKOVOM

Beethovnovne sedme simfonije pa še skoro nismo slišali tako dovršeno, tako krepko in viharno in obenem vseskozi različno proizvajati, zlasti zadnjega stavka ne.“

Od orkestra dunajskih glasbenih umetnikov, ki je potemtakem na Dunaju popolnoma prodril in dosegel umetniški višek v proizvodjanju, smo po vsej pravici pričakovali v Ljubljani posebnega glasbenoumetniškega užitka. In nismo se motili. Že spored sam je bil imenitno in srečno sestavljen. Proizvajale so se: Goldmarkova overtura „Sakuntala“, Čajkovskega šesta tragična simfonija „Pathetique“, Smetanova velika simfonična slika „Vltava“ in Wagnerjeva predigra k operi „Mojsterski pevci norimberški“.

O obeh slovanskih skladbah je priredila „Glasbena Matica“ sama nekoliko pojasnila, in se mi zdi odveč še kaj o njiju govoriti. Goldmarkova „Sakuntala“ je znana že vsled tega, ker je Goldmark ž njo in pa s scherzom za orkester (op. 19.) opozoril nase glasbeni svet. Od njegovih drugih velikih skladb so posebno priljubljene: opera „Kraljica iz Sabe“ in simfonija „Ländliche Hochzeit“ (kmetska svatba). Rihard Wagner je pa itak znan kot glasbeni velikan in največji dramatiški skladatelj XIX. stoletja. Njegove velike, na široko zamišljene in z bogatim orkestralnim aparatom opremljene, v prostejšem polifoničnem, takozvanem „poliodičnem“ slogu zložene, mogočno učinkujoče overture k njegovim operam kakor tudi njegove za posebne prilike zložene koračnice (Huldigungsmarsch, Kaisermarsch etc.) so kaj pogostne točke koncertnih sporedov.

Proizvajanje dunajskih glasbenih umetnikov pod Nedbalovim vodstvom je bilo na vsak način tako, da si finejšega in bolj dovršenega pač ni mogoče misliti. Z nepopisno sigurnostjo in energijo, pa tudi z izredno mirnostjo, kadar je bilo treba, je vodil Nedbal svoj orkester, čigar člani so mu sledili na vsak mig, ki se pa tudi sami globoko zavedajo svojega poklica in igrajo z ognjem in vnemo, da jih je veselje gledati in poslušati.

Kot morje s svojimi neizmernimi valovi, tako nekako se mi je zdelo, da je valoval ta velikoštevilni orkester in nas hotel skoro potopiti v svojih glasbenih valovih. Pa ni nas potopil, ampak kakor iz sveže morske kopeli smo se vračali po končanem koncertu domov prerojeni, veseli in navdušeni.

Lepa je vokalna glasba in močan njen vpliv; a tudi instrumentalna, simfonična glasba človeka prešine in presune.

Naj bi nam bil ta veleuspeli koncert dunajskih glasbenih umetnikov v izpodbudo, da gremo po začrtani poti naprej, da tudi mi gojimo ne le vokalno ampak tudi instrumentalno glasbo. To pa z vso resnobo in vztrajnostjo, ker to je pot našega glasbenega napredka.

Stanko Premrl.

0960

Dva slovanska jubileja.

1. Julij Slovacki (23. avgusta 1809 do 4. aprila 1848).

Letos praznujejo Poljaki stoletnico rojstva in šestdesetletnico smrti svojega velikega pesnika Julija Slovackega, ki je splošno priznan kot največji poljski pesnik za Adamom Mickievičem, mnogi, in zlasti moderni, ga pa stavijo celo više nad Mickieviča.

O Mickieviču se je pisalo med Slovenci že večkrat, imamo tudi prevedenih na naš jezik nekaj njegovih manjših poezij („Oda na mladino“, „Sonete krimske“), njegovo najlepše delo „Gospod Tadej“ nam je pa lahko pristopno v hrvaškem prevodu. Julij Slovacki je pa pri nas še donalega neznan. Naj mu velja torej za sedaj na tem prostoru nekaj vrstic.

Življenje in delovanje Julija Slovackega spada v dobo, ko se je najbujneje razcveto poljsko slovstvo. Med letom 1830.—1850. je stal na vrhuncu takozvani „romantizem“ poljski in nam dal najboljše poljske pisatelje: Adama Mickieviča, Julija Slovackega, Sigmunda Krašinskega. Vsi so živeli in delovali večinoma v tujini, na Francoskem, Laškem, v Švici, na Turškem in drugod, pregnani iz Poljske vsled nesrečnih političnih razmer in vstaje iz l. 1831., in so delovali med takozvano „emigracijo poljsko“, občevali so med sabo in vplivali drug na drugega in slednjič podlegli bolj ali manj vplivu Tovijanskega, ki je med poljskimi emigranti oznanjal takozvano „poljsko mesijansko idejo“.

Adam Mickievič, Julij Slovacki in Sigmund Krašinski imajo torej dvojen pomen: oni so glavni predstavitelji takozvane „romantične šole“ in največji pisatelji poljski, imajo pa dalje za Poljake tudi narodni in politični pomen kot glasitelji poljske emigracije in poljske mesijanske ideje. S tega dvojnega stališča moramo gledati nanje.

Romantizem poljski je pomenil:

1. V nasprotju s staro klasično šolo večjo svobodo v izbiranju predmeta in v načinu njegovega obdelovanja.

2. Vrnitev k ljudstvu, od katerega se je oddaljila klasična šablona. On jemlje predmete iz ljudskega življenja in verovanja, v romantičnih tvorih nastopa ljudstvo in pričinja igrati svojo vlogo — najprej bolj pasivno, potem pa tudi aktivno. Dasi ravno so glavni predstavitelji romantike šlahčiči, Krašinski celo eden največjih poljskih magnatov, vendar je njen duh popolnoma demokratičen. Beseda „šlahta“ pričinja izgubljati svoj pomen in znači pri romantikih vsakega človeka, ki je plemenit po svojem mišljenju in značaju, tudi ako je preprostega rodu. Njihovo geslo so besede Krašinskega:

„Veliki se čud godi,
s šlahto ljudstvo naj drži.“

3. Romantika je popolnoma narodna, patriotična, opeva najraje poljske narodne predmete, navdušuje za poljske narodne ideale, prerokuje od mrtvih vstajenje Poljske. Poljski slovstveni romantiki so obenem tudi politični voditelji.

Kar o poljski romantiki sploh, velja več ali manj tudi o Juliju Slovackem. Seveda ima on tudi nekaj posebnih potez, ki se razlože deloma iz njegove vzgoje, deloma iz njegovega značaja in življenja.

Slovacki je zanesel v poljsko slovstvo ženski element in je prvi predstavitelj „feminizma“ v poljski literaturi. Ne samo, da ženske poprej niso skoraj nič sodelovale na literarnem polju, ampak poljsko slovstvo samo je imelo vsled svoje didaktične, politične in patriotične vsebine popolnoma moški značaj. Ženska in vse specifične lastnosti ženskega duha: bujna domišljija, globoka čuvstvenost, nestanovitnost, kapricioznost, samoljublje, ničemurnost, izogibanje resničnosti in vsakdanjosti, srce, živci, sanjavost, ni igralo v njej skoraj nobene vloge. Pri klasikih ni igrala ženska skoraj nobene vloge in v sentimentalnem slovstvu je bila samo igračka moške družbe. Tudi prvi romantiki še niso ustvarili polnih in resničnih ženskih značajev. Šele Slovacki je popolnoma prodril v žensko dušo in nam v svojih spisih ustvaril tako množino raznovrstnih ženskih značajev, nežnih, strastnih, ponosnih, ganljivo nedolžnih in spet odurno zlobnih, kot noben drug slovanski pisatelj. Celotno njegovo moški tipi imajo mnogokrat popolnoma ženski značaj in podlegajo svojim živcem in domišljiji. Pesnik Julij Slovacki je sam imel na svojem značaju mnogo ženskih potez, nakar je mnogo vplivala njegova vzgoja.

Njegov oče je bil profesor in estetično izobražen človek, v literaturi privrženec psevdoklasične šole, ki je takrat vladala. Prevel je na poljski jezik Volterovo Henriado. Mati je prečitala vse francoske povesti in romane in je veljala za silno duhovito in izobraženo žensko. Oče mu je umrl, ko je bil Julek komaj šest let star, in mati se je drugič omožila z nekim vilenskim profesorjem, ki je pa dečka popolnoma zanemarjal in ga prepuščal materi. „Julek“ se je zabaval s svojima polsestrama, katere je imel očim iz prvega zakona, in oni dve sta ga popolnoma razvadili. Ženski vpliv se je poznal potem v vsem življenju „Juleka“. (Tako so ga imenovali doma tudi ko je že odrasel.) Ljubil je etiketo, gledal skrbno na svojo obleko in zunanost, bil ničemuren, poln kapric, strašno samoljuben in slavohlepen, občutljiv do skrajnosti, živci in domišljija so ga izključno vodili v njegovem življenju in v njegovem slovstvenem delovanju. Po otročje mehko je ljubil svojo mater, in pisma, katera ji je pisal, spadajo k najlepšim proizvodom poljskega slovstva. Da bi naredil materi veselje, je hotel postati največji pesnik poljski in pričel pisati poezije. Toda rojaki ga niso tako cenili kakor je on pričakoval. Imeli so že Mickieviča, ki je udarjal na silnejše patriotske strune, medtem ko Slovacki, zlasti v začetku, ni posebno ljubil patriotskih predmetov in je bil čiste krvi Bironist, zaprt vase, nezaupljiv, plašen, blodeč po svetu in nad oblaki.

Šele po smrti Mickieviča je pričela rasti njegova slava in raste sedaj vedno bolj. Mickievič je pisal za sodobnike, Slovacki je ves naš modern človek, impresionist, subjektiven fantast. Njegovi verzi so krasni, gladki, domišljija čudovito bujna in svojim živcem ne stavlja nobenega opora. Pozneje se je unesel, zlasti pod vplivom krščanstva, postal bolj soliden v življenju in tudi v zunanosti manj etiketen. Umrl je še ne 40 let star na sušici.

Dr. L. L.

2. Nikolaj Vasiljevič Gogol

(31. marca 1809 do 4. marca 1852).

Dne 31. marca 1809 se je rodil v Soročincih Nikolaj, sin Vasilija Janovskega, pomeščika iz Janovščine ali, kakor so vasico še drugače imenovali, Vasiljevke. Janovščina je bila takrat primeroma majhna vas — štela je 300 duš in 60 hiš — in je ležala 40 vrst (44 kilometrov) od Poltave, središča ukrajinskega narodnega življa. V tej vasi je preživel svoja otročja in mladostna leta, pozneje slavni ruski pisatelj Nikolaj Vasiljevič Gogol.

Gogol je tudi Slovincem znan pisatelj. Njegova Najvažnejša dela: „Mrtve duše“, „Taras Rulba“, „Revizor“, „Kako sta se sprla Ivan Ivanovič in Ivan Nikiforolič“ so že davno prevedena tudi na naš jezik. Seveda ne more vzbujati med nami onega zanimanja in nima za nas onega ogromnega pomena, kot ga je imel za Rusijo.

Kakor Turgenjev, je tudi Gogol pričel svoje slovstveno delovanje s poezijo in se potem popolnoma oddal prozi. Začel je kot sentimentalni romantik in potem postal realist. Prvo njegovo delo je bilo: „Hans Kuchelgarten“, vaška idila, pri kateri mu je služila za vzor Vossova „Luise“, glavni junak je pa Gogol sam s svojim vedno koprnečim hrepenenjem, vedno razočaran nad sedanostjo, poln nervoznega nemira in vedno iskajoč novih ciljev. Kakor Turgenjev, se je tudi Gogol sramoval svojega prvega spisa.

Gogol je prvi demokrat v ruskem slovstvu in začetnik ruskega modernega slovstva. Ne samo, da so pred njim pisali skoraj izključno le samo plemenitaši, ampak slovstvo je imelo popolnoma aristokratski značaj in je bilo pod privilegijem višjih desetih tisočev. Gogolova velika zasluga je,

da je obrnil slovstvo v demokratično strujo. V „Plašču“ vede že zastopnika proletarstva, nekega pisarja, ki si je leta pri-trgoval, da bi si kupil nov plašč. Ko si ga je pa kupil, pride še isti dan ob njega.

Deloma duh romantične šole, v kateri je bil vzgojen in pod katere vplivom je stal v mladosti, še bolj pa njegovo demokratično nagnjenje in njegova ljubezen k rodni Ukrajini, ga je obrnila na predmet iz domače zgodovine in napisal je povest Taras Rulba, v kateri je zgodovinski samo milje in podlaga na kateri se razvija dejanje, medtem ko je glavna vsebina — razmerje kozaka Andreja do romantične Poljaljakinje — odmev romantične šole, v kateri je bil vzgojen. Toda bujno življenje kozaško in kolorit svoje ožje domovine in njenih rojakov nam je očrtal v tej povesti tako živo in krepko kot nihče pred njim, in povest Taras Rulba mu je pridobila važno mesto med takozvanimi ukrajinskimi pisatelji. Glavna sila Gogola je pa bila satira in humor. Po rodu „hitrij Maloros“ je imel že od narave silno nagnjenje do

ENVER-BEJ

voditelj mladoturkov

satire in do smeha. Veseli živahni značaj Malorusa ljubi zabavo, smeh, petje in ples. Tudi Gogol je v svoji mladosti strastno ljubil smeh, a ljubil ga je zaradi njega samega, pisal je razne manjše bizarne sestavke, samo da bi se sam smejal čudni kompoziciji.

Pozneje je pa prišel v hladni Peterburg, kjer ga je čakalo mnogo razočaranj. Vkljub različnim prijateljem in protektorjem se mu ni posrečila niti uradniška, niti profsorska karijera. Kaj je mogel Gogol za to, da ni bil niti uradnik, niti profesor, ampak humorist. Sploh je napravil Peterburg nanj najneugodnejši vtis. Tu se je izpremenil tudi njegov naivni humor v rezko, ostro satiro. Gogol se je smejal dalje, toda ne iz naivne razposajenosti, ampak „s solzami“. V takem razpoloženju je napisal „Revizorja“ in „Mrtve duše“, deli, ki nimata niti ene jasne vrste, niti ene vesele poteze, a sta vendar polni najsilnejšega humorja.

„Revizor“ in „Mrtve duše“ začenjata v ruskem slovstvu razvoj, ki se je za enkrat zaključil s Tolstojevo „Moč teme“. Tema vlada okrog nas in ljudje, ki imajo pol mrtve duše, so naši sodobniki. Povsod sama tema, samo mrtve duše.

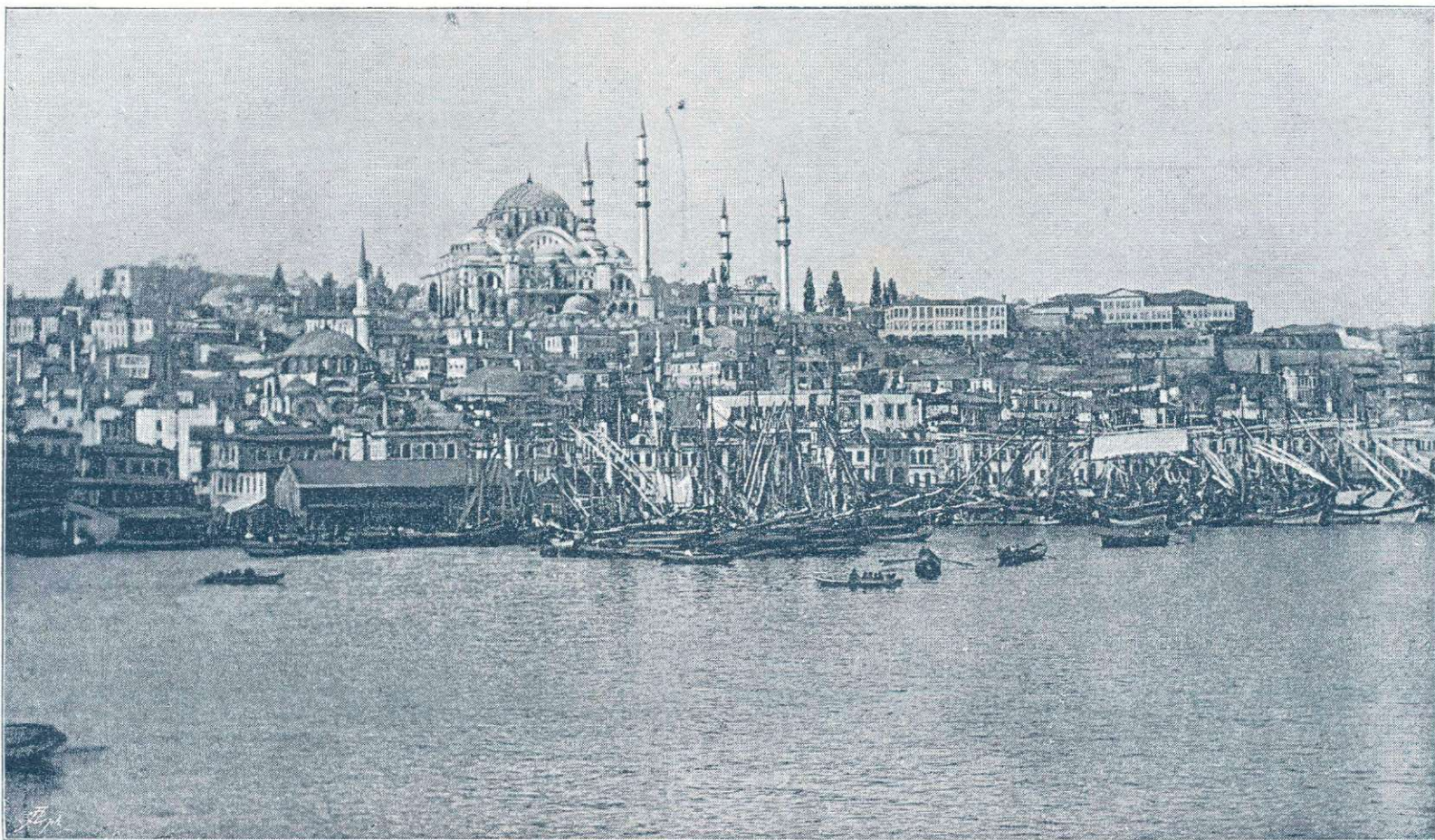
Gogol je s svojo satiro napovedal boj oficijelni Rusiji in drugi njegovi nasledniki so ga nadlegovali. Ostra kritika, zavita v satiro romana, je bilo glavno orožje ruskih svobodomiselnih slojev zoper birokratični pritisk. Marsikateremu pisatelju je povzročil pregnanstvo ali ječo, toda slednjič se je pa vendar pričela rušiti stara trdnjava.

Dasiravno je pa Gogol tako ostro bičal birokratično rusko korupcijo, vendar ni bil on nikakor revolucioner, niti ne konstitucionalist po naših pojmih, ampak Rus, ki je prisegal na „samoderžavje“ in bil globoko veren. Popotovanje v sveto deželo je naredilo nanj silen vtis; v poznejših letih je živel kot asket, postal mistik, trpinčil svoje telo z bičanjem in na drugačne načine, kar je pa skrbno prikrival svojim tovarišem, in drugi del svojega največjega dela, slavnega romana „Mrtve duše“ je sežgal pred svojo smrtjo najbrže tudi iz asketičnega motiva, da bi Bogu doprinesel dragoceno žrtev. Največji

narodih, pri Rusih (biline) in pri Jugoslovanih, zlasti pri mohamedancih.

Kateri so torej pogoji za existenco narodne epske pesmi? Predvsem je treba zgodovinskih dogodkov, ki sežejo v dušo vsega naroda. In v Bosni sta trčili obe veri, katoliška in mohamedanska, druga ob drugo, vsa zgodovina je nepretrgana vrsta verskih bojev. V teh bojih je prestopilo skoro vse plemstvo k islamu. Obdržalo pa je stare običaje in ljubezen do domovine. Oni so bili svobodni rod v deželi, ki se je potepal po bojih, živel brez skrbi v slavi in moči, raja pa je obdelovala polje za svojo gospodo. Ob zabavah in slovesnih prilikah pa so jim pevci prepevali o junakih, ki so se odlikovali v bojih zoper gjavre, o lepoti devojk itd.

Pevci so nekateri iz poklica, drugi zaradi zaslužka, kajti bogati age in begi sijajno obdare onega, ki jim poje po volji. Za šest tednov je dal neki beg svojemu pevcu dva vola in

POGLED NA CARIGRAD IZ ZLATEGA ROGA

portugalski pesnik Camoens je v zobeh držal svojo epopejo Luzijado ter tako plaval k bregu, ko se je ladja razbila, in bil pripravljen umreti rajši sam, da le reši svoje delo, Gogol je pa pred smrtjo sežgal svoje najlepše delo, da bi Bogu prinesel žrtev za svojo dušo.

Dr. L. L.

0960

O epični pesmi bosenskih mohamedancev je podal vseuč. prof. Murko zanimiv informativen članek.¹ Doslej so bile znane olikanemu svetu le srbske narodne pesmi, ki jih je zbral Vuk St. Karadžić, o živi epiki v Hrvaški in Bosni se ni mnogo vedelo, dokler ni izdala Matica Hrvatska pod redakcijo dr. Luke Marjanovića Hrvatskih narodnih pesmi. (3. in 4. zvezek: Junačke pjesme muhamedovske.) Medtem ko je življenjska sila narodne epike že povsod prenehala, vidimo skoro pred svojimi očmi njeno življenje pri slovanskih

pet cekinov. Zato mnogi popuste kmetije in gredo popevat, ko so se navadili kakih dvajset pesmi, od katerih imajo vsak dan eno pripravljeno. — Pesmi obsegajo včasih do 3000 verzov.

Toda kako si je mogoče zapomniti tako množino? Omeniti je treba, da si pevec zapomni le dejanje dogodka, katerega okraši z onimi poetičnimi podobami, ki jih je vajen. Te trope in figure so pa splošna narodova last, kajti jezik je tudi v navadnem življenju poln pesniških podob. Saj je vsak že slišal one ljudi, kako konsekventno se poslužujejo istih pridevkov: Sinje more, črne oči itd. To je vedno v naivni dobi razvoja, ko narod pozna samo lepoto in ne ironije. Pevci so pa kolikortoliko tudi pesniki, kajti ves narod ne poje, kakor se je večkrat mislilo o narodni pesmi: tudi narodna pesem je individualna. Tradicija, pevčevi doživljaji, vse to je združeno v pesmi. Tako so pesniki tudi specialisti v svoji stroki: eden zna dobro devojke opevati, drugi sedlanje junakovega šarca, tretji junaka v orožju.

¹ Zeitschrift des Vereins für Volkskunde in Berlin. Heft 1., 1909.

Pesmi prednašajo na tamburici, ne na goslih kot srbski guslarji. Prvih sto verzov gre počasi, slovesno kot mohamedanski obredi, potem pa tako hitro, da se jim komaj sledi.

ABD UL HAMID
turški sultan

Niti najizurjenejši steno- graf ni mogel dohajati, ko so v Zagrebu zapisovali pesmi pod vodstvom dr. Marjanovića. Bilo je devet pevcev, ki so jih v ta namen povabili iz Bosne. Pri dolgih pesmih se pevec utruji, da mu pot curkoma teče po licu.

Starost pesmi se pozna iz vsebine. Opevajo se boji iz XVII. stoletja. Toda historična podlaga je bolj v ozadju, v ospredju so junaki in njihovo sovraštvo do druge vere. Celih vojsk se ne popisuje, ampak posamezni dvoboji ju-

nakov, kakor tudi Homer opeva le junake, ki premorejo več kot cele vojske. Čeprav so pesmi primeroma zelo mlade, vendar se berejo kot popisi srednjeveških turnirjev, kajti plemstvo je bilo v vsem skrajno konservativno in se je držalo z vso trdovratnostjo starih tradicionalnih običajev.

Junak pesmi je Mustaj-beg, ki je mohamedanec to, kar Srbom Kraljević Marko. Da se krščanskim junakom slabo godi, je umevno. Toda tudi turški junak mora marsikatero preslišati, kajti pevci se natanko drže tradicije ter se ne laskajo nobenemu begu. Včasih se zaradi tega tudi spopadejo s svojim gospodarjem, ki ni zadovoljen, da dobiva junak v pesmi slabe priimke.

Iz pesmi se dobro spoznajo kulturne razmere in nazaranje ljudstva. Živobojne slavnosti s kolom, turnirji, pohodi, vse to je dalo dovolj impulza, da se je mogla razviti poetična moč.

Na vsak način pa je vprašanje o življenju epske narodne pesmi dovolj zanimivo, zlasti za Jugoslovana, kajti v tem oziru se je še malo storilo. J. T.

○●●○

Dr. Hristo P. Stoilov. V Plovdivu je umrl mlad bolgarski učenjak, dr. H. P. Stoilov, o katerem veljajo besede srbskega pesnika Branka Radičevića:

„Mnogo hteo, mnogo započeo,
čas umrli njega je pomeo!“

Porodil se je dne 15. avgusta l. 1880., študiral je na sofijski gimnaziji in filozofijo na sofijski univerzi. Ko je dovršil vseučiliške študije v Sofiji, se je podal s pomočjo ministrske podpore študirat na Dunaj, kjer je bil učenec prof. Jagiča in je posebno proučeval slovansko filologijo in folkloristiko. Vrnivši se z Dunaja, je pričakoval, da dobi profesorsko službo na sofijski univerzi, kakor se mu je obljubilo, toda pričakovalo ga je dvojno razočaranje. Ni dobil službe na vseučilišču v Sofiji, temveč na gimnaziji v Plovdivu, kjer je bil imenovan za profesorja nemškega jezika namesto bolgarskega. Ta okolnost je bila bržkone tudi povod njegovega hiranja in prezgodnje smrti. Literarno je deloval

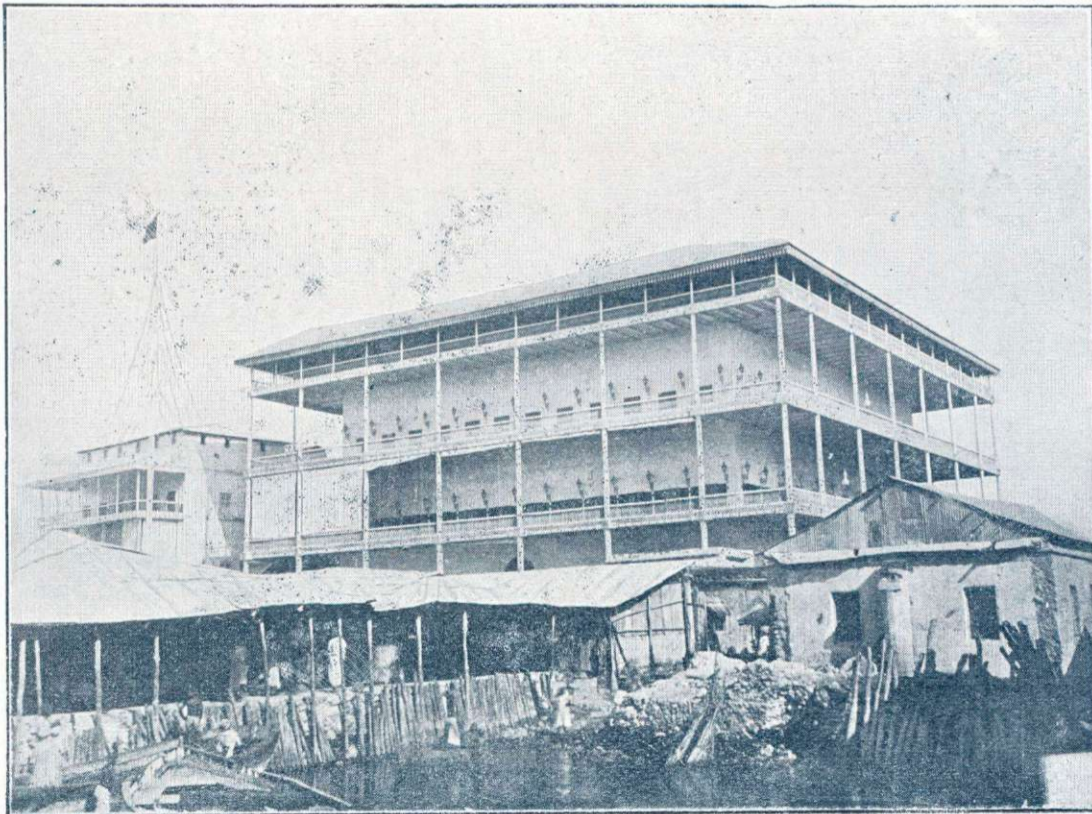
samo tri leta, in v teh treh letih je spisal precej spisov, ki pričajo o njegovi veliki nadarjenosti. Prvi spis Stoilova „Povaprosa za Věda Slovena“ je bil objavljen v listu „Učilišten Pregled“. Izmed njegovih spisov še imenujemo: „Konstantin Jireček“, „Dejnostta na Venelina po bolgarskiju folklor“, „Gorno - džumajski govor“ i. dr. Najnovejši spis je Stoilov izdal pod naslovom: „Vrhu bolgarskite i slavjanski gatanki“.

Jakim Gruev. Meseca septembra so vsa bolgarska narodna in literarna društva slovesno obhajala sedemdesetletnico bolgarskega učitelja, pisatelja in rodoljuba Jakima Grueva, katerega ime je tesno združeno s slavno dobo bolgarskega narodnega preporoda. Gruev je namreč eden izmed tistih še živečih bolgarskih rodoljubov, ki so se borili zoper grcizem in za cerkveno neodvisnost. Gruev se je porodil l. 1828. v Koprivštini in je bil najprej učitelj v Koprivštini in potem v Plovdivu. Učiteljsko službo je opravljal do l. 1868., ko je postal pomočnik pri plovdivskem turškem uradu. Ob času bolgarske vstaje je bil vjet in interniran v Carigradu. Po osvoboditvi je bil ravnatelj (minister) narodne prosvete v južni Bolgariji in pozneje je bil ravnatelj dekliške gimnazije v Plovdivu. Gruev je spisal mnogo izvornih del in je tudi veliko prevajal iz turškega, grškega, ruskega in francoskega jezika. Od njegovih spisov imenujemo: „Osnova za bolgarska gramatika“, „Kratka logika“, „Sveštena istorija“, „Kozmografija“, „Osmanska gramatika“ i. dr. Za zgodovino bolgarskega preporoda imajo veliko vrednost Gruevi „Spomeni“.

Fr. Št.

○●●○

Slovaška grobova. Kakor je menda znano, pripadajo Slovaki k dvema veroizpovedanjem: katoliškemu in protestantskemu. V zadnjem času sta Slovakom umrla odlična rodoljuba in pisatelja protestantskega veroizpovedanja, in to: Jan Alexander Fábry, župnik, in Karol Hrdlička, župnik v pokoju. — Jan Al. Fábry je umrl 14. oktobra po

SULTANOVA PALAČA V ZANZIBARU PRED L. 1896.

dolgi želodčni bolezni. Na njegovem grobu je nameraval govoriti dr. Vladimir Fajnor, a mu ni bilo dovoljeno, dasiravno je dr. Fajnor zatrjeval, da vsled njegovega govora ne

bo nobene disonance. Tako daleč je že dospelo na Mažarskem preganjanje Slovakov, da se Slovaki ne morejo posloviti od svojih umrlih odličnih mož in ne smejo nad grobom oceniti njihovih narodnih zaslug. J. A. Fábry se je porodil dne 15. februarja 1848 v Vavrišovu v liptovskem okraju, kjer je bil njegov oče učitelj in občinski tajnik. Od l. 1860.—1864. je Fábry študiral na nemški gimnaziji v Kežmarku, potem na slovaški gimnaziji velkorevaški. V VI. razredu je Fábry uredoval pisan mesečnik „Zoro“ in je začel tudi pošiljati prispevke v list „Junoš“, ki je izhajal v Budimpešti. L. 1869. je študiral bogoslovje v Prešovu in ker mu je umrl oče, je moral študije prekiniti. Postal je učitelj v Butizovcah namesto svojega očeta in to službo je opravljal eno leto in pol. V tej dobi je pošiljal pesmi v list „Orel“, ki ga je izdajal dobro znani slovaški pisatelj Kalinčák. L. 1871. je Fábry zopet študiral teologijo, ki jo je dovršil l. 1874. v Lipskem. Vrnivši se iz Lipskega bil je profesor v Sajo-Gömör in nedolgo potem je bil izvoljen za župnika v Veliki Slatini, kjer je bil 32 let. Kot župnik je uredoval in izdajal „Knížničku-Vnutorno-missiovu“ ter je bil glavni sotrudnik cerkvenega lista „Stráž na Sione“ in nekaj časa njegov glavni urednik. Da povzdigne gospodarske razmere Slovakov, je ustanavljal slovaške denarne zavode. — Karol Hrdlička, bivši protestantski župnik v Nadlaku, se je porodil dne 3. decembra l. 1837. v Nitranski Sredi. Njegov praded, Jan Hrdlička, je bil prvi sotrudnik „Starýh Novin“, ki so izhajale pod uredništvom Andreja Plachega, župnika v Turčanskem Sv. Martinu. Njegov oče Mihael Hrdlička je bil slovaški učitelj. Gimnazijo in teologijo je Hrdlička dovršil v Požunu. L. 1870. je bil izvoljen za protestantskega župnika v Nadlaku, kjer je bil 38 let. Narodno se je Hrdlička zavedel že na gimnaziji pod vodstvom navdušenega Ludevita Štúra. Svojega rodu se nikoli ni sramoval; bil je vobče znan kot redek, čist slovaški značaj. Kako se je obnašal nasproti svojim predstojnikom, paten-tiranim mažarskim rodoljubom, dokazuje sledeči veseli slučaj iz njegovega življenja. Nekdaj je prišel v Nadlak na senio-ralno vizitacijo takratni senior. Pohujšal se je nad tem, da župnik Hrdlička v cerkvenih knjigah vodi račune v slovaškem jeziku. „Kako se upate po slovaško voditi račune?“ vpraša senior osorno Hrdličko. „Saj ne računim slovaško,“ odgo-voril je župnik; „prosim, izvolite čitati,“ je nadaljeval ka-žoč na arabske številke, „egy forint huszonöt (namreč 1 gld. 25 kr.) negyvenhat (število strani)“ itd. Senior je bil zelo presenečen po tem nepričakovanem dovtipnem odgo-voru. Kot vesten prijatelj slovaškega ljudstva je skrbel tudi za njegovo blagostanje. Hrdlička je ustanovil prvi slovaški denarni zavod. Več nego na gospodarskem polju je Hrdlička deloval na prosvetnem in cerkvenem književnem polju. Prevel je „Katechismus“ od Krügerja, ki se je dolgo časa rabil v slovaških protestantskih šolah in spisal več verskih knjig in brošur, zlasti zoper sekto nazarencov, ki so se takrat jeli množiti v njegovi župniji. Najrajši se je pa pečal s poezijo. V poeziji je iskal tolažbe, zlasti ko mu je umrlo petero otrok in zvesta soproga. Iz vseh njegovih pesmi veje duh skepti-cizma in pesimizma, toda vendar ni v njih obupanja. Poleg izvirnih pesmi je Hrdlička izdajal tudi prevode; prevajal je zlasti Petöfija. V zadnjih letih se je pečal z etimologiziranjem in iskanjem slovaških korenin v mažarskem jeziku. Nabral je veliko gradiva, ki gotovo ni brez vrednosti. Fr. Št.

Iz narodnega življenja lužiških Srbov. Znani lužiško-srbski rodoljub, dekan I. Ševčík, se je preselil iz iz Budišina v Kamjenico v Rudnih gorah; s tem je „Katholski

Posol“ izgubil urednika, lužiški Srbi svojega političnega voditelja in „Mačica Serbskaja“ svojega vestnega tajnika. — „Raj“, mladinski list za katoliško lužiško-srbsko deco, ki je doslej izhajal samo štirikrat na leto, izhaja sedaj vsak mesec. „Zahrodka“, ki se izdaja za protestantsko deco, izhaja dozdej še štirikrat na leto. Vobče se opazuje, da se lužiško-srbski katoliki bolj zavedajo svoje narodnosti in so bolj požrtvovalni nego njih protestantski rojaki. — Marljivi in zelo nadarjeni lužiško-srbski pesnik, duhovnik I. Čišinski, je izdal že dvanajsto pesniško zbirko pod naslovom „Serbske wobrazki“. Knjiga je krasno opremljena (cena 1 marka) in je določena preprostemu ljudstvu. — Dne 11. oktobra je obhajalo kmečko društvo „Towarstwo serbskich burow“ svojo dvajsetletnico; slovesnost, katere se je udeležilo veliko šte-vilo manjših in večjih kmetov iz zgornje Lužice, je bila impozantna. Prolog k slavnosti je spisal pesnik Čišinski in predstavljala se je tudi izvirna drama iz življenja lužiških kmetov pod naslovom: „Burska krew“ (Kmečka kri). — Po-letni se je v Hrodžišču priredil poučni tečaj za lužiško-srbske bogoslovce takozvani „Serbski seminar za serbskih studo-wacych bohoslawstwa“. Tečaja, ki ga je vodil katoliški župnik Mrózak, se je udeležilo pet bogoslovcev. Namen tečaja je izobraziti bogoslovce v njihovem materinskem jeziku tako, da bodo mogli brez težave pastirovati med lužiško-srbskim ljudstvom. Fr. Št.

Ludwik Stanislaw Liciński, poljski pesnik, je nedavno umrl v 34. letu svoje starosti vsled sušice. Vse svoje živ-ljenje je skoraj prebil v revščini in na potovanju. Pisal je v stilu jedrnatem, svežem, a brezobzirnem. Ljubil je izredne pesniške slike in posebne izraze; pisal je takorekoč s krvjo svojega srca. Sovražil je vse „co pełza“, ljubil je, kar prodira k prostosti, kar lomi okove, družabne in ekonomične, kar se je iznebilo predsodka. Umrli je bil duša silna, delavna, ki ni bila vklenjena v noben kompromis življenja in umetnosti. Spisal je „Halucynacye“, ki jih je objavil „Glos“ in „Pa-miętniki Włóczęgi“.

Petdesetletnica književne delavnosti Aleksandra Jablonowskega. Poljsko znanstvo je obhajalo letos redek jubilej. Minulo je namreč petdeset let od tega časa, kar je eden najbolj imenitnih poljskih zgodovinarjev, Aleksander Jablonowski, objavil v kijevskih „Pismah Gromadzkiego“ prvo svoje delo pod naslovom „O prowincjonalizmach etnograficzno-historycznyh w dawnej Polsce“. Tekom polstoletja se je pa zaklad poljskega znanstva obogatil s celo vrsto imenitnih del izpod peresa Al. Jablonowskega. Al. Jablonowski se je porodil dne 19. aprila 1829 v Gozlinu; vseučilišče je študiral najprej v Kijevu in pozneje v Dorpatu, kjer je dovršil aka-demične študije l. 1852. Dovršivši študije je Jablonowski prva leta služboval kot profesor na Ukrajini. Da izpopolni svoje študije, je potoval Jablonowski po zahodni in južni Evropi, potoval je po Nemškem, Angleškem, Francoskem, Laškem in Grškem, bil je celo v Palmiri in Damasku. Ko se je vrnil, je začel v Varšavi svojo znanstveno-literarno delavnost, objavljajoč v „Bluszczu“, „Tygodniku Ilustrow.“ in „Polski Gazeti“ opis svojega potovanja. L. 1875. se je Jablonowski zaeno s prof. Pavińskim lotil temeljitega dela; začela sta izdajati „Źródła dziejowe“ (Zgodovinske vire), katerih je izšlo že nekoliko debelih zvezkov. To delo je podlaga za preiskovanje zgodovine tistih krajev, ki so tako važno vlogo igrali v poljski zgodovini. Drugo veliko delo Jablonowskega je „Akademja kijowsko-mohilańska“ (zgodovina razvoja občne civilizacije zahodne na Ruskem). Na tretjem shodu poljskih zgodovinarjev l. 1900. je Jablonowski predložil svoje

veliko dragoceno delo: „Atlas historyczny ziem ruskich Rzeczypospolitej“, ki je vzbudilo mnogo občudovanja in priznanja med navzočimi učenjaki. Razentega je Jablonowski spisal celo vrsto temeljnih spisov za mesečnik „Ateneum“, ki ga je pomagal ustanoviti in je bil izpočetka njegov glavni urednik, dalje za „Kvartalnik Historyczny“, „Słownik Geograficzny“ i. dr.

Mścislav Godlewski. Poljsko publicistiko je zadela težka izguba; umrl je M. Godlewski, dolgoletni urednik varšavskega „Słowa“, politik in član konservativnega tabora.

AHMED TEVFIK-PAŠA
novi veliki vezir

Godlewski je bil izredno nadarjen časnikar, katerega mnenje se je vobče vpoštevalo. Rojen l. 1846. v Krasocinu, je študiral pravo in ekonomijo v Varšavi, Berlinu, Parizu in Heidelbergu. Dovršivši študije je bil nekaj časa sodnijski uradnik in že l. 1872. je prevzel uredništvo „Biblioteki umiejętności prawnych“ ter je razvil svojo literarno-znanstveno delavnost. L. 1875. je postal urednik lista „Niwa“ in dve leti pozneje urednik „Słowa“.

Tridesetletnica profesorske delavnosti M. Straszewskega.

Letos je obhajal Mavrycyj Straszewski tride-

setletnico svoje učiteljske delavnosti na katedri filozofije v jagelonskem vseučilišču in hkrati šestdesetletnico svojega rojstva. Straszewski je zasedel katedro filozofije v jagelonskem vseučilišču l. 1878. po slovečem Kremerzu. Jubilant je eden najboljših poljskih sodobnih modroslovcev, ni privrženec nobene sedanje moderne modroslovne smeri, temveč stoji na stališču primerjalno-kritičnem. Svoje stališče je prof. Straszewski narisal v obširnem delu pod naslovom: „Wstęp w ogólny dzieje filozofii na Wschódzie“ in v delu „Pomysli do ujęcia dziejów filozofii w całości“. Oba spisa sta, kar zadane temeljitost in izvirnost misli, zelo obogatila ne le poljsko, ampak tudi svetovno modroslovno literaturo, tako da tuji učenjaki radi iz njih zajemajo gradivo. Nedavno je profesor Straszewski izdal zbirko razprav o raznih modroslovnih temah pod naslovom: „W dążeniu do syntezy“. Sedaj pripravlja veliko delo „System etike“.

Poljak — starogrški pisatelj. Že v XVI. stoletju se je poljska literatura ponašala s svojim krščanskim Horacijem, kakršen je bil Maciej Sarbiewski, ki je tako spretno posnemal glede na duha in klasično obliko slavnega rimskega satirika, da so se njegovi proizvodi težko dali ločiti od izvirnikov. Sedaj se je v poljski literaturi pokazal zopet enak pojav. Poljski profesor Bonaventura Graczyński tako dobro pozna duha in obliko starogrškega jezika, da brez vsake težave piše v jeziku starodavnih Helenov izborne drame po zgledu velikih dramatikov grških. S svojo izvirno nadarjenostjo je obrnil nase pozornost literarnih krogov in pred nekoliko meseci je dobil od grškega kralja odlikovanje (častni križ Odrešenika) za spisanje nekoliko dram v starogrškem jeziku.

— Profesor B. Czeslav Graczyński se je porodil dne 10. julija l. 1859. na Poznanjskem. Gimnazijo je dovršil v Lesnu, univerzo v Grifiji na Pomorskem; kot profesor je služboval na raznih mestih, sedaj je na gimnaziji v Lvovu. Prvo njegovo književno delo je večja pesnitev pod naslovom „Wanda“, ki jo je spisal v poljskem jeziku (Poznanj 1885). Potem je pisal samo pesniške proizvode v starogrškem jeziku pod naslovom „Agia Sofia“ (1897), „Hestias“ (1899), „Anastasia“ (1906).

Konrad Prószyński (Kazimierz Promyk), urednik in izdajatelj poljskega tednika „Gazeta Świąteczna“ je umrl. S smrtjo K. Promyka je bil Poljakom odvzet izreden delavec na prosvetnem polju, ki je poljsko ljudstvo najprej naučil čitati in potem ga je šele izobrazil. Poljaki imajo veliko političnih strank, imajo precej prosvetnih društev in vendar se more trditi, da sam Kazimierz Promyk je imel toliko uspehov, kolikor vsa ta prosvetna poljska društva. Promyk je začel svojo delavnost v zelo žalostnih razmerah; bila je doba največjih političnih depresij po poljski vstaji, ko je Promyk začel izdajati brez kake druge pomoči za ljudstvo novo poljsko glasilo „Gazeta Świąteczna“. Ali Promyk se ni zastoj porodil na Litvi, ni se zastoj učil potrpežljivosti in vztrajnosti v Sibiriji. Promyk je maturo napravil v Varšavi in vpisal se je na varšavski univerzi, ali kimalu je prekinil študije ter je l. 1881. začel izdajati tednik „Gazeta Świąteczna“. Ker bi sam ne bil dobil od ruske birokracije dovoljenja za izdajanje lista, je dobil dovoljenje na ime lektorja angleškega jezika. Po izdaji prvih številčk je tednik imel 2500 naročnikov in pozneje 30.000 naročnikov. Dozdaj še nihče na Poljskem ni znal tako preprosto pisati za ljudstvo kakor Promyk in nihče še ni imel pri poljskem ljudstvu toliko zaupanja kakor „pisarz Gazety Świąteczny“. — Promyk je umrl v 57. letu svoje starosti.

Deotima (Jadwiga Luszczevska). 23. septembra preteklega leta je v Varšavi umrla Deotima, zadnja predstaviteljica velike dobe romantične poljske poezije. Umrla je sita hvale in časti; imela je pogreb, kakršnega že dolga leta Varšava ni videla. Luszczevska je bila izredno nadarjena poljska pesnica. Že kot malo dekletce je kazala spretnost improvizacije. V salonu njenih starišev se je zbirala ob večerih imenitna poljska družba varšavska. Pri sestankih so se desetletni Jadwigi dajale razne teme, na katere je v verzih odgovarjala, vzbujajoč tako občudovanje navzočih, ki so daleč naokrog širili slavo čudežnega otroka. Deotima je spisala veliko pesmi, ali najboljše so njeni veliki pesniški proizvodi pod naslovom: „Sobieski pod Wiedniem“, „Branki w jassyrze“, „Panienka z okienka“, „Polska w piesni“. Pesnitev „Sobieski“ je zlagala celih 17 let. Vsa delavnost Deotime je bila vseskozi patriotična, narodna. Deotima je bila Poljakinja iz vse duše, živela je v preteklosti svoje domovine in z očmi svojega duha je videla Poljsko Jageloncev, Poljsko Zigmuntov, Ba-

GENERAL ŠEFKET-PAŠA
mladoturški poveljnik solun-
skega zbora

torih in Sobieskih. O njenem literarnem delovanju se zelo pohvalno izražata v svoji književni zgodovini Brückner in Tarnowski. — Porodila se je dne 1. avgusta l. 1834.

Naše slike.

Beuronska šola je plemenit plod nove religiozne umetnosti. Versko strogost druží z modernimi oblikami, včasih se celo približuje secesiji, dasi goji stare tradicije, vselej globoko čuteno in nežno izraženo. To se vidi tudi na sliki „Marija in Eva“ (str. 200.).

DRŽAVNA ZBORNICA V CARIGRADU

Razgledni stolp, ki so ga nedavno postavili na severnem obrežju nad Trstom (str. 209.), nam nudi najlepšo priliko, da občudujemo čarobno krasoto Adrije. Spodaj stoji Miramar, oko pa plava po blestečih valovih na eni strani do Istre, na drugi pa se gubi v beneške daljave. Krasno zaokrožen in slikovit je ves zaliv s tega razgledišča.

Zrakoplovstvo je danes na dnevnem redu. Posamezni sistemi tekmujejo med sabo in so dosegli v najnovejšem času znamenite uspehe. Najslavnejši zrakoplovec je pač grof Zeppelin, ki je s svojim ogromnim zrakoplovom od Bodenskega jezera poskusil nekaj daljših voženj, ki so se izborna posrečile. Dve sliki (str. 228. in 233.) nam kažeta Zeppelinov zrakoplov, kako plove visoko nad Monakovom, prosto

se kretajoč po zraku, in kako se spušča k tlom. Problem zrakoplovstva, ki se je zdel toliko časa nerešljiv, se bliža rešitvi! Ne bo dolgo, pa bomo popotovali po zraku!

Dogodki na Balkanu prinašajo vsak dan novo presenečenje. Srbija je ponižana morala opustiti misel na vojno, ko ji je odpovedala Rusija svojo pomoč. Na slabi niti je visel evropski mir, le malo je manjkalo, da ni izbruhnila vojna, ki bi imela nepregledne posledice. Avstrija se je izkazala premočno, mobilizacija armade je bila tiho in skoro nečutno v vsej naglici, a vzorno izvršena, in to je ohranilo mir. Voditelj bojne stranke v Srbiji, neprevidni princ Jurij, ki je s svojim obnašanjem mnogo škodoval ugledu Srbije, se je moral, prisiljen od svojega očeta, odpovedati prestolonasledstvu. Za prestolonaslednika je bil proglašen mlajši princ Aleksander (str. 218.).

Turčija je pa v enem mesecu doživela dve krvavi revoluciji. Ustava ni prinesla Turčiji miru, ampak revolucijo, ki je pomedla sultana Abd ul Hamida s pozorišča. Sultan se je hotel s pomočjo staroturkov iznebiti mladoturškega pritiska in je organiziral krvave boje, v katerih so vojaki morili mladoturške častnike. V Armeniji je nastalo strašno preganjanje kristjanov, na tisoče oseb je umrlo pod divjim moslimskim mečem. Mladoturki so se pa hitro maščevali. Od Soluna se je pod poveljništvom Šefket-paša dvignila mladoturška armada, ki je obkolila Carigrad in bombardirala sultanu zveste vojašnice; sultanovi častniki so prestopili k mladoturkom, drugi vojaki so se pa hitro vdali. Verski načelnik Šejh ul islam je izjavil, da za Abd ul Hamida ne velja načelo islama, da je kalif dosmrten in neodstavljen, ker je Abd ul Hamid „krivično moral ljudi“, in parlament ga je odstavil in brata mu Rešad efendija proglasil za sultana, ki je nastopil takoj vlado z imenom Muhamed V. Abd ul Hamid, ki je vladal 32 let in se je znal z lokavostjo in krvoločnostjo — kajti bil je pretkan diplomat in je dal na

tisoče nasprotnikov pomoriti — ohraniti na osmanskem prestolu, se je vdal in prosil le, naj mu ne vzamejo življenja.

Stoletnica francoske okupacije nam vzbuja spomin na početke našega narodnega gibanja. O tem bomo še pisali; danes prinašamo le sliko generala Marmonta, znamenitega moža, ki je poveljeval v „Iliriji oživiljeni“.

Strel brez poka — to je najnovejše. Amerikanec Maksim je iznašel nastavek, ki se pritrdi na konec puške in ki vzame strelu ves pok. Iznajdba je jako preprosta. Cevka, ki se pritrdi na puško, ima ob strani majhne turbine, ki se zavrte, ko puhnejo plini iz puške. V tem se ves pok eksplozije ubije; kroglja zleti neovira skozi, glas pa se izgubi. Za roparje jako priporočljiva iznajdba.

